

ROKASGRĀMATA

SALĪDZINĀMO DATU BĀZES
IZMANTOŠANA PAŠVALDĪBAS
UN VALSTS IESTĀŽU
STRATĒGISKAJĀ
VADĪŠANĀ

UDK

Latvijas Pašvaldību savienība pateicas Norvēģijas valdībai par atbalstu projekta tēmas izraudzīšanā, kā arī Norvēģijas Pašvaldību asociācijai (KS) par dalīšanos ar pieredzi projekta gaitā un Valsts reģionālās attīstības aģentūrai par konsultācijām un atbalstu salīdzināmo datu bāzes izstrādē.

Autori:

Māris Pūķis, Dr. oec. un Dr. phys.,
Jānis Upenieks, Mg. sc. comp., salīdzināmo datu bāzes administrators

Rokasgrāmata sagatavota Norvēģijas finanšu instrumenta (NFI) projektā "Lietpratīga pārvaldība un Latvijas pašvaldību veikspējas uzlabošana", ko īstenoja Latvijas Pašvaldību savienība (LPS) kā vienu no NFI programmas "Kapacitātes stiprināšana un institucionālā sadarbība starp Latvijas un Norvēģijas publiskajām institūcijām, vietējām un reģionālām varas iestādēm" projektiem.

Recenzenti:

Andris Akermanis, ķīmijas doktors,
Andra Feldmane, ekonomikas doktore,
Paulis Barons, inženierzinātņu doktors

Redaktors:

Andris Jaunsleinis, LPS priekšsēdis

Dizains un makets:

SIA "E FORMA"

@ Māris Pūķis, Jānis Upenieks, teksts 2016

@ Latvijas Pašvaldību savienība, foto 2016

@ Latvijas Pašvaldību savienība, 2016

ISBN 978-9934-8650-2-2

APZĪMĒJUMI

NFI

Norvēģijas finanšu instruments

Harta

Eiropas vietējo pašvaldību harta, Eiropas Padome, 1985

ES

Eiropas Savienība

LPS

Latvijas Pašvaldību savienība

KS

Norvēģijas Pašvaldību asociācija

MK

Latvijas Republikas Ministru kabinets

VRAA

Valsts reģionālās attīstības aģentūra

IIN

iedzīvotāju ienākuma nodoklis

NĪN

nekustamā īpašuma nodoklis

CSP

Centrālā statistikas pārvalde

VARAM

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

IZM

Izglītības un zinātnes ministrija

SM

Satiksmes ministrija

CSDD

Ceļu satiksmes drošības direkcija

RAIM

Reģionālās attīstības indikatoru modulis

LIETOTIE TERMINI

Suverenitāte

vara (var būt dalīta) lemt, rīkot un tiesāt

Autonomija (patstāvība)

patstāvīga vara (var attiekties uz daļu no jomām), kas brīva no ārējas iejaukšanās

Publiskais labums

tāds labums

1. kam iespējas to saņemt nesamazinās, ja kāds cits sabiedrībā šādu labumu jau saņēmis;
2. kas vienādā veidā atteicas uz visiem (labuma veids var ierobežot saņēmēju loku, taču jebkāda diskriminācija ir aizliegta)

Decentralizācija

atbildības un lemšanas funkciju nodošana (ar likumu vai konstitūcijā) mazāka teritoriālā mēroga vēlētai varai

Dekoncentrācija

izpildvaras vai tiesu varas funkciju nodošana teritoriālām institūcijām vai aģentūrām viena varas mēroga ietvaros

Deleģēšana

pārvaldes uzdevumu vai tiesas uzdevumu nodošana citai publiskai personai vai privātpersonai uz likuma vai līguma pamata, saglabājot atbildību deleģētājam

Pārņemšana

situācija, kad augstāka iestāde vai amatpersona (viens teritoriālās varas mēroga ietvaros) uzņemas atbildību padotības iestādes vai amatpersonas vietā

Rezultatīvais rādītājs (indikators)

lielums, kas kvantitatīvi raksturo publiskas personas panākumus vai neveiksmes

Indekss

(vienkāršais indekss) rezultatīvais rādītājs daļas formā, kurā skaitītājam un saucējam ir vienādas mērvienības

Kompleksais indekss

indekss, kurš domāts vairāku faktoru ietekmes raksturošanai, kur katru faktoru raksturo savs indekss un summējot tiek ievērots šo faktoru nozīmīgums, reizinot atsevišķos indeksus ar svara koeficientiem

PRIEKŠVĀRDS

Gan operatīvajai, gan stratēģiskajai vadīšanai ir nepieciešami dati. Tiem, kas pieņem lēmumu, ir jāsalīdzina savi priekšstati ar īstenību. Īpaši tas attiecas uz tiem, kuri riskē (katrā lēmumā ir kāda riska pakāpe) ar publisko naudu.

Diemžēl pēdējā desmitgadē valsts pārvalde ir atteikusies no datu vākšanas un teritoriju analīzes. Lai sadarbotos ar Eiropas Komisiju Briselē, dati par to, kas notiek bijušajos rajonos, republikas pilsētās, novados, novadu pilsētās un

novadu pagastos, nav nepieciešami. EUROSTAT tik sīkus datus neprasa, bet plānošanā un ekonomikas vadīšanā esam izvēlējušies visu Latviju kā vienu reģionu. Datu vākšana pa 6 NUTS 3 reģioniem pat ir vienu teritorijas mērogu sīkāk, nekā vajadzīgs, lai sagatavotu pārskatus Eiropai.

Šāda pieeja atspoguļo aklu sekošanu Briseles padomiem, taču neļauj pieņemt kvalitatīvus lēmumus par valsts iekšējo reģionālo attīstību. Kaut arī nozaru

ministrijas katra atsevišķi vāc un analizē datus par savām atbildības jomām, valstī kopumā process nav atklāts, iedzīvotāji un uzņēmēji neiegūst patiesu un ticamu informāciju.

Īpaši absurda situācija ir izveidojusies pēc 2009. gadā veiktās administratīvi teritoriālās reformas (ATR) pirmās daļas – rajonu likvidācijas un novadu veidošanas. Ja korekti nodarbojas ar stratēģisko vadību, tad būtu rūpīgi jāvērtē īstenojamās politikas panākumi. Vajadzētu ilgāku laiku pētīt, kas notiek apvienotajos pagastos, kas notiek pilsētās, kuras kļuvušas par novadu centriem vai novada perifērijas pilsētām. Būtu nepieciešams noskaidrot, kādi procesi reformas rezultātā noris ciemos un apdzīvotajās vietās, vai ATR pasludinātie mērķi straujāk tuvojas lielajos novados vai mazajos novados. Tikai vērtējot faktus, var izvairīties no turpmākām kļūdām.

Taču nekas no iepriekš minētā netiek darīts. Izveidojusies savdabīga informācijas blokāde. Daļa ierēdņu un politiķu domā, ka pašvaldībām nav jāpieņem uz faktiem balstīti stratēģiskie lēmumi, jo tādus pieņem Ministru kabinets un izstrādā noteikumus, saskaņā ar kuriem pašvaldībai jārikojas. Šādā modeļī pašvaldībai pietiek ar individuālu faktu pārbaudi, lai varētu pārliecināties par atbilstību Ministru kabineta noteikumiem.

Šāda pieeja ir ne vien kļūdaina, bet arī ārkārtīgi bīstama. Tā atjauno būtiskus padomju laika totalitārās varas elementus. Šī pieeja ir novedusi pie sociālām katastrofām, kuras vienmēr seko totalitāro sistēmu ieviešanai.

Pateicoties Norvēģijas Pašvaldību asociācijas (KS) atbalstam un arī Latvijas valdības izpratnei, ka situācija jālabo,

LPS radās iespēja īstenot projektu, kurā viena no divām galvenajām aktivitātēm ir salīdzināmo datu bāzes izveidošana. Šī rokasgrāmata ir paredzēta datubāzes lietotājiem, kuru loks ar katru gadu varētu paplašināties.

Līdzdalība sadarbības tīklos veicina aktīvāku attieksmi pret valstī un pašvaldībā notiekošo, dod iespēju mācīties no citu pašvaldību kļūdām un izmantot citu pašvaldību sasniegumus. Projektā mēs esam iepazinušies ar līdzīgu ideju īstenošanu Norvēģijā un Polijā, kā arī projekta gaitā izvērtējuši pilotpašvaldību dalības rezultātus. Rokasgrāmata domāta metodes tālākai attīstībai un izmantošanai.

Grāmatu ir sarakstījuši divi autori. Māris Pūķis ir viens no LPS dibinātājiem, pašvaldību stratēģiskās attīstības jautājumiem pievērsies jau 90. gadu sākumā, pusotru gadu desmitu lasījis lekcijas par publiskās pārvaldes analīzes un stratēģijas jautājumiem maģistrantiem un doktorantiem Latvijas Universitātē. Jānis Upenieks projektā iesaistījās kā datubāzes administrators un datubāzes analītiķis, taču darba gaitā kļuva par vadošo personu datubāzes izveides un aprobācijas procesā.

Centieni ieviest uz faktiem balstītu stratēģisko vadīšanu ir bijuši daudzās pasaules valstīs un pašvaldībās jau kopš 20. gadsimta vidus, tomēr katru reizi šīm idejām ir bijis daudz pretinieku. Šī ir mūsu iespēja. Izveidojot efektīvu, pašvaldību vajadzībām atbilstošu datubāzi, mēs cenšmies būt gan inovatīvi, gan vērsti uz nākotni.

Andris Jaunsleinis,
LPS priekšsēdis

SATURA RĀDĪTĀJS

Apzīmējumi	2
Lietotie termini	3
Priekšvārds	4
Ievads	8
1. Klasifikatoru sistēma un tās lietošana	12
1.1. Informācijas meklēšana	13
1.2. Ieraksta satura raksturojums (metadati)	14
1.3. 1. klasifikators – datu devējs	14
1. klase – publiska persona vai privātpersona	14
2. klase – iestāde vai amatpersona	15
1.4. 2. klasifikators – datu veids	18
1.5. 3. klasifikators – funkciju grupas	19
1. klase – politikas organizēšana un saturs	20
2. klase – pakalpojums	23
3. klase – administrēšana	23
4. klase – veicināšana	24
5. klase – apsaimniekošana	25
6. klase – uzņēmējdarbība	25
7. klase – informēšana	26
8. klase – atbalsta funkciju organizēšana	27
1.6. 4. klasifikators – pārvaldāmās nozares veids	27
1. klase – izglītība un zinātne	28
2. klase – kultūra un brīvais laiks	31
3. klase – sociālā drošība	33
4. klase – veselības aizsardzība	35
5. klase – sabiedriskā kārtība un tiesiskums	37
6. klase – avārijas un krīzes situācijas	40
7. klase – telpiskās plānošanas un būvniecības uzraudzība	42
8. klase – komunālie pakalpojumi	44
9. klase – ceļi un ielas	46
10. klase – ostas un lidostas	48
11. klase – pieminekļi un sabiedriskā infrastruktūra	50
12. klase – vides aizsardzība	51
13. klase – sabiedriskais transports	52

14. klase – preču ražošana un pakalpojumu tirdzniecība	53
15. klase – pilnas maksas (nesubsidētu) pakalpojumu sniegšana	55
16. klase – kreditēšana un garantēšana	55
1.7. 5. klasifikators – fokusgrupa (labuma saņēmējs)	56
1. klase – iedzīvotāji	57
Grupas, kas raksturo pašvaldības demogrāfisko struktūru	57
Grupas, kas raksturo profesijas (nozares)	58
Grupēšana pēc dzimuma	59
Sociālo risku grupas	59
2. klase – apmeklētāji	60
3. klase – uzņēmēji	61
Grupēšana pēc reģistrācijas vietas	61
Grupēšana pēc nodokļa maksāšanas pašvaldībai	62
Grupēšana pēc īpašnieka statusa	63
Grupēšana pēc ieņēmumu gūšanas rakstura	63
Grupēšana pēc lieluma	64
Grupēšana pēc atbilstības ekonomikas vēsturiskajām fāzēm	65
4. klase – organizētās pilsoniskās sabiedrības personas	66
1.8. 6. klasifikators – teritorija	67
1.9. 7. klasifikators – laiks	69
1.10. 8. klasifikators – datu pieejamība	70

2. Datu apstrādes piemērs 72

3. Anketēšana 82

4. Datu analīzes piemērs – budžeta ieņēmumu palielināšanas problēma ... 83

1. Divas pieejas budžeta ieņēmumiem	83
2. Negatīvas atgriezeniskās saites princips	83
3. Pašvaldības ieņēmumu struktūra	84
4. Pareto 20/80 princips	86
5. Objektīvā ieņēmuma daļa – tās apjoms un nozīme	87
6. Ieņēmumu objektīvās daļas palielināšanas iespējas	89
7. Subjektīvā ieņēmumu daļa un tās palielināšanas iespējas	93
Secinājumi, pamatojoties uz aprakstīto piemēru	96

Noslēgums

Stratēģiskā vadīšana nav vienīgais vadīšanas veids, tomēr bez misijas un mērķu apzināšanās nav iespējams sabiedrībā īstenot mērķtiecīgu virzību, ko no valsts un pašvaldību politiķiem sagaida vēlētāji. Gan publiskajā sektorā (valstu savienības un citas pārnacionālas organizācijas ar sabiedriskiem mērķiem, valstis, reģionālās un vietējās pašvaldības), gan privātajā sektorā (starptautiskas korporācijas, nacionāla mēroga uzņēmumi un vietēja mēroga uzņēmumi, zemnieku saimniecības un mikrouzņēmumi) arvien vairāk tiek izmantotas zinātniskās vadīšanas metodes.

Lai kādu metodi arī neizvēlētos, lēmumu pieņemšanai nepietiek ar ētikas normām vai tiesību principiem – nepieciešami konkrēti fakti, kas apliecina vai atspēko konkrētās problēmas risinājumu. Tāpat ir nepieciešami pilotprojekti, kuros dabā pārbauda teorētisko pieņēmumu efektivitāti.

Tomēr ticamu faktu iegūšanu kavē cits, ne mazāk būtisks, process. Pasaulē notiek informācijas pieejamības nodalīšana. Sabiedrībā norisinās diametrāli pretēji procesi, kuri pastāvīgi nonāk konfliktā.

Dominē uzskats, ka labas pārvaldības pamatelements ir atklātība – informācijas pieejamība sabiedrībai. Šī tendence jau tagad pieņem absurds apmērus, piemēram, katra valsts darbinieka ikmēneša atalgojuma publicēšana, žurnālistu tiesības publicēt jebkādas amatpersonas privātās dzīves noslēpumus u. tml.

Tai pat laikā pieaug informācijas slēpšanas tendence: arvien mazāk var uzzināt par jomām, ko sargā valsts noslēpums, dažādas zemākas ierobežotas pieejamības informācijas pakāpes, komercnoslēpums un informācijas nepieejamība, pamatojoties uz privātās dzīves aizsardzību.

Konkurence attīstās ne vien privātajā sektorā, bet mūsdienām raksturīgajos dalītas suverenitātes apstākļos arī publiskajā sektorā. Turklāt visu daudzveidīgo organizāciju vadītāji zina, ka informācijas pieejamība ir varas iegūšanas un saglabāšanas līdzeklis. Ja uzņēmuma vai pašvaldības rīcībā ir informācija, kas citiem nav pieejama, tas sniedz samērā lielas priekšrocības.

Valsts pārvalde Latvijā ir vēlētāju vērtību un līdz ar to arī sadrumstalotā politiskā spektra spogulis. Ikvienu ministrija nav tikai Ministru kabineta kopējās politikas īstenotāja – tā ir arī resurss valdošās koalīcijas savstarpējā konkurencē pirms nākamajām Saeimas vēlēšanām.

Tāpēc valsts pārvaldei nekad nav izdevies vienoties par vienotu informācijas politiku, kaut arī mēģinājumi izveidot šādu valsts politiku ir daudzkārt atkārtājušies jau no 1991. gada (toreiz pie varas atradās Tautas fronte, bet jau tad bija sākusies iekšējā cīņa, kas vēlāk veicināja daudzo partiju izveidošanos). Starptautiskās

cilvēktiesības un citi informācijas aprites ierobežojumi tiek izmantoti, lai pamatotu informācijas apmaiņas neiespējamību starp valsts iestādēm.

Ne mazāk iemeslu informācijas ierobežošanai ir pašvaldībām. Vēlēšanu sistēma ir izveidota tā, ka lielākajā daļā teritoriju ir grūti nodrošināt stabili vairākumu – daudzi vietējie (vēlētāju apvienības, teritoriālās politiskās partijas) un nacionālie (nacionāla mēroga politiskās partijas ar interesēm visā valsts teritorijā) politiskie spēki novada vai republikas pilsētas domē ir pārstāvēti ar vienu vai diviem deputātiem.

Tāpēc tiek veidotas valdošās koalīcijas, kas balstās vairāk uz ievēlētu deputātu interesi strādāt kopā, nevis uz atbilstošo politisko spēku ideoloģiju, programmu vai priekšvēlēšanu solījumiem. Rezultātā valdošais vairākums, kurš konsolidējas ap demokrātiski izvēlētu mēru (domes priekšsēdētāju), ir visai trausls. Viegli ir organizēt “galma apvērsumus”, pārvilinojot kādu deputātu atšķirīgā koalīcijā. Informācijas pieejamība par pašvaldības darbības niansēm var tikt izmantota pozīcijas un opozīcijas iekšējā cīņā, iesaistot šajās attiecībās arī vietējās avīzes, televīziju un citus medijus.

Apstākļos, kad informācijas izplatīšana var izraisīt politisko nestabilitāti, bet informācijas nepieejamība – kļūdainus lēmumus, jautājums par patiesas informācijas apkopošanu un publicēšanu kļūst par politiku morālās izvēles jautājumu.

Pamatojoties uz to, ka:

1. pēdējos 25 gados Latvijas ekonomiskā politika ir nesekmīga (mēs joprojām neprotam izmantot savu cilvēkresursu potenciālu un atrodamies pēdējās vietās ES pēc

ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem) un šādi rezultāti ir ne tikai centrālās valdības kļūdu vai neizlēmības rezultāts, bet esošais stāvoklis lielā mērā ir arī pašvaldību pasivitātes vai kļūdainu lēmumu rezultāts, turklāt kļūdaino lēmumu pieņemšanu ir veicinājis arī objektīvas informācijas trūkums par situāciju teritorijās;

2. pareizu lēmumu pieņemšanā vēl svarīgāks elements par pašas informācijas apkopošanu ir prasme šo informāciju analizēt un aplūkot no dažādiem skatu punktiem,

LPS iepriekš minētajā projektā izšķirās par salīdzināmo datu bāzes izveidošanu, kas vismaz daļēji novērstu iepriekš minētos trūkumus. Tomēr informācijas apkopošana un vairošana nav pašvaldību pašmērķis. Ja valsts spēs adekvāti pildīt savas funkcijas un piegādāt pašvaldību vadīšanai derīgu informāciju, tas būtu vēl labāk.

Jautājums par datu vākšanu un izmantošanu paliek vietējo un nacionālo politiku izlemšanai, taču pati datu vākšana un analīzes metožu izmantošana radīs iespēju veidot vietējo politiku un arī centrālo politiku labākā līmenī.

Salīdzināmo datu bāze ir projekta gaitā attīstītās mācīties salīdzinot metodes (skat. Latvijas modelis <http://ms.lps.lv/>), tas būs atrodams arī pašā datubāzē sadaļā "Publikācijas") sastāvdaļa. Šī ir viena no divām rokasgrāmatām, ko sagatavojām metodes turpmākai lietošanai. Otra rokasgrāmata ir veltīta īpašiem forumiem pieredzes un ideju apmaiņai starp pašvaldībām – tematiskajiem sadarbības tīkliem.

Šai datubāzei ir viena būtiska atšķirība no vairuma valsts informācijas sistēmu. Konceptuāli ir izdarīta izvēle vākt un analizēt informāciju ar dažādu ticamības pakāpi. Salīdzināmo datu bāze nedublē citas valsts informācijas sistēmas, bet tās papildina. Valsts oficiālie dati tiek rūpīgi pārbaudīti, taču tie ir novēloti un bieži neraksturo valstij svarīgus rādītājus.

Šeit var vilkt paralēles ar kvantu mehānikā izmantojamo Heizenberga nenoteiktības principu, kas sadala mehāniskos parametrus pa pāriem – jo precīzāk mēs uzzinām elementārdaļiņas koordināti, jo neprecīzāk mēs zinām tās ātruma vektoru. Arī ar datiem par publisko pārvaldi un publisko ekonomiku ir tāpat – jo precīzāk mēģinām noskaidrot kādus datus, jo tie nav savlaicīgi un to iegūšana prasa lielākus izdevumus. Tomēr informācija, kas ietver zināmu kļūdas elementu, bet pareizi atspoguļo makroekonomiskās tendences, var būt ļoti noderīga politiku izstrādē un straujā, elastīgā lēmumu pieņemšanā.

Otra konceptuālā izvēle – veidot ne tikai kvantitatīvas informācijas krāšanas vietu, bet arī savdabīgu bibliotēku, kurā tiek ievietotas dažādas atziņas par pašvaldībām vai pašvaldības ietekmējošiem jautājumiem. Atbilstoši uzdevuma specifikai tiek veidota fiksētu "atslēgas vārdu" sistēma, kas jāizmanto, gan ierakstot, gan meklējot informāciju. Izveidota specifiska klasifikatoru sistēma, kas pietuvināta pašvaldību reālajām funkcijām.

Trešā konceptuālā izvēle – saistīt metodes (tai skaitā datubāzes attīstību) ar LPS politisko struktūru, pieņemot svarīgākos lēmumus pēc diskusijām politiskajās komitejās un padarīt LPS padomniekus, kas lobē pašvaldību intereses attiecīgajās jomās, par atbildīgajiem datubāzes

satura jautājumos. Šīs rokasgrāmatas uzrakstīšanas brīdī vēl nav skaidrs precīzs turpmāko darbu finansēšanas modelis, taču ir skaidra apņemšanās darbu pie kvalitatīvas informācijas vākšanas un analīzes turpināt.

Tādējādi – datubāze ir līdzeklis efektīvai un elastīgai pašvaldību vadīšanai un var kļūt par palīg līdzekli arī valsts vadīšanai. Fakti nepieciešami gan operatīviem, neatliekamiem lēmumiem, gan ilgtermiņa stratēģijām. Turklāt strauju pārmaiņu laikos jāspēj strauji mainīt arī stratēģiskās nostādnes.

Pretstatīt operatīvo darbību stratēģiskajai vadībai ir tikpat nesaprātīgi kā pretstatīt lielus uzņēmumus maziem uzņēmumiem vai lielas pašvaldības mazām pašvaldībām.

Aplūkojamās datubāzes izmantošana ir tikai savā sākumpunktā. Tās tālākais liktenis būs atkarīgs no pašvaldību vadītāju intereses par šo datubāzi.

Abi grāmatas autori ir aktīvi piedalījušies šīs datubāzes tapšanā un plāno arī turpmāk būtisku savu pūliņu daļu veltīt tam, lai sākotnējās ieceres izdotos.

Māris Pūķis,

Dr. oec., LPS vecākais padomnieks

Jānis Upenieks,

Mg. sc. comp., salīdzināmo datu bāzes administrators

Veidojot salīdzināmo datu bāzi, tika izvirzīts uzdevums izstrādāt sistēmu, kas ļautu atrast vajadzīgos ierakstus.

Risinot šo uzdevumu, tika ņemts vērā, ka pasaulē jau ir atklāto datu sistēmas, kas atrod ierakstu pēc frāzes. Šī datubāze ir specifiska un ar daudz mazāku apjomu. Iecere bija ievietot gan tabulas, kuras tālāk var apstrādāt atbilstoši klientu interesēm, gan teksta failus dažādās valodās, gan prezentācijas un dažādus vizuālos materiālus, gan arī galveno šīs bāzes produktu – rezultatīvos rādītājus (indikatorus), kas būtu piemēroti pašvaldību vadīšanai un būtu izmantojami arī valsts vadīšanā.

Tāpēc tika izvēlēta tieši potenciālajiem datubāzes lietotājiem piemērota atpazīšanas un ievietošanas sistēma, kas orientēta uz cilvēkiem, kuri saprot pašvaldību darba specifiku un tā vai citādi ir saistīti ar lēmumu pieņemšanu par teritorijām vai ar teritoriālu dimensiju. Šī sistēma, ko pirms pus gadsimta lietoja bibliotēkās, tikai modificēta konkrētai auditorijai.

Tika izraudzīti fiksēti atslēgas vārdi, kas ļauj atrast ierakstus pēc vairākām pazīmēm:

1. pēc datu avota (devēja), kas var būt publiska vai privāta persona, kā arī iestāde vai amatpersona (1. klasifikators);
2. pēc datu veida, attiecīgi primāro datu vai indikatoru tabula, strukturēts vai nestukturēts pieredzes vai pētījuma apraksts, prezentācija (2. klasifikators);
3. pēc galvenajām funkciju grupām, kam raksturīgs noteikts darbības veids gan organizācijas iekšienē, gan ārpusē – politika, pakalpojumi,

administrēšana, veicināšana, apsaimniekošana, uzņēmējdarbība (komercdarbība) vai atbalsta funkcija (3. klasifikators);

4. pēc pārvaldāmās nozares veida, izdalot tās nozares, kas raksturīgas pašvaldību aktivitātēm pašlaik, un potenciālā nākotnē iekļaujot brīvprātīgās iniciatīvas un valsts deleģētus uzdevumus (4. klasifikators);
5. pēc fokusgrupas – tiešā labuma saņēmēja, sadalot apakšklasēs četras labuma saņēmēju klases: iedzīvotāji, apmeklētāji, uzņēmēji un organizētās pilsoniskās sabiedrības pārstāvji (5. klasifikators);
6. pēc attiecināmās teritorijas, sākot ar ES un OECD un beidzot ar apdzīvotu vietu (6. klasifikators);
7. pēc datu vākšanas perioda (7. klasifikators);
8. pēc datu pieejamības, sākot ar publiskiem datiem un beidzot ar datiem, kas pieejami tikai salīdzināmo datu bāzes administratoram (8. klasifikators).

Šāda klasifikācija ļauj lietotājiem (tīklu koordinatoriem, pašvaldību un ministriju pārstāvjiem, studentiem, pētniekiem, žurnālistiem un pilsoniskās sabiedrības organizāciju aktīvistiem) atrast attiecīgos ierakstus un izmantot tos praktisku un teorētisku jautājumu risināšanā.

Gan ievadot, gan meklējot ierakstus, katram lietotājam tiek piedāvāts atzīmēt nepieciešamās pazīmes. Katrai no pazīmēm ir iespējams sīkāks iedalījums, kas precīzē vajadzīgo pazīmi. Pašlaik tiek lietoti astoņi klasifikatori, taču turpmāk klasifikatoru skaitu iespējams papildināt, kā arī iespējams ieviest papildu pazīmes.

Atverot portālu www.blis.lps.lv, kreisajā pusē var atzīmēt meklētāju, kas atlasa informāciju. Informācijas atlasītājam ir iespējams norādīt parametrus atbilstoši astoņu klasifikatoru saturam. Katrs klasifikators raksturo savu datu dimensiju. Vienā dimensijā var būt vairākas atzīmes, jo šī nav budžeta klasifikācija, šai klasifikācijai nav jānodrošina uzskaitē tikai vienā klasē un apakšklasēs.

Veicot jebkuru ierakstu datubāzē, tam tiek pievienotas atzīmes, uz kādām šo astoņu klasifikatoru klasēm un apakšklasēm dati attiecas. Šāda sistēma ir izveidota tāpēc, lai lietotājs varētu atrast iepriekšējo gadu ierakstus. Publiskajai pārvaldei ir pietiekami liela inerce, tāpēc derīga informācija var būt arī pirms 100 gadiem iegūta pieredze. Politikas pamatproblēmas un to risinājumi atbilstoši Eiropas tradīcijai tika formulēti jau grieķu pilsētvalstīs pirms 2,5 tūkstošiem gadu. Meklējot jaunus risinājumus, var būt interesanta pieredze, kas gūta visā Latvijas pašvaldību pastāvēšanas laikā.

Katra datu ieraksta indekss atbilstoši piederībai katram klasifikatoram pieder pie obligātajiem metadatiem. Ierakstu, neuzrādot attiecīgo indeksu, nedrīkst veikt.

1.1. INFORMĀCIJAS MEKLĒŠANA

Informāciju BLIS var meklēt divējādi – pārlūkojot ierakstus vai izmantojot meklētāju. Informācija BLIS ir iedalīta divās galvenajās kategorijās: publikācijas un strukturēti dati (informācija, kas izvietota tabulās). Publikācijās var atrast strukturētus pieredzes aprakstus, nestrukturētus pieredzes aprakstus,

prezentācijas, pētījumus, LPS aptauju rezultātus un cita veida publikācijas. Pēc šīm kategorijām lietotājs var pāršķirstīt sev vēlamās tēmas.

BLIS sistēmā ir arī izstrādāts meklētājs. Tajā ir vairāki bloki: meklējamās frāzes, klasifikatora, meklēšanas principu, kā arī perioda, par kuru tiek meklēta informācija, bloks. Meklēšanas laukā jāievada meklējamais vārds, piemēram, siltināšana, un jānospiež poga *Meklēt*. Meklēšanas laukā var neierakstīt neko, bet veikt atzīmes klasifikatorā. Meklēšanas principi UN un VAI attiecas tikai uz klasifikatoru un ļauj veikt meklēšanu rūpīgāk. Meklētājs dod iespēju atlasīt arī gadu, par kuru dati ir savākti.

Rezultāti tiek atlasīti zem meklētāja pa datu veidiem – publikācijām, strukturētiem datiem, lietotāju augšupielādētiem failiem utt. Nospiežot uz kādu no rezultātiem, tie tiek atvērti jaunā pārlūka cilnē.

Lietojot šādu sistēmu, var meklēt datus gan pēc pazīmju kopuma (piemērojot loģisko atslēgu “UN”), gan pēc vismaz vienas pazīmes (lietojot loģisko atslēgu “VAI”).

Piemēram, ja tiek norādītas tikai trīs no iepriekš minētajām pazīmēm:

1. datu devējs – pašvaldība;
2. fokusgrupa – bērni līdz 6 gadu vecumam;
3. pēc attiecināmās teritorijas – novada pagasts,

tad, uzliekot atslēgu “VAI”, sistēma piedāvās datus, kas attiecas vismaz uz vienu no minētajām pazīmēm, bet, uzliekot “UN”, tikai tādus datus, kas atbilst visām trim pazīmēm vienlaicīgi.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Pirmajā gadījumā datu būs daudz vairāk, jo pietiek ar jebkuru no trim pazīmēm, lai nonāktu piedāvājamo datu sarakstā. Otrajā gadījumā parādīsies tikai tie ieraksti, kas vienlaikus atbilst visām trim norādītajām pazīmēm.

Ja sistēma piedāvā pārāk daudz ierakstu, tad, izmantojot atslēgu “UN”, ierakstu skaitu var būtiski samazināt. Tiesa, šajā gadījumā viegli palikt vispār bez ieraksta.

1.2. IERAKSTA SATURA RAKSTUROJUMS (METADATI)

Atverot satura raksturojumu, interesents uzzina iemeslu, kāpēc ieraksts ir izdarīts un ko ieraksta veicējs ir centies ar šo ierakstu panākt. Šajā datubāzē metadatiem nav noteiktas īpašas struktūras, jo sīki strukturēti ir astoņi klasifikatori, kas daudzpusīgi raksturo ierakstus. Atzīmes klasifikatoros arī ir metadati.

Vēlams, lai būtu atspoguļots datu avots (piemēram, konkrēta pašvaldība). Būtu ļoti labi, ja būtu raksturots, kāpēc ieraksts iekļauts (potenciālais pozitīvais efekts no šī ieraksta).

Ja ieraksts ir publikācija, tad teksta raksturojumā vēlams iekļaut satura rādītāju, lai potenciālais lasītājs var gūt pietiekamu priekšstatu un noskaidrot, vai tālāk skatīties vai arī pāriet pie citu – piemērotāku – materiālu meklēšanas.

Šie pagaidām ir nedaudzie orientējošie norādījumi. Aprakstu veidošanas kultūra veidosies pakāpeniski datubāzes izmantošanas laikā, svarīgi sākumposmā neaizrauties ar pārmērīgu formalizāciju.

Līdz šim liela daļa publiskās pārvaldes vadības metožu Eiropā un pasaulē

ir cietušas fiasko nevis tādēļ, ka tās nepareizas vai neefektīvas, bet tieši pārspīlēto formalizēšanas tendenču dēļ.

1.3. 1. KLASIFIKATORS – DATU DEVĒJS

Šis klasifikators izveidots, lai varētu identificēt ierakstu pēc datu avota. Tam ir divas klases, kas šai gadījumā nav savstarpēji izslēdzošas. Te vēlreiz jāuzsver šīs sistēmas atšķirība no budžeta klasifikatoriem, kuros atkārtošanās nav pieļaujama. Pirmo sešu grupu pārstāvji otrajā klasē pārstāv pirmās klases pirmo grupu – visas minētās iestādes pārstāv vienu un to pašu personu (skat. 1. attēlu).

1. klase – publiska persona vai privātpersona

Grupu “Latvijas Republika” kā datu avotu apzīmē, lietojot atklātos datus, kas tiek publicēti oficiālos izdevumos (tai skaitā Ministru kabineta mājaslapā www.mk.gov.lv, Saeimas mājaslapā www.saeima.lv, Valsts prezidenta mājaslapā www.prezidents.lv u. tml.). Bieži tie ir primārie dati, kurus apstrādājot var iegūt kādus pašvaldības rezultātus raksturojošus rādītājus.

Grupa “Viena no 119 pašvaldībām” tiek atzīmēta tad, ja tie ir pašvaldības atklātie dati (oficiāla publikācija, dati no pašvaldības mājaslapas vai no tās publiskā pārskata), vai tad, ja pašvaldība saņem pieprasījumu no LPS un iesniedz datus datubāzei.

Datiem, kuri tiek speciāli nosūtīti salīdzināmo datu bāzei, var noteikt ierobežotas pieejamības statusu pēc pašvaldības vai pārējo sadarbības tīkla

dalībnieču iniciatīvas. Šis jautājums sīkāk aprakstīts tālāk.

Grupa “Viena no pašvaldību asociācijām” ietver gan LPS darbinieku aprēķinātos datus, gan datus, kuri iegūti no citām asociācijām. Iespējams, ka nākotnē datu krāšanā un apstrādē var aktivizēties kāda no Latvijā reģistrētām asociācijām. Tomēr galvenā loma te varētu būt atklātajiem datiem, ko apkopo citu valstu asociācijas. Lai varētu novērtēt savus sasniegumus un trūkumus, būtiski ņemt vērā, kā situācija attīstās ES, OECD un citās valstīs. Pakāpeniski attīstās arī citu valstu pašvaldību loma datu krāšanā un analizē. Piemēram, Polijas Pilsētu asociācija ir izveidojusi savu datubāzi un analizē šos datus savos sadarbības tīklos.

Grupa “Plānošanas reģions” tiek atzīmēta, ja dati iegūti no plānošanas reģiona atklātajiem datiem vai aptaujājot šos reģionus. Plānošanas reģioni pastāvīgi piedalās LPS darbā, līdz reģionu pašvaldību izveidošanai tie daļēji aizpilda vietu, ko atbilstoši subsidiaritātes principam vajadzētu pildīt tieši vēlētām reģionālajām pašvaldībām. Uz plānošanas reģionu datu atklātības vai konfidencialitātes ziņā attiecas tādi paši nosacījumi kā uz jebkuru no 119 vietējām pašvaldībām.

Grupa “Cita persona” tiek atzīmēta daudzos un dažādos gadījumos, avots ir publiska vai privāta persona, kas tomēr neatbilst iepriekš minētajiem gadījumiem. Piemēram, Norvēģijas Pašvaldību asociācija aktīvi izmanto vienotajā datu sistēmā KOSTRA apkopotos datus. Šos datus ērti salīdzināt ar Latvijas pašvaldību sasniegumiem, taču Norvēģijas valsts nav īpaši izdalīta.

Cits gadījums – atsevišķa zinātnieka pētījums. To var uztvert kā atsevišķu

fizisku personu, kam īpašs norādes veids nav paredzēts. Kādas apakšklases nākotnē vēl nepieciešamas, atklāsies datubāzes attīstības gaitā. Taču vienmēr ir lietderīgi atzīmēt grupu, kura nav iekļāvusies paredzētajā sarakstā.

2. klase – iestāde vai amatpersona

Klase “Iestāde vai amatpersona” izveidota, lai varētu precīzāk atzīmēt potenciālos LPS sadarbības partnerus, īpaši tādus, kam nav juridiskas personas statusa.

Grupa “Valsts kanceleja” raksturo Ministru kabinetu. Valsts kanceleja ir darbavieta gan ministriem, gan parlamentārajiem sekretāriem. Šī iestāde organizē valdības darbu un vairākkārt ir centusies veikt valsts pārvaldes reformas. Valsts kanceleja ir iestāžu saraksta turētāja, potenciāli tā varētu būt ieinteresēta arī tādā datubāzē, kas nav orientēta uz Eiropas Komisiju, bet gan apskata notikumus Latvijā. Valsts kanceleja uztur Ministru kabineta datubāzi un organizē valsts sekretāru sanāksmes, kurās tiek gatavoti valdības lemjamie jautājumi.

Valsts kanceleja rūpējas par valsts pasūtīto pētījumu datubāzi, kas tāpat var būt avots daudziem analītiskiem spriedumiem.

Grupa “Ministrija” tiek atzīmēta, iegūstot datus par jebkuru no valdības pārvaldītajām nozarēm. Valsts nedrīkst pašvaldības pārvaldīt, taču vienai ministrijai ir jāgatavo valdības politika pašvaldību jautājumos. Tā ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM). VARAM ministram tiek piešķirts atbildīgā ministra statuss, likumā paredzētajos gadījumos un veidā šis ministrs drīkst iejaukties atsevišķos pašvaldības vadības jautājumos.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Ministrijas tradicionāli (šī tradīcija turpinās no totalitārisma laikiem) interesējas par dažādām pašvaldību darbības jomām. Centrālajiem birokrātiem ir vēlme plānot un reglamentēt pašvaldības rīcību, kaut arī viņiem nav leģitīmu tiesību to darīt. Pretēji Latvijai saistošajam pašvaldības principam, ko tā ratificēja, pievienojoties Hartai, ministrijas jaucaus jautājumos, kuros tām nebūtu jājaucas, pārkāpj subsidiaritātes principu un neievēro, ka pašvaldības autonomajai kompetencei jābūt pilnīgai un ekskluzīvai.

No centrālo birokrātu viedokļa ir izdevīgi regulēt pašvaldības darbību, bet pienākumu finansēt uzlikt pašvaldības budžetam. Tad valsts naudu var izmantot birokrātijas uzturēšanai, bet par pašvaldības naudu var "nodrošināt pakalpojumus".

Savukārt no datu vākšanas un apstrādes viedokļa ir izdevīgi primāro datu krājumus nodrošināt centralizēti. Katru gadu ministrijas pieprasa no pašvaldībām daudz datu, kuru lielākā daļa nekad netiek izmantota. Būtu labi, ja šos datus varētu iegūt tieši no ministrijām, apstrādāt un izmantot pašvaldību darba pilnveidošanai. Daudz sliktāk, ja datus nākas atkārtoti prasīt no pašvaldībām, kuras vienreiz jau šādu informāciju ir nosūtījušas.

Šo jautājumu līdz galam atrisināt nevarēs nekad, jo, pastāvot konkurencei starp ministrijām (faktiski konkurencei starp valdošās koalīcijas partijām) un konkurencei (īpaši par resursiem) starp pašvaldībām un ministrijām, informācija tiks uzverta kā ciņas, nevis sadarbības un darba uzlabošanas līdzeklis. Tai pat laikā veselais saprāts saka, ka dalītās kompetences jomā valstij ar pašvaldībām vajadzētu sadarboties, turklāt datu apmaiņa ir vienkāršāka un efektīvāka sadarbības veids.

Tomēr vienmēr pastāvēs vairāki datu apmaiņas veidi – gan normatīvais, gan savstarpējā izdevīguma, gan uz ierēdņu veselo saprātu balstīts.

Ja kā datu avots tiek minēta ministrija, tad ieraksta satura raksturojumā noteikti vajadzētu norādīt konkrētu ministriju.

1. attēls. Datu devēju klasifikācija

1. klasifikators – datu devējs

- 1.1. Publiska persona vai privātpersona
 - 1.1.1. Latvijas Republika
 - 1.1.2. Viena no 119 pašvaldībām
 - 1.1.3. Viena no pašvaldību asociācijām
 - 1.1.4. Plānošanas reģistrs
 - 1.1.5. Cita persona
- 1.2. Iestāde vai amatpersona
 - 1.2.1. Valsts kanceleja
 - 1.2.2. Ministrija
 - 1.2.3. Centrālā statistikas pārvalde
 - 1.2.4. Valsts ieņēmumu dienests
 - 1.2.5. Valsts reģionālās attīstības aģentūra
 - 1.2.6. Uzņēmumu reģistrs
 - 1.2.7. Cita valsts iestāde vai amatpersona

Grupa "Centrālā statistikas pārvalde"

var tikt atzīmēta divos gadījumos:

- kā atklāto datu avots. Iestādei ir tendence nodarboties ar oficiālo statistiku. Tā kā ES vadīšanai pietiek ar datiem par 6 plānošanas reģioniem (NUTS 3 mērogs), tad sīkāki dati netiek publicēti;
- kā primāro datu avots, ko salīdzināmo datu bāze saņem ar līdzīgiem nosacījumiem kā datus zinātniskajiem pētījumiem. CSP rīcībā ir liels datu apjoms par fiziskām un juridiskām

personām un teritorijām, taču tas netiek analizēts, izņemot datu kopējo ietekmi NUTS 3 mērogā. Ja tiks atzīts, ka pašvaldībām datu analīze nepieciešama, ar valdību (bet tā uzklaušīs CSP viedokli) var vienoties.

Latvijā Centrālā statistikas pārvalde (CSP) sadarbojas galvenokārt ar Eiropas Komisijas iestādi EUROSTAT. Pašlaik nav zināms, vai valsts uzņemsies kādu lomu attiecībā uz vietējās statistikas vākšanu un publicēšanu un vai ar to nodarbošies CSP. Jebkurā gadījumā CSP dati ir izmantojami rezultatīvo rādītāju veidošanai par vietējām norisēm.

Grupā “Valsts ieņēmumu dienests (VID)” pašlaik tiek vākti un apkopoti svarīgi dati par fiziskām un juridiskām personām – nodokļu maksātājiem. Ir samērā daudz atklāto datu, ko iespējams iegūt no VID un ar to saistītajām datubāzēm. Īpašas tiesības datu iegūšanā ir pašvaldībām. Iespējams, datus, kas jāiesniedz pašvaldībām, varēs iegūt arī salīdzināmo datu bāze.

Tieši VID rīcībā ir primārie dati, kuru apstrāde būtu izmantojama pašvaldības teritoriju sociāli ekonomiskās struktūras raksturošanai, kā arī būtu atbilde uz jautājumu, kuri uzņēmumi un iestādes veido pašvaldības ieņēmumus un kuru ieguldījums ir nenozīmīgs.

Grupa “Valsts reģionālās attīstības aģentūra (VRAA)”. VRAA uztur vairākas datubāzes, no kurām var iegūt datus par pašvaldībām. Pazīstamākā no tām – RAIM (Reģionālās attīstības indikators instrumenti). Savā mājaslapā www.vraa.gov.lv VRAA savu informācijas sistēmu raksturo kā “palīdzinājumu reģionālās attīstības monitoringam un

lēmumu pieņemšanas atbalstam, lai atvieglotu pašvaldībām teritorijas attīstības tendenču izvērtēšanu, kā arī attīstības programmu sagatavošanu un uzraudzību.

RAIM mērķis ir nodrošināt informācijas pieejamību gan valsts, pašvaldību, plānošanas reģionu speciālistiem, gan investoriem un visai sabiedrībai, lai sekmētu vienotu un vispusīgu valsts pārvaldes, pašvaldību institūciju un sabiedrības izpratni par reģionālo politiku un teritorijas attīstības perspektīvām.

RAIM ir iekļauti rādītāji, kas sniedz iespēju novērtēt teritorijas attīstību ar pietiekamu rādītāju kopumu, kas to raksturo no visdažādākajiem aspektiem. Novērtējuma rādītāju sistēmā ir ietverti gan attīstības ekonomiskie, gan sociālie aspekti, gan arī dzīves vides raksturojums. RAIM ir iespēja izvērtēt teritorijas attīstību gan no sasniegtā līmeņa, gan notiekošu pozitīvu vai negatīvu pārmaiņu viedokļa, kā arī izvērtēt katrai teritorijai piemītošās īpatnības jeb attīstības potenciālu, kas ir tās attīstības iespēju pamats”.

Diemžēl arī RAIM atrodami galvenokārt dati par pašvaldībām kopumā, nevis to teritorijām un objektiem pašvaldību teritorijās, tāpēc tas pamatā izmantojams vienas pašvaldības rādītāju (lietots svešvārds *indikatorī*) salīdzināšanai ar citām pašvaldībām. Tomēr daudzus rādītājus visizdevīgāk iegūt tieši no RAIM – www.raim.gov.lv.

Grupa “Uzņēmumu reģistrs”. Uzņēmumu reģistrs uztur informāciju par uzņēmumiem, biedrībām, nodibinājumiem un citām privātā sektora juridiskām personām, to juridisko statusu un vadību. Šos datus var izmantot, taču tie lielā mērā dublējas piemēram, ar nodokļu maksātāju reģistru. Diemžēl reģistram nav datu

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

par iestādēm, un tas apgrūtina daudzus jautājumus skatīšanu.

Uzņēmumu reģistra dati ir pieejami pašvaldībām, un ir sākotnēja apņemšanās sadarboties salīdzināmo datu bāzes izmantošanā.

Svarīga loma ir grupai “Cita iestāde vai amatpersona”, jo daudzas iestādes sarakstā nav ietvertas. Piemēram – visas pašvaldību iestādes (arī skolas) jāklasificē kā 1.2.7. *Cita iestāde vai amatpersona*. Ar 1.2.7. jāklasificē arī amatpersonas, piemēram, ministri. Šādi jautājumi ir skaidroti Ministru kabineta iekārtas likumā un Valsts pārvaldes iekārtas likumā. Attiecībā uz plānošanas reģioniem un pašvaldībām jāņem vērā:

Valsts pārvaldes iekārtas likumā Latvijas Republika ir nosaukta par “sākotnēju” juridisko personu. Vēsturiski tas nav pareizi, bet ietver Hartai atbilstošu ideju – darbību likuma robežās (atļauts tas, kas ar Latvijas Republikas likumu nav aizliegts). Sākotnējums tiek lietots neatbilstoši valodas loģikai, jo, kamēr likuma nav, tikmēr pašvaldība dara visu, ko vēlētie iedzīvotāju pārstāvji uzskata par lietderīgu. Kad izveidojas valsts, tā drīkst likumos ierobežot tiesībspēju un rīcībspēju.

Iestāde un amatpersona darbojas publiskās personas vārdā. Kad un kā tiek pausts oficiālais viedoklis, nosaka ārējie un iekšējie normatīvie akti.

Cilvēks, kas darbojas kā amatpersona, var paust arī savu privāto (neoficiālo) viedokli. Šādu tiesību ierobežojumi var izrietēt no darba līguma vai likuma. Ja pausts tiek privātais viedoklis, tad korekti ir to nodalīt, sakot vai rakstiski apliecinot, ka šis nav oficiālais viedoklis.

Īpaši izvēlētās iestādes ir iecerētas kā galvenie datu devēji no valsts puses. Ja tiek izmantoti atklāti (publicēti dati),

tad salīdzināmo datu bāzes operatori var šos datus izmantot bez īpašas iestādes piekrišanas. Tiek domāts par to, lai pakāpeniski paplašinātu no minētajām iestādēm īpaši sagatavotu un www.blis.lps.lv publicējamu datu loku.

1.4. 2. KLASIFIKATORS – DATU VEIDS

Šis klasifikators raksturo vairākus ierakstu veidus pēc to formas. Klasifikators nekādā veidā neliecina par saturu, taču var palīdzēt atrast ierakstu pēc tā formas (2. attēls).

2. attēls. Datu veida klasifikācija

2. klasifikators – datu veids

- 2.1. Primārā tabula
- 2.2. Indikatoru tabula
- 2.3. Strukturēts pieredzes apraksts
- 2.4. Nestrukturēts pieredzes apraksts
- 2.5. Prezentācija
- 2.6. Pētījums
- 2.7. LPS aptauju rezultāti
- 2.8. Nestrukturēts teksta fails
- 2.9. Cita veida ieraksts

Klase “Primārā tabula”

Šajā klasē atrodami dati, kas iegūti no kādas valsts datubāzes, no pašvaldībām vai kāda literatūras avota. Primārā tabula var ietvert no vairākiem avotiem apvienotus datus, taču tajā nav aprēķinu.

Primārās tabulas var izmantot visi, kam šīs tabulas ir pieejamas, tajās atrodamo datu analīzei vai dažādu sekundāro datu iegūšanai.

Klase “Indikatoru tabula”

Vārds *indikators* ir sinonīms latviešu

vārdam *rādītājs*. Lielākoties šajā klasē tiks ievietoti rādītāji, kas raksturo veikumu. Atbilstošā kombinācija angļu valodā *performance indicator* vai veikuma rādītājs.

Šajā klasē atrodami aprēķinu rezultāti. Indikatori visbiežāk ir potenciālie pašvaldības rezultatīvie rādītāji. Sīkāks šī jautājuma iztirzājums dots otrajā rokasgrāmatā.

Klase “Strukturēts pieredzes apraksts”

Šī klase ir specifiski saistīta ar sadarbības tīkliem. Ir paredzēta formāla struktūra, kā aprakstīt pašvaldības pieredzi.

Strukturētajam pieredzes aprakstam ir vairāki obligāti izpildāmi elementi:

1. risināmās problēmas raksturojums,
2. izvēlēta risinājuma apraksts,
3. izmantotā risinājuma risku novērtējums,
4. risinājuma izmantošanas vēstures raksturojums,
5. rezultātu mērīšanas un sasniegto rādītāju raksturojums,
6. ieteikumi pieredzes pārņēvējiem.

Strukturēto aprakstu var sagatavot gan sadarbības tīkla pašvaldība, gan sadarbības tīkla koordinators, gan arī cits salīdzināmo datu bāzes lietotājs, to saskaņojot ar datubāzes administratoru.

Klase “Nestrukturēts pieredzes apraksts”

Šī klase attiecas uz pašvaldību pieredzes aprakstiem, kuri neatbilst iepriekš aprakstītajai formalizācijai. Tā var būt starptautiska pieredze (citās valstīs vai citos projektos var atšķirties vēlamā struktūra) vai ieraksta pārceļšana no kāda datu avota, netērējot laiku formalizācijai. Literatūrā vai internetā atrastam pieredzes aprakstam var arī trūkt formalizācijas veikšanai nepieciešamās informācijas.

Klase “Prezentācija”

Liela daļa sanāksmju un apspriešanu notiek, izmantojot speciāli šiem pasākumiem gatavotas prezentācijas, kuras nonāk publiskā aprīvē. Var būt arī gadījumi, kad prezentācijai paredzēts ierobežotas pieejamības statuss. Pieejamo prezentāciju apjoms būtiski pārsniedz ziņojumus ar izvērstu tekstu.

Klase “Pētījums”

Šai klasei atbilst zinātniskie un konsultāciju nolūkos veiktie pētījumi. Meklējot pētījumu, tiek nodrošināts augstāks analītiskais līmenis, kas parasti raksturīgs šādi pasūtītiem vai pēc savas iniciatīvas sagatavotiem pētījumiem.

Klase “LPS aptauju rezultāti”

Datubāze tiek izmantota aptauju veikšanai. Šajā klasē var apskatīt veikto aptauju rezultātus, ko var tālāk analizēt visi, kam šo aptauju rezultāti pieejami.

Ņemot vērā pašreizējo situāciju, daudzus jautājumus nevarēs pētīt, tikai balstoties uz valsts informācijas sistēmām. Daudz jautājumu jānoskaidro, tieši uzrunājot pašvaldības.

Klase “Nestrukturēts teksta fails”

Šajā klasē var atrast mācību materiālus un dažādus cita veida tekstus, kas var būt noderīgi pašvaldību veikspējas attīstībai.

Klase “Cita veida ieraksts”

Šajā klasē tiek ievietoti ieraksti, kuri nav klasificējami pēc iepriekš minētajām pazīmēm.

1.5. 3. KLASIFIKATORS – FUNKCIJU GRUPAS

Dalījums funkciju grupās paredzēts, lai varētu raksturot, kā arī meklēt

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

organizatoriski līdzīgas darbības neatkarīgi no nozares.

Klasifikatoram “**Funkciju grupas**” ir astoņas klases. Katrai no klasēm atbilst savas specifiskās darba organizācijas formas. Paņēmienu, kas raksturīgi klasei, var lietot visdažādākajās nozarēs.

1. klase – politikas organizēšana un saturs

Šī klase iedalāma 7 darbību grupās (3. attēls) un ietver gan organizatoriskus, gan satura jautājumus, ko dažkārt ir grūti nošķirt. Tāpēc šajā klasifikatorā tie apvienoti.

Attiecīgās darbības ir būtiski atkarīgas no pašvaldības politiku un darbinieku izpratnes par vērtībām, to ticības ekonomiskajām un sociālajām teorijām, prasmes, informācijas vai dezinformācijas pakāpes un citiem apstākļiem.

Dažādi pašvaldības politikas veidošanas modeļi aplūkoti otrajā rokasgrāmatā, kura veltīta sadarbības tīkliem.

Grupa “Mērķu, vīzijas un atbilstošo rezultātīvo rādītāju formulēšana”

Šajā grupā ietverti politikas veidošanas elementi. Darbības būs dažādas atkarībā no tā, cik lielas pārmaiņas politikā iecerēts veikt.

Izmantojot racionālo metodi, pašvaldība var veikt būtiskus pārkātojumus (reformu), tai skaitā organizēt reformas procesu. Piemēram, tā var būt pašvaldības mārketinga stratēģija.

Šajā situācijā priekšplānā var parādīties dažādi apsvērumi, taču tie noved pie secīgas pašvaldības darbības fokusgrupas izveles, klientu pieprasījuma analīzes, savu iespēju salīdzināšanas ar

konkurējošo pašvaldību iespējām, sava produkta izveidošanas un tā virzīšanas tirgū. Pašvaldībai jānodrošina savu salīdzinošo priekšrocību attīstību.

Ja tiek izmantota inkrementālā metode, parasti tiek atrasti atsevišķi esošās sistēmas trūkumi, kurus iecerēts novērst.

Piemērotu rādītāju atrašana ir liela māksla, jo to saturs ir cieši saistīts ar apsvērumiem, kādās jomās pašvaldība gatavojas rādītājus izmantot. Ar vislielāko rūpību jāstrādā tad, ja iecerēts rezultatīvos rādītājus izmantot personāla motivācijai.

Šai grupai raksturīgas gandrīz neierobežotas iespējas pašvaldības politikas menedžmenta attīstībā.

Grupa “Procesa organizēšana”

Šī grupa aptver gan likumā paredzētās, gan brīvprātīgi izvēlētās darbības politikas veidošanas un vadīšanas procesa organizēšanā. Tajā raksturota kārtība, kā tiek izvirzītas jaunas iniciatīvas, kā pašvaldības darbinieki gatavo dokumentu projektus, kā notiek apspriešana pastāvīgajās komitejās un darba grupās.

Saskaņā ar valstī pastāvošo plānošanas kārtību plānošana (stratēģiju un programmu izstrāde) tiek nodalīta no budžeta izstrādes procesa. Pašvaldība drīkst iekšēji šo situāciju labot, ieviest tādas stratēģiskās un operatīvās vadības procedūras, kas savieno plānus ar realitāti. Viena no šādām iespējām ir izstrādāt un īstenot vienotā procedūrā pašvaldības mārketingu, izveidot atbilstošas vadības struktūras.

Grupa “Deputātu darba organizēšana”

Šī grupa ietver gan atbalsta funkcijas deputātu darba nodrošināšanai, gan frakciju organizēšanas un darbības pieredzi.

Grupa “Iesaistīšana”

Šajā grupā iespējams aprakstīt daudzveidīgas sabiedrības iesaistīšanas formas un pieredzi to īstenošanā. Nav noslēpums, ka bez labi pārdomātiem stimuliem iedzīvotāji un pat lielas interešu grupas mēdz būt pasīvi. Tāpēc efektīvu metožu meklēšana un pieredzes apmaiņa šajos jautājumos var palīdzēt gūt lielāku atbalstu pirms nākamajām vēlēšanām. Tikai iesaistoties, iedzīvotāji un sabiedrība spēj izprast pašvaldības būtību.

Grupa “Konsultēšanās”

Šī grupa iezīmē īpašu iesaistīšanās formu – konsultēšanos, kad pašvaldība lūdz padomu iedzīvotājiem. Konsultācijās iegūtie rezultāti nav obligāti izpildāmi, taču pašvaldībai ir pienākums skaidrot, kāpēc netiek ņemti vērā vieni vai citi iedzīvotāju vai uzņēmēju priekšlikumi.

Grupa “Lobēšana”

Šajā grupā atrodami dažādi ārējo iestāžu vai amatpersonu (ES, Valsts prezidenta, Saeimas komisiju, neformālu valdošās koalīcijas organizāciju, Ministru kabineta, ministriju vai aģentūru ierēdņu) lēmumu ietekmēšanas pasākumi. Pašvaldība savas atsevišķās intereses pārstāv patstāvīgi.

Ja pašvaldības intereses sakrīt ar citu pašvaldību interesēm, tad lobēšanu var organizēt kopīgi – izmantojot pašvaldību asociācijas, tai skaitā LPS. Pieredze šajos jautājumos var būt interesanta visām pašvaldībām. Svarīgi arī, ka lobēšana ir saistāma ar interešu konfliktiem, tādēļ īpaša māksla ir vienmēr palikt likumības robežās.

Grupa “Cits politikas funkcijas veids”

ir nepieciešama, lai aprakstītu aktivitātes, kuras neatbilst iepriekš minētajām darbībām.

3. attēls. Funkciju grupu klasifikācija

- 3.1. Politikas organizēšana un saturs
 - 3.1.1. Mērķu, vīzijas un atbilstošo rezultatīvo rādītāju formulēšana
 - 3.1.2. Procesa organizēšana
 - 3.1.3. Deputātu darba organizēšana
 - 3.1.4. Iesaistīšana
 - 3.1.5. Konsultēšanās
 - 3.1.6. Lobēšana
 - 3.1.7. Cits politikas funkcijas veids
- 3.2. Pakalpojums
 - 3.2.1. Budžeta finansēts individuālais pakalpojums bez līdzdalības pienākuma
 - 3.2.2. Budžeta finansēts individuālais pakalpojums ar līdzdalības pienākumu
 - 3.2.3. Klienta līdzfinansēts individuālais pakalpojums
 - 3.2.4. Noteiktai mērķauditorijai pieejams publiskais pakalpojums (*service of general interest*)
 - 3.2.5. Ikvienam pieejams publiskais pakalpojums
 - 3.2.6. Cita veida pakalpojums

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

- 3.3. Administrēšana
 - 3.3.1. Normatīvā regulēšana
 - 3.3.2. Novērošana
 - 3.3.3. Saskaņošana vai atļaujas došana
 - 3.3.4. Atbilstības apstiprināšana
 - 3.3.5. Darbības pārtraukšana vai noteiktas rīcības pieprasīšana
 - 3.3.6. Sodīšana
 - 3.3.7. Cits administrēšanas veids
- 3.4. Veicināšana
 - 3.4.1. Cilvēkresursu pieejamība
 - 3.4.2. Dabas resursu pieejamība
 - 3.4.3. Publiskās infrastruktūras pieejamība
 - 3.4.4. Dotēšana, subsidēšana, nodokļu un nodevu atlaides
 - 3.4.5. Līdzdalība uzņēmumos vai biedrībās
 - 3.4.6. Privāto interešu lobēšana
 - 3.4.7. Cits veicināšanas veids
- 3.5. Apsaimniekošana
 - 3.5.1. Publiskās infrastruktūras apsaimniekošana
 - 3.5.2. Privātā īpašuma apsaimniekošana
 - 3.5.3. Cits apsaimniekošanas veids
- 3.6. Uzņēmējdarbība
 - 3.6.1. Uzņēmējdarbība, nodrošinot pašvaldības pakalpojumus
 - 3.6.2. Uzņēmējdarbība, īstenojot administrēšanas funkcijas
 - 3.6.3. Uzņēmējdarbība, vairojot pašvaldības resursus
 - 3.6.4. Uzņēmējdarbība, sniedzot sociālo atbalstu
 - 3.6.5. Cits pašvaldības uzņēmējdarbības veids
- 3.7. Informēšana
 - 3.7.1. Pašvaldības vārdā
 - 3.7.2. Latvijas Republikas vārdā
 - 3.7.3. ES vārdā
- 3.8. Atbalsta funkciju organizēšana
 - 3.8.1. Budžeta un finanšu vadība
 - 3.8.2. Grāmatvedība
 - 3.8.3. Lietvedība
 - 3.8.4. Juridiskais atbalsts
 - 3.8.5. Informātikas atbalsts
 - 3.8.6. Tehniskais atbalsts
 - 3.8.7. Pašvaldības ēku apsaimniekošana
 - 3.8.8. Citas atbalsta funkcijas

2. klase – pakalpojums

Pakalpojums ir labums, ko pakalpojuma saņēmējs vēlas iegūt, ko viņš izprot kā labumu.

Grupa “Budžeta finansēts individuālais pakalpojums bez līdzdalības pienākuma”

Šajā grupā iekļauj pakalpojumus, kuros zināms saņēmējs (konkrēts skolēns, konkrēts slimnieks u. tml.), kas šo pakalpojumu saņem neatkarīgi no tā, vai ir izpildījis līdzdalības nosacījumu (piemēram, nostrādājis noteiktu stundu skaitu sabiedriskajos darbos vai skolas virtuvē). Saņēmēja identifikācija un kvalificēšanās noteiktiem kritērijiem ir pietiekama, lai saņemtu budžeta finansētu pakalpojumu.

Grupa “Budžeta finansēts individuālais pakalpojums ar līdzdalības pienākumu”

Šajā grupā iekļauj pakalpojumus, kuru saņēmējs tiek identificēts, bet ko iespējams saņemt tikai kopā ar līdzdalību. Piemēram, sociālo pabalstu saņem tikai tie, kas apmeklē kursus profesionālo prasmju uzlabošanai.

Grupa “Klienta līdzfinansēts individuālais pakalpojums”

Šajā grupā ietverti pakalpojumi ar līdzmaksājumu. Piemēram, students maksā mācību maksu, kas sedz 60 % no reālajām mācību izmaksām, pacients veic pacienta maksājumu, kas tiek izmantots kā viens no avotiem slimnīcas funkcionēšanai, bet paralēli pastāv arī valsts vai pašvaldību līdzdalība.

Grupa “Noteiktai mērķauditorijai pieejams publiskais pakalpojums

(service of general interest)”

Šajā grupā iekļauj pakalpojumus, kuri attiecas uz noteiktām sabiedrības

grupām (visi iedzīvotāji ir īpašs gadījums, kas attiecas uz šo grupu). Šādu pakalpojumu var saņemt visi grupai piederošie, piemēram, visi pensionāri vai visi bērni vecumā līdz 4 gadiem.

Grupa “Ikvienam pieejams publiskais pakalpojums”

Šajā grupā iekļauj publiskos pakalpojumus, kurus var saņemt ikviens. Piemēram, ielas apgaismojumu var izmantot katrs, kurš izvēlas iet pa ielu.

Grupa “Cita veida pakalpojums”

Šajā grupā iekļauj pakalpojumus, kas nav attiecināmi uz iepriekš minētajiem gadījumiem.

3. klase – administrēšana

Administrēšana ir nodalāma no pakalpojumu sniegšanas, parasti klients administrēšanu nelūgtu un rīkotos pats. Administrēšana ir saistāma ar ierobežojumu izveidošanu, novērošanu un atcelšanu.

Grupa “Normatīvā regulēšana”

Šajā grupā iekļauj pašvaldības saistošo noteikumu sagatavošanu un pieņemšanu. Uz šo grupu var attiecināt arī vispārējas nozīmes administratīvos aktus, ja kāda no pašvaldības iestādēm ir tiesīga tādus pieņemt.

Grupa “Novērošana”

Šajā grupā iekļauj administratīvās funkcijas izpildes novērošanu (administratīvo darbību uzskaiti, datu apkopošana un analīze, vērtēšana).

Grupa “Saskaņošana vai atļaujas došana”

Šajā grupā raksturo pašvaldības iestāžu vai amatpersonu aktivitātes, kad privātpersona (arī publiska persona

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

savā privāttiesiskās darbības jomā, piemēram, ministrija, kura risina saimnieciskos jautājumus) vēlas saņemt atļauju veikt sev nepieciešamu darbību. Iemesls saskaņošanai, atļaujas, licences saņemšanai var būt nacionālās likumdošanas normas vai pašvaldības saistošie noteikumi. Klients veic saskaņošanu (saņem atļauju) tādēļ, ka citādi viņš iecerēto nedrīkst veikt.

Grupa “Atbilstības apstiprināšana”

Šajā grupā aprakstītas pašvaldības iestāžu vai amatpersonu darbības, apstiprinot konkrētas personas atbilstību prasībām, ko nosaka ES, Latvijas Republika vai pašvaldība – izglītības līmeni, zināšanu līmeni, prasmju līmeni, nopelnu līmeni, nabadzības līmeni u. tml.

Grupa “Darbības pārtraukšana vai noteiktas rīcības pieprasīšana”

Šajā grupā iekļauj lēmumus, kas pārtrauc trešo personu (iedzīvotāju, uzņēmēju, valsts iestāžu u. tml.) tiesības vai uzliek šīm personām veikt noteiktas darbības. Piemēram, var prasīt nojaukt nelikumīgi uzceltu būvi, pārtraukt mācīt, ja neatbilst likumā noteiktām prasībām u. tml.

Grupa “Sodišana”

Šajā grupā aprakstītas darbības, ko ļauj likums. Pati pašvaldība administratīvo atbildību var noteikt tikai likumā “Par pašvaldībām” noteiktajās jomās. Sodišanas tiesības dažādā apmērā ir gan vadītājiem, gan inspektoriem, gan Administratīvajai komisijai u. tml.

Grupa “Cits administrēšanas veids”

Šajā grupā iekļauj administrēšanas darbības, kas neatbilst iepriekš minētajiem gadījumiem.

4. klase – veicināšana

Veicināšana ir nodalāma no pašvaldības tiešās rīcības kādu mērķu sasniegšanā. Veicinot tiek rosinātas un atbalstītas trešās personas, to rīcība noteikumu pieņemšanā vai tiešā noteiktu saimniecisku darbību veikšanā.

Grupa “Cilvēkresursu pieejamība”

Šajā grupā apskatīti daudzveidīgi pasākumi, ko var veikt, lai panāktu labāku atbilstību starp darbaspēka piedāvājumu un pieprasījumu. Atkarībā no pašvaldības prioritātēm var ņemt vērā gan esošo pieprasījumu, gan var censties panākt mērķtiecīgas strukturālas pārmaiņas.

Grupa “Dabas resursu pieejamība”

Šajā grupā raksturo pašvaldības darbības, lai būtu pieejami dažādi dabas resursi – izkraņņi, meži, teritorija u. tml. Šī pieejamība ir būtisks faktors ekonomisko vai administratīvo aktivitāšu piesaistīšanai.

Grupa “Publiskās infrastruktūras pieejamība”

Šajā grupā iekļauj pasākumus publiskās infrastruktūras pieejamības uzlabošanai, veicinot privātā sektora un valsts institūciju darbību šajā virzienā. Veicināšana var izpausties gan vienošanās, gan regulēšanas formā.

Grupa “Dotēšana, subsidēšana, nodokļu un nodevu atlaides”

Šajā grupā raksturotas t.s. valsts atbalsta procedūras. Savulaik nepareizs termins tika iestrādāts ES regulā, norādot, ka izņēmuma kārtā vienā likumā ar valsti jāsaprot gan valsts, gan pašvaldības. Šajā grupā iekļaujas arī minētā veida atbalsts pilsoniskās sabiedrības organizācijām vai sociāli mazaizsargāto grupām.

Grupa “Līdzdalība uzņēmumos vai biedrībās”

Šajā grupā iekļauj līdzdalību uzņēmumos vai biedrībās, ja galvenais mērķis ir veicināšana. Piedaloties var veicināt noteiktas jomas attīstību vai paaugstināt citu dalībnieku interesi par attiecīgo jomu.

Grupa “Privāto interešu lobēšana”

Šajā grupā ietver sava veida protekcionismu – “savējo” atbalstu. Ne valsts, ne pašvaldību gadījumā totāla “brīvā tirgus” ideoloģija nav produktīva. Arī likums “Par pašvaldībām” paredz pašvaldībai pienākumu veicināt vietējās uzņēmējdarbības atbalstu. Viena no metodēm ir lobēšana – gan nacionālajos, gan starptautiskajos tirgos.

Grupa “Cits veicināšanas veids”

Šajā grupā var aplūkot tos veicināšanas pasākumus, kas neatbilst iepriekš minētajiem.

5. klase – apsaimniekošana

Apsaimniekošana ir uzturēšanas funkciju nodrošināšana, panākot attiecīgo objektu funkcionalitāti, kā arī zināma šo objektu attīstības nodrošināšana. Tā veicama, gan izmantojot ārpakalpojumus, gan pašu spēkiem.

Grupa “Publiskās infrastruktūras apsaimniekošana”

Šajā grupā iekļauj apsaimniekošanas darbības publiskās infrastruktūras uzturēšanai un attīstīšanai. Publiskā infrastruktūra var būt ne vien pašvaldībai piederoša, bet arī valsts īpašums, kas pēc mutiskas vai rakstiskas vienošanās tiek apsaimniekota. Piemēram, pašvaldība nereti ziemā apsaimnieko valstij piederošus ceļus, citādi tie nebūtu lietojami un ciestu iedzīvotāji.

Grupa “Privātā īpašuma apsaimniekošana”

Šajā grupā apskatītas situācijas, kad tiek apsaimniekoti privātie īpašumi gan par maksu, gan bez maksas. Ir gadījumi, kad šādas tiesības vai pat pienākumu nosaka likums. Kā piemēru minēsim daudzdzīvokļu mājas, kurās dzīvokļa īpašumi pieder privātpersonām, bet pašvaldībai likums iesaka ieguldīt šajos privātajos īpašumos pašvaldības līdzekļus. Kopumā ir daudz vairāk vai mazāk apzinātu šādu gadījumu gan pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas formā, gan obligāti. Vispārīgā publiskas personas mantas un finanšu līdzekļu izšķērdēšanas novēršanas norma šādu rīcību aizliedz, taču citi likumi tādu rīcību tieši rosina.

Grupa “Cits apsaimniekošanas veids”

Šajā grupā iekļauj tos apsaimniekošanas pasākumus, kas neatbilst iepriekš minētajiem.

6. klase – uzņēmējdarbība

Šajā rokasgrāmatā nelietojam juristu iemīļoto terminu *komercdarbība*, jo citās valstīs ar šādu terminu saprot pilnīgi ko citu nekā Latvijā. Uzņēmējdarbība ir peļņas saimnieciskā darbība.

Grupa “Uzņēmējdarbība, nodrošinot pašvaldības pakalpojumus”

Šajā grupā ietver pašvaldības pakalpojumu sniegšanu uzņēmējdarbības formā. Lietojot ES pieņemto terminoloģiju, tā drīzāk ir sociālā uzņēmējdarbība, taču Latvijā ir paredzēta vienīgi uzņēmējdarbība Komerclikuma izpratnē.

Šajā gadījumā tiek izmantota juridiskā forma, kas ļauj būt pietiekami elastīgiem. Ja pakalpojumi jāsniedz strauji mainīgā

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

vidē, tad efektīvi var būt uzņēmumi, kuros pašvaldībai pieder mazāk nekā 50 % akciju.

Grupa “Uzņēmējdarbība, īstenojot administrēšanas funkcijas”

Šajā grupā iekļauj tos gadījumus, kad kādas organizācijas darbā vairāk dominē pārvaldes funkcijas (par maksu), nevis preču vai pakalpojumu ražošana. Biežāk tā notiek ar valsts institūcijām, kuras cenšas pārvarēt valdības nepilnības, kas sadārdzina un kavē kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu. Lielu daļu šādu valdības nepilnību var novērst, valsts aģentūras vietā izveidojot uzņēmumu (piemēram, CSDD).

Šādas situācijas, ka pašvaldības uzņēmumā dominē administratīvie mērķi un administratīvās funkcijas, ir pilnīgi iespējamas.

Grupa “Uzņēmējdarbība, vairojot pašvaldības resursus”

Šajā grupā apraksta gadījumus, kad uzņēmējdarbību veic dabas resursu vai cilvēkresursu palielināšanai. Pašvaldībai ir tiesības atsevišķus dabas resursus noteikt par stratēģiskajiem resursiem un dibināt jaunu uzņēmumu šo resursu apsaimniekošanai.

Iespējama situācija, ka pašvaldība vēlas panākt vietējo cilvēkresursu pieejamību kādā nozarē, bet nevienš investors šāda profila uzņēmumu neatver. Tad pašvaldība pati var uzņemties šādu lomu un sagatavot vidi, kurā nākotnē varēs piesaistīt investorus. Panākot strukturālas izmaiņas, pašvaldība vēlāk var privatizēt sev piederošos uzņēmumus un lemt par turpmākajiem pasākumiem un vajadzīgajām strukturālajām pārmaiņām.

Grupa “Uzņēmējdarbība, sniedzot sociālo atbalstu”

Šajā grupā iekļauj pašvaldībai piederošus uzņēmumus vai kapitāldaļas uzņēmumos, kuru mērķi ir nodrošināt sociālo atbalstu. Šeit var būt iesaistoši projekti (piemēram, invalīdu nodarbināšana), dažādu sociālā riska grupu iekļaušanas pasākumi, atbilstoši dotējot šādus uzņēmumus vai novirzot dividendes sociālajiem mērķiem.

Šādu darbību varētu arī raksturot kā pašvaldības sociālo uzņēmējdarbību.

Grupa “Cits pašvaldības uzņēmējdarbības veids”

Šajā grupā iekļauj pašvaldības uzņēmējdarbību, kas neatbilst iepriekš aprakstītajām grupām.

7. klase – informēšana

Grupa “Informēšana pašvaldības vārdā”

Šajā grupā notiek informēšana par pašvaldības vārdā pieņemtajiem lēmumiem. Parasti lēmumus pieņem dome vai pašvaldības amatpersonas/ iestādes, taču pašvaldība var būt deleģējusi savā vārdā rīkoties arī kādu citu, piemēram, kaimiņu pašvaldības būvvaldi vai kaimiņu pašvaldībā esošu skolu.

Pašvaldība darbojas savā vārdā tās autonomās kompetences jomā. Informēšana ir organizējama dažādās formās, tai skaitā ar ārpalpojumiem vai ar pašvaldībai piederošu uzņēmumu starpniecību.

Grupa “Informēšana Latvijas Republikas vārdā”

Šajā grupā informē par pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, ko tā veic

Latvijas Republikas vārdā (valsts deleģēto pārvaldes uzdevumu gadījums), vai pašvaldība informē par valsts iestāžu lēmumiem. Šāda informācijas sniegšana pašvaldības iestādēs vai, izmantojot pašvaldības portālus, ir ļoti populāra.

Grupa “Informēšana ES vārdā”

Šajā grupā iekļauj informēšanu par ES politiku un par ES likumiem. Pastāv uzskats, ka pašvaldība administrē aptuveni 70 % ES likumdošanas. Tāpēc ir ierasts informēt iedzīvotājus un uzņēmējus par ES aktivitātēm un prasībām.

8. klase – atbalsta funkciju organizēšana

Grupa “Budžeta un finanšu vadība”

Šajā grupā apraksta procedūras, kā tiek organizēta budžeta sagatavošana, pieņemšana, izpilde un novērtēšana. Pašvaldība patstāvīgi organizē šos procesus, pakļaujoties valsts regulējumam attiecībā uz informācijas apmaiņu. Papildu problēmas rada finanšu disciplīnas pasākumi.

Grupa “Grāmatvedība”

Šajā grupā iekļauj finanšu un īpašuma uzskaites procedūras, ko pašvaldība organizē patstāvīgi, nodrošinot informācijas apmaiņu valsts noteiktā kārtībā.

Grupa “Lietvedība”

Šajā grupā tiek raksturotas dokumentu aprites procedūras, ko pašvaldība organizē patstāvīgi, nodrošinot iesniedzēja tiesības un nepieciešamo informācijas apmaiņu ar valsti.

Grupa “Juridiskais atbalsts”

Šajā grupā iekļauj pašvaldības

administratīvo aktu, saistošo noteikumu un citu dokumentu tiesiskuma nodrošināšanas procedūras, pašvaldībā izveidoto pašvaldības interešu pārstāvēšanas kārtību juridiskajos jautājumos.

Grupa “Informātikas atbalsts”

Šajā grupā iekļauj datortehnikas un tīklu nodrošināšanu, rūpes par programmnodrošinājumu, sakarus ar valsts informācijas sistēmām, analītisko darbību nodrošinājumu un citus līdzīgus jautājumus.

Grupa “Tehniskais atbalsts”

Šajā grupā tiek aprakstītas tehniskā atbalsta funkcijas – transporta, enerģijas, siltuma, apgaismojuma un citu līdzīgu problēmu risinājumi.

Grupa “Pašvaldības ēku apsaimniekošana”

Šajā grupā apskata pašvaldībai piederošo ēku apsaimniekošanas jautājumus – tie attiecas gan uz administratīvajām ēkām, gan uz ēkām, kurās pašvaldība sniedz pakalpojumus vai kuras tiek iznomātas (arī izīrētas).

Grupa “Citas atbalsta funkcijas”

Šajā grupā iekļauj atbalsta funkcijas, kas neatbilst iepriekš aprakstītajām grupām.

1.6. 4. KLASIFIKATORS – PĀRVALDĀMĀS NOZARES VEIDS

Īpaši šai datubāzei ir izvēlēts nozaru klasifikators, kurš piemērots Latvijas pašvaldību nozaru klasifikācijai. Tas atšķiras no starptautiskajiem klasifikatoriem, piemēram, tādiem kā COFOG (angļu val. *Classification of*

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Functions of Government), kuri ļauj salīdzināt dažādu valstu savstarpējos datus, bet nav piemēroti izdevumu salīdzināšanai pašvaldību funkcijām.

Klasifikators veidots tā, lai pašvaldības praktiķim būtu pēc iespējas vieglāk atrast "savu vietu". Ir ņemts vērā apstāklis, ka šis nav budžeta klasifikators, tā galvenais uzdevums ir palīdzēt pašvaldības pārstāvjiem (arī citiem interesentiem) atrast meklējamo pašvaldības darba uzlabojumu tēmu.

Klasifikatorā nav mēģināts nodalīt pašvaldības autonomās kompetences no valsts deleģētajām kompetencēm. Tam ir vairāki iemesli.

Likumā "Par pašvaldībām" nav iestrādāts princips, kas ļautu vienā vietā atrast pašvaldības autonomo kompetenču sarakstu. 1994. gada pavasarī LPS piedāvāto risinājumu – sagatavot pilnu pašvaldības patstāvīgo funkciju sarakstu un ievietot to vienā likumā (lai katrs to varētu viegli atrast) – Saeima neatbalstīja.

1994. gadā "Latvijas ceļa" politiķi centās samazināt pašvaldību lomu, radīt priekšnosacījumus pakāpeniskai centralizācijai. Uzreiz atņemt pašvaldību iegūto autonomiju nevarēja, tāpēc katrā likumā centās iestrādāt kādus aizmetņus Hartas pārkāpumiem nākotnē. Padarot neskaidru jautājumu, kas ir valsts atbildība un kas – pašvaldības, izpaudās vēlme soli pa solim ierobežot pašvaldību tiesības.

Kā formāls iemesls tika minēta divpakāpju tiesību sistēma – Satversme un pārējie likumi. Tika apgalvots, ka pašvaldības atbildības noteikšana vienā likumā (kas būtu izdevīgi katram iedzīvotājam) nozīmēšot likuma "Par

pašvaldībām" konstitucionālo statusu, kas neesot pieļaujami. Rezultātā šodien ir grūti noteikt funkcijas statusu – valsts deleģētās funkcijas un citos likumos (ārpus likuma "Par pašvaldībām") noteiktās autonomās funkcijas faktiski kļuvušas par pašvaldību brīvprātīgajām iniciatīvām, jo valsts sistemātiski nepilda šādu funkciju uzdošanas vai deleģēšanas nosacījumus.

Katrā funkciju grupā autonomās funkcijas ir kļuvušas par dalītas atbildības funkcijām, nav vienkārši nodalīt, cik tālu valsts uzņēmusies atbildību, ciktāl funkcijas ir pašvaldības atbildībā. Ne velti Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā par kompensāciju privātpersonai nelikumīgas pašvaldības rīcības gadījumā tiek pieņemts, ka, pastāvot neskaidrībai, ir jāmaksā no valsts budžeta. Likumdevēji saprot, ka pat tiesnesim būs grūti noskaidrot, kura kompetencē likumā paredzētā darbība ir.

Tas pamato vienotu valsts atbildības un pašvaldības atbildības pienākumu skatīšanu nozaru klasifikatorā.

1. klase – izglītība un zinātne

Kā redzams 4.1. attēlā, uz šo klasi attiecas visas grupas, kuras aptver lielāko daļu izglītības veidu. Tiesa, ir daži izņēmumi, kas neatbilst nevienai no 14 konkrētajām grupām un tāpēc ir attiecināmi uz 15 grupu (pēc atlikuma principa).

Grupa "Pirmsskolas izglītība"

Grupa aptver bērnudāru audzēkņu un 5–6 gadus vecu bērnu mācību, kā arī aukļu un privāto bērnudāru līdzfinansējuma jautājumus. No pašvaldībām tiek prasītas atbalsta

funkcijas un materiālais nodrošinājums. Kompetenču sadale ir pārmaiņu procesā. Sākotnēji pilna pašvaldību kompetence tika pārtraukta, valstij 90. gadu sākumā pārņemot pedagogu finansējumu. 1996. gadā pirmā Šķēles valdība pilnībā norobežojās no bērnodrāzēm, deklarējot, ka bērnodrāzi ir pašvaldības brīvprātīga funkcija, jo privātais sektors to var pilnībā nodrošināt. Turpmāk valsts neturējās pie šādas koncepcijas un puda viedokli, ka pašvaldībām tomēr esot pienākums nodrošināt pirmsskolas izglītību. Tai pat laikā valsts ik gadu pārkāpa likumu un izvairījās no šīs funkcijas finansēšanas. Pašlaik diskusijas turpinās un tik drīz nebeigsies – rokasgrāmatas izdošanas brīdī valdība izvairās no minimālā atalgojuma nodrošināšanas pirmsskolas pedagogiem. Uz šo grupu attiecas visa pirmsskolas izglītības problemātika, kas ir daudz plašāka par Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) redzeslokā esošo.

Grupa “Pamatizglītība”

Šajā grupā iekļauta izglītība no 1. līdz 9. klasei visās iespējamās formās. Mēs varam atrast gadījumus, kad pašvaldības iesaistās arī tādu jautājumu risināšanā, kas lielākajā valsts teritorijas daļā ir valsts atbildībā. Kaut arī tradicionāli valsts atbild par saturu un pedagogu finansējumu, abos šajos jautājumos ir iespējama arī pašvaldības politika. Pašvaldība ir pamatskolas īpašniece. Savukārt pašvaldības darbā pieņemtie pedagogi paši sagatavo akreditējamās programmas un plāno mācību procesu. Tāpat pašvaldība atbild par visām atbalsta funkcijām.

Grupa “Vispārējā vidējā izglītība”

Grupa aptver izglītību no 9. līdz 12. klasei. Šās izglītības jautājumi ir cieši saistīti ar

cilvēkresursiem, īpaši pēcindustriālo un zināšanu ekonomiku. Uz šo izglītības formu attiecas visas atbalsta funkcijas, tai varētu būt viena no centrālajām lomām pašvaldības attīstības politikā. Tieši šajā vecumā tiek likts pamats izvēlei – audzēknis saistīs savu dzīvi ar pašvaldību vai emigrēs uz citām vietām Latvijā vai ārzemēs.

4.1. attēls. Pārvaldāmās nozares veida klasifikācijas izglītības un zinātnes klase

- 4.1. Izglītība un zinātne
- 4.1.1. Pirmsskolas izglītība
- 4.1.2. Pamatizglītība
- 4.1.3. Vispārējā vidējā izglītība
- 4.1.4. Vidējā profesionālā izglītība
- 4.1.5. Interesešu izglītība
- 4.1.6. Eksaktā izglītība
- 4.1.7. Humanitārā izglītība
- 4.1.8. Augstākā akadēmiskā izglītība
- 4.1.9. Augstākā profesionālā izglītība
- 4.1.10. Zinātne zinātniskajos institūtos
- 4.1.11. Zinātne augstskolās
- 4.1.12. Zinātne privātajos uzņēmumos
- 4.1.13. Konferences un semināri
- 4.1.14. Pašvaldības pasūtīti pētījumi
- 4.1.15. Cita veida izglītība un zinātne

Grupa “Vidējā profesionālā izglītība”

Grupā raksturoti agrās specializācijas gadījumi, kad audzēkņi gatavojas agrāk pievienoties darba tirgum. Kaut arī galvenā loma šādas izglītības organizēšanā ir valstij, pašvaldības šeit iesaistās arvien vairāk. Pašvaldības ir pārņēmušas savā pārziņā virkni internātskolu. Vispārējās izglītības ietvaros tās dažkārt organizē profesijas apgušanu. Ar nelielu valsts atbalstu, bet galvenokārt pašu spēkiem tiek īstenotas vērienīgas pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Grupa “Interesu izglītība”

Šī grupa ir būtiska pašvaldības aktivitāšu sastāvdaļa. Šis elements piesaista jauniešus pašvaldības skolai, bet viņu vecākus – dzīvei pašvaldībā. Panākumi interešu izglītībā lielā mērā ietekmē pašvaldības panākumus konkurencē ar citām pašvaldībām. Attiecība starp daļēju valsts finansējumu un pašvaldības atbildību šajā jomā ir līdzīga kā citās izglītības jomās. Jāatzīmē, ka interešu izglītības sistēma ir pamats daudzu Latvijas mākslinieku panākumiem globālā mērogā.

Grupa “Eksaktā izglītība”

Grupa raksturo specializācijas virzienu. Šo grupu izmanto, ja jebkurā izglītības līmenī vai veidā uzsvars tiek likts uz eksakto zināšanu padziļinātu apgūšanu. Tas attiecas uz fiziku, matemātiku, ķīmiju, bioloģiju, tehniskajām disciplīnām. Šās jomas mērķis ir nodrošināt valstij cilvēkresursus – augsta līmeņa zinātniekus vai zinātniekus inženierus, kuri spējīgi izmantot modernākās tehnoloģijas un izstrādāt jaunas. Šī virziena pārstāvji veiksmīgāk apgūst uzņēmējdarbību un ekonomiku nekā humanitārā novirziena pārstāvji. Eksaktās izglītības pamati vēlami arī juristiem. Pašvaldībai ir tiesības un iespējas veicināt tādu jomu prioritāti, bez kurām nav iespējama zinātnes ekonomika.

Grupa “Humanitārā izglītība”

Šī grupa apzīmē pretēju izvēli – padziļināti apgūt humanitārās nozares. Daļā profesiju iespējams darboties gan ar humanitāro, gan eksakto zinātņu pamatiem. Humanitārā virziena attīstīšana potenciāli ir viens no pašvaldības salīdzināmo priekšrocību avotiem, īpaši mākslā un radošajā ekonomikā.

Grupa “Augstākā akadēmiskā izglītība un zinātne”

Grupa liecina par pašvaldības interesi attīstīt šos virzienus savā teritorijā. Tradicionāli tā ir valsts vai privātā atbildība, taču ceļā uz vietējās ekonomikas pārstrukturēšanu pašvaldībai ir daudz iespēju darboties šajā virzienā. Īpaši tas attiecas uz reģionālajām augstskolām, kuras meklē un atrod sadarbības iespējas ar pašvaldībām.

Grupa “Augstākā profesionālā izglītība un zinātne”

Grupa norāda uz lietišķo zināšanu un tehnoloģiju attīstības dominanci pašvaldības interesēs par augstāko izglītību. Arī reģionos inženierzinātnes un vadības zinātnes var izraisīt lielāku interesi nekā virzība uz fundamentālo zinātni. Tāpat kā iepriekšējā gadījumā centieni pārstrukturēt vietējo ekonomiku noved pie atziņas, ka intensīvāk jādarbojas ar zinātni.

Grupa “Zinātne zinātniskajos institūtos”

Šī grupa norāda uz interesi par iestādēm, kurās dominē pētījumi un studiju procesam ir zināmā mērā pakārtota loma. Latvijai raksturīga Latvijas Zinātņu akadēmijas institūtu tradīcija. Šie institūti bija cieši saistīti ar valsts, aizsardzības nozares vai rūpniecības pētījumiem, katram no institūtiem bija eksperimentālās ražošanas bāze, kurā norisa augstākā līmeņa inženierzinātņu process, veidojot to, kas iztrūkst mūsdienu Latvijas ekonomikā – zinātņu un tehnoloģiju pārnesi no zinātnes uz ekonomiku.

Grupa “Zinātne augstskolās”

Šī grupa raksturo sava veida mācību atbalsta sistēmu. Lai varētu nodrošināt pilnvērtīgu mācību procesu nākamajiem maģistriem un doktoriem, jārāda un jāmāca, kā notiek zinātniskās pētniecības

process. Jāņem gan vērā, ka gudrs uzņēmējs pirks tikai pasaulē labāko zinātnes produktu, tāpēc augstskolu zinātne ne vienmēr spēj nodrošināt konkurētspējīgu produktu.

Grupa “Zinātne privātajos uzņēmumos”

Jāatzīst, ka Latvijā pašlaik šāda pieeja nav izplatīta. Jo vairāk attīstās postindustriālā un zinātnes ekonomika, jo biežāk zinātnes attīstība notiek tieši ražošajos uzņēmumos. Zinātnieku atrašanās tiešā saistībā ar jaunu izstrādājumu rašanās procesu rada zināšanu ekonomikas uzņēmumam salīdzinošas priekšrocības. Pakāpeniski būs arvien vairāk tādu pašvaldību, kurās atradīsies uzņēmumi ar iekšējo zinātnisko potenciālu. Jāņem vērā, ka inženieris zinātnieks spēj radīt inovatīvākus produktus nekā inženieris tehnoloģiju lietotājs vai tehnoloģiju pārnēsējs.

Grupa “Konferences un semināri”

Šī grupa saistāma ar pašvaldībām, kas veicina attiecīgu centru atrašanos pašvaldības teritorijā vai pat uztur tos. Ja pašvaldība aktīvi iesaistās zināšanu ekonomikā, attiecīgu centru esamība pieder pie bāzes infrastruktūras un nenovēršami nonāk pašvaldības interešu lokā. Izveidojot šādu centru, pašvaldība iegūst priekšrocības, salīdzinot ar citām pašvaldībām.

Grupa “Pašvaldības pasūtīti pētījumi”

Grupa attiecas uz zinātniskajiem (parasti – lietišķās zinātnes) pētījumiem, ko pasūta pašvaldība. Pasūtījumu izpildītāji var būt gan profesionāli konsultanti (parasti specializējas politikas advokatūrā), gan zinātnieki (viņiem vajadzētu specializēties patiesības noskaidrošanai). Praktiskajā dzīvē ir sastopami visdažādākie gadījumi.

Grupa “Cita veida izglītība un zinātne”

Šī grupa nepieciešama, lai varētu ierakstīt un meklēt tādus ierakstus, kas uz iepriekš minēto nav attiecināmi, bet ietilpst šajā apakšklasē.

2. klase – kultūra un brīvais laiks

Darbošanās šajā jomā ir raksturīga visu valstu pašvaldībām. Priekšstats par pašvaldību ir cieši saistīts ar tās kultūrainavu, ar izklaides un sporta iespējām, ar pašvaldību kā tūrisma objektu. Pašvaldība, kas aizmirst par šiem faktoriem, principā nevar piesaistīt gudru un talantīgu darbaspēku. Pašu izaudzināti jaunieši šādu pašvaldību pamet, arī no ārvalstīm piesaistīt cilvēkus šādā pašvaldībā ir grūti.

Diskusija par to, kas pašvaldībā svarīgāk – attīstīt uzņēmējdarbību vai attīstīt kultūru un izklaides iespējas, ir tikpat derīga kā diskusija par vistu un olu. Būtiski tomēr, ka ilgtspējībai ir vajadzīga gan vista, gan ola. Ilgtspējībai vajadzīgas gan saimnieciskās aktivitātes, gan izklaides iespējas.

Grupa “Izstādes”

Grupa tiek piemērota saistībā ar pašvaldības aktivitātēm izstāžu rīkošanā. Izstāde var būt gan komercpasākums, gan dāvinājums, gan pašvaldības aktivitāte, gan jaukta tipa pasākums ar sponsoriem – nodibinājumu vai privātpersonu ziedojumiem u. tml. Pašvaldībā parasti ir struktūras, kas šajā jomā darbojas pastāvīgi.

Grupa “Azartspēles”

Grupā tiek raksturotas pašvaldības aktivitātes šajā jomā. No vienas puses, azartspēļu nodoklis var papildināt pašvaldības budžetu, no otras puses, pašvaldībai ir tiesības regulēt azartspēļu

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

vieta izvietojumu ar saviem saistošajiem noteikumiem. Attieksme sabiedrībā un arī pašvaldības deputātiem pret azartspēlēm nav viennozīmīga. Dažām pašvaldībām azartspēļu atbalstīšana var būt laba iespēja veicināt teritorijas attīstību.

Grupa “Koncerti”

Grupā tiek runāts par pašvaldības izvēli – iesaistīties vai neiesaistīties. Līdzīgi kā izstāžu rīkošana koncerti var būt arī privāta uzņēmējdarbība, bet pat šajos gadījumos koncertu rīkošana rada pašvaldībai rūpes par sabiedrisko kārtību pirms un pēc koncerta. Parasti pašvaldības aktīvi iesaistās koncertu rīkošanā, rūpējoties par savas teritorijas pievilcību visām pašvaldības aktivitāšu fokusgrupām. Iespēja apmeklēt koncertus lielā mērā ietekmē izvēli palikt pašvaldībā vai pamest to.

Grupa “Interesu izglītība”

Grupa šeit atkārtojas otrreiz. Interesu izglītības dalībnieki var piedalīties kultūras un brīvā laika norisēs, būtiski tās ietekmējot. Tā kā šī nav budžeta klasifikācija, zināma dublēšanās ir pieļaujama un atvieglo darbības vai pieredzes ieviešanu vai atrašanu.

4.2. attēls. Pārvaldāmās nozares veida klasifikatora Kultūras un brīvā laika klase

4.2. Kultūra un brīvais laiks

4.2.1. Izstādes

4.2.2. Azartspēles

4.2.3. Koncerti

4.2.4. Interesu izglītība

4.2.5. Sporta pasākumi

4.2.6. Jubilejas un svētki

4.2.7. Teātra un operas izrādes

4.2.8. Sēru un piemiņas pasākumi

4.2.9. Cita veida kultūras un brīvā laika pasākumi

Grupa “Sporta pasākumi”

Sporta pasākumi ir viena no tradicionālajām pašvaldību rūpēm visā pasaulē. Tā saistīta ar daudzām pašvaldības fokusgrupām. Parasti pašvaldībā ir darbinieki, kuru regulārajiem pienākumos ietilpst šī aktivitāte. Ar šo grupu var būt saistītas gan vērienīgas investīcijas, gan sadarbība ar visdažādākajiem partneriem visā pasaulē.

Grupa “Jubilejas un svētki”

Tāpat kā citi iepriekš minētie pasākumi arī dažādu jubileju un svētku svinēšana attiecas uz izklaides organizēšanu. Tā var būt apvienota ar iepriekš minētajiem pasākumiem, var būt orientēta uz patriotisma, tai skaitā lokālpatriotisma, veicināšanu. Pašvaldība ir dzīvotspējīga tiktāl, ciktāl reģistrētajiem iedzīvotājiem (pašvaldības pilsoņiem) piemīt piederības sajūta savai teritorijai. Tehnokrātiska pieeja, kad pašvaldības robežas mēģina novilkt kartē, neņemot vērā piederības un kopības sajūtu, ir kļūdaina.

Grupa “Teātra un operas izrādes”

Šīs arī ir tipiskas pašvaldības aktivitātes, kaut arī šajā jomā būtiska ir kā valsts, tā privāto entuziastu un privāto sponsoru loma. Savulaik Jūrkalnes pagasta pašvaldība spēja nodrošināt dalību vietējā teātrī, kaut arī pašvaldības iedzīvotāju skaits bija mazāks par 400. Pašlaik Baltinavas novads, kurš pēc izmēra ir mazākais Latvijā, ne vien nodrošina izrādes pie sevis, bet šī novada izrādes izrāda Rīgā Nacionālajā teātrī. Šī aktivitāte tiek izmantota tūristu piesaistīšanai.

Grupa “Sēru un piemiņas pasākumi”

Šī aktivitāte var būt pašvaldības pienākumu lokā, kaut arī Latvijā tā

lielākoties ir privatizēta. Tā vai citādi pašvaldības ir atbildīgas par kapsētu saimniecību. Pasākumi jāriko arī gadījumos, kad nomirst kāda vietējo iedzīvotāju cienīta un mīlēta persona.

Grupa “Cita veida kultūras un brīvā laika pasākumi”

Šī grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no grupām.

3. klase – sociālā drošība

Atbildība par sociālo drošību pieder pie dalītām kompetencēm. Saskaņā ar subsidiaritātes principu:

- to, ko ģimene (mājsaimniecība) pati spēj nodrošināt, nevajadzētu uzņemties ne valstij, ne pašvaldībai;
- to, ko nespēj ģimene, bet efektīvi spēj nodrošināt vietējā pašvaldība, nevajadzētu uzņemties valstij;
- tikai to, ko nespēj ne ģimene, ne pašvaldība, drīkstētu uzņemties valsts.

Tomēr sociāldemokrātiskā tradīcija ir spēcīga, arī Latvijā valsts nereti uzņemas atbildību par dažādiem jautājumiem, nonākot pretrunā ar subsidiaritāti.

Lai atšķirtu valsts un pašvaldības atbildību sociālajā jomā, var izmantot vienkāršu kritēriju: ja kādi noteikumi ir vienādi visā Latvijā, tad atbildīga ir centrālā valdība. Savukārt, ja noteikumi teritoriāli atšķiras, tad atbildīgajai vajadzētu būt pašvaldībai un nekādām valsts iestādēm nevajadzētu vērtēt pašvaldības rīcības lietderību.

4.3. attēls. Sociālās drošības klasifikācija

- 4.3. Sociālā drošība
 - 4.3.1. Atbalsts trūcīgajiem
 - 4.3.2. Atbalsts sociāli mazaizsargātajiem
 - 4.3.3. Līdzdalības organizēšana
 - 4.3.4. Mājokļa politika
 - 4.3.5. Nodarbinātība
 - 4.3.6. Atbalsts ģimenēm ar bērniem
 - 4.3.7. Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai
 - 4.3.8. Atbalsts vecajiem ļaudīm
 - 4.3.9. Citi sociālās drošības pasākumi

Grupa “Atbalsts trūcīgajiem”

Grupa aptver dažādas darbības, ko veic pašvaldība trūcīgo atbalstam. Sociālās drošības likumā ir paredzētas divas trūcīguma pakāpes:

1. trūcīgā statusu var iegūt cilvēks, kura vidējie ienākumi mēnesī pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedz noteiktu sliekšni. Šis ienākumu sliekšnis visā valstī ir vienāds;
2. maznodrošinātā statusa piešķiršanai ienākumu līmeni nosaka pašvaldības. Likumos nav noteikts, kā tas nosakāms. Latvijā maznodrošinātais var būt cilvēks ar dažādiem pašvaldības noteiktiem ienākumu sliekšņiem.

Trūcīgajiem pienākas valsts noteikti atvieglojumi. Maznodrošinātajiem atvieglojumus nosaka pamatā pašvaldība, taču arī likumi un MK noteikumi skar šo jomu pārmērīgas centības dēļ.

Grupa “Atbalsts sociāli mazaizsargātajiem”

Pašvaldība var izvēlēties kā fokusgrupu kādu no sociāli mazaizsargāto

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

kategorijām un papildus valsts politikai īstenot savu politiku. Jēdzienu izmanto arī sabiedriskā labuma statusa vērtēšanas procesā.

Šās rokasgrāmatas tapšanas brīdī Latvijā ir spēkā MK noteikts saraksts, kas ietver šādas sociāli mazaizsargāto personu grupas: 1) ģimenes, kuras audzina trīs un vairāk bērnu; 2) nepilnās ģimenes; 3) invalīdi; 4) personas virs darbības vecuma; 5) 15–25 gadus veci jaunieši; 6) personas, kuras atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm; 7) ilgstošie bezdarbnieki; 8) bezpajumtnieki; 9) cilvēktirdzniecības upuri; 10) politiski represētās personas; 11) personas, kurām stihisku nelaimju vai dabas katastrofu dēļ ir nodarīts kaitējums, vai viņu ģimenes; 12) Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidēšanas dalībnieki un viņu ģimenes, Černobiļas atomelektrostacijas avārijas dēļ cietušās personas un viņu ģimenes; 13) personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām un viņu ģimenes; 14) ģimenes, kuras audzina bērnu invalīdu; 15) bērni; 16) no vardarbības cietušās personas.

Grupa “Līdzdalības organizēšana”

Līdzdalības organizēšana daudzu pašvaldību ieskatā ir viena no centrālajām problēmām sociālajā politikā. Ja netiek veikti pasākumi, kas ieinteresē klientus no pasīvu saņēmēju statusa kļūt pašpietiekamiem, tad veidojas parazitiska iedzīvotāju grupa, kura atražo sociālo pakalpojumu saņēmējus un ar laiku var kļūt pat sabiedrībai bīstama. Tai pat laikā tiek pieņemti arvien jauni ierobežojumi, kas kavē pabalstu saņēmēju nodarbināšanu. Pašvaldībai šajā jomā ir jāpārvar valdības

nepilnības un jāprot iespaidot klientus tā, lai klientiem rastos vēlme uzlabot savu stāvokli.

Grupa “Mājokļu politika”

Šo grupu izvēlas, ja grib raksturot pašvaldības aktivitātes saistībā ar dzīvokļiem un dzīvojamām mājām. Pašvaldības pienākumi šajā jomā ir pretrunīgi – sākumā tika īstenota totālas privatizācijas politika, bet vēlāk valsts attapās, ka ne katrs šādi varēs īstenot cilvēktiesības uz mājokli. Daļa likumu aizliedz palīdzēt atsevišķām iedzīvotāju grupām mājokļa jautājumos. Citi likumi nosaka pašvaldībai pienākumu palīdzēt. Teorētiski pašvaldībai nav jāuztur privatizēts daudzdzīvokļu nams, praktiski šāds nams bieži ir reģistrēts zemesgrāmatā uz pašvaldības vārda. Ir teritorijas, kurās dzīvoklis jaunajam speciālistam nemaksā gandrīz neko, bet citās teritorijās trūkst darbaspēka, jo nav, kur dzīvot. Šādā sarežģītā vidē katra pašvaldība var izvēlēties savu ceļu mājokļu politikā.

Grupa “Nodarbinātība”

Nodarbinātības veicināšana ir viens no pašvaldības likumā “Par pašvaldībām” noteiktajiem pienākumiem. Tai pat laikā nodarbinātības budžets ir valsts budžeta sastāvdaļa, bet visā valstī ir izvēsta Nodarbinātības valsts aģentūras darbība. Šī ir tipiska dalītas atbildības funkcija, kurā dominē valsts. Tomēr iekšpolitiski katrai pašvaldībai nodarbinātība ir atslēga sociālās palīdzības un citos līdzīgos jautājumos. Nereti pašvaldības pievērš pastiprinātu uzmanību nevis produktivitātei, bet gan nodarbinātībai.

Grupa “Atbalsts ģimenēm ar bērniem”

Atbalsts ģimenēm ar bērniem tiek

nodrošināts gan no valsts, gan pašvaldības puses. Pašvaldība šajā jomā pilda gan likumā noteiktās, gan patstāvīgi izvēlētās – brīvprātīgās – funkcijas. Galvenokārt tas ir pašvaldības sociālo dienestu darbs, bet lielā mērā noris sadarbība arī ar citām pašvaldības struktūrām un nevaldības sektoru.

Grupa “Atbalsts sociālajai uzņēmējdarbībai”

Sociālās uzņēmējdarbības starptautiski atzītā definīcija apzīmē jebkāda rakstura saimniecisko darbību, kuras dominējošais mērķis nav peļņa, bet publiskais labums. Neatkarīgi no tā, kā tālāk virzīsies diskusija Saeimā par īpašu sociālās uzņēmējdarbības likumu, pašvaldībai ir plašas iespējas darboties šajā jomā.

1. Gandrīz jebkuru pašvaldībai piederošu uzņēmumu (slimnīca, ūdensapgāde un kanalizācijas uzņēmums, mājokļu apsaimniekošana) var traktēt kā uzņēmumu ar dominējošu sabiedrisko mērķi vai vismaz ar būtisku sabiedrisko mērķu daļu. Šai aspektā sociālais uzņēmums pilda agrāko pašvaldības bezpeļņas uzņēmumu funkciju.
2. Vairākas sociālās palīdzības un sociālā atbalsta funkcijas vislētāk un visefektīvāk var īstenot, ja pašvaldība iesaista savus sociālo dienestu klientus darbā. Arī pašus sociālās palīdzības un sociālās aprūpes pakalpojumus var efektīvāk īstenot ar īpaši šim nolūkam izveidota uzņēmuma starpniecību. Šai gadījumā pašvaldība pati nodarbojas ar tradicionālu sociālo uzņēmējdarbību. Pie šīs jomas

pieder arī reakcija uz centrālās valdības nepilnībām, piemēram, tādām kā veselības aprūpes koncentrācija vai sociālā sektora nepamatota deinstitucionalizācija.

3. Pašvaldība var iepirkt pakalpojumus no privātā sektora sociālajiem uzņēmumiem (arī biedrībām, ja tās netiks iekļautas sociālo uzņēmumu sarakstā).
4. Pašvaldība var veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību savā teritorijā.

Grupa “Atbalsts veciem ļaudīm”

Pašvaldībai ir daudz valsts noteiktu pienākumu attiecībā uz vecajiem ļaudīm, taču papildu pienākumi rodas visdažādāko iemeslu dēļ. Pirmkārt, šai grupā ir izplatītāka nabadzība, nereti pensijas apmērs nav pietiekams cienīgai dzīvei. Otrkārt, vecajiem ļaudīm nepieciešama sociālā un veselības aprūpe, kuru nodrošināšanā iesaistās pašvaldības. Treškārt, vecie ļaudis būtiski spēj ietekmēt vēlēšanu rezultātus. Šī ir sarežģītu attiecību joma, jo tajā paralēli darbojas pašvaldības, valsts un privātais sektors.

Grupa “Citi sociālās drošības pasākumi”

Šāda grupa ir nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no grupām.

4. klase – veselības aizsardzība

Dažādās valstīs veselības aprūpe mēdz būt gan valsts, gan reģionu pārziņā. Veselības aprūpes centralizācijai un koncentrācijai ir dažas priekšrocības

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

(īpaši – augsto tehnoloģiju jomā), taču arī daudz trūkumu. Latvija ir izgājusi visas šīs fāzes, un pēdējā desmitgadē noris izteikts koncentrācijas process ar visiem no tā izrietošiem trūkumiem.

1997. gadā veicot veselības organizācijas reformu, tika apgalvots, ka līdz ar naudu valsts no pašvaldībām arī pārņems atbildību par veselības aprūpi. Tomēr tā nenotika, valsts atkal un atkal cenšas uzkrāt pašvaldībām atbildību par atsevišķām aprūpes jomām, aizmirstot padalīties ar finansēm.

Grupa “Slimnīcas pakalpojumi”

Pašvaldību īpašumā vēl pirms dažiem gadiem bija aptuveni 100 slimnīcas, kurās bija pieejami stacionārie un sekundārās aprūpes pakalpojumi. Pašlaik valsts samazina pasūtījumus šīm slimnīcām, bet daļa jau ieguvušas sociālās aprūpes iestādes statusu. Virkne pašvaldību slimnīcu tiek pilnībā vai daļēji privatizētas. Citas turpina attīstīt pakalpojumus un specializējas noteiktās jomās, paralēli attīstot maksas medicīnu un medicīnas eksportu. Šādā situācijā paveras plašas iespējas inovācijām un darba uzlabošanai par spīti valdības nepilnībām šajā jomā.

Grupa “Atbalsts sekundārajai ambulatorajai veselības aprūpei (speciālistu pieejamība)”

Viena no problēmām, kam pēdējā laikā pievērsta pastiprināta uzmanība, ir jauno ārstu trūkums. Trūkst atbalsta jaunajiem rezidentiem, un pašvaldību slimnīcās var pietrūkt praktizēšanās iespēju. Daudzas pašvaldības nevar nodrošināt piemērotus sadzīves apstākļus. Tāpēc pašvaldības iesaistās dzīvokļa jautājumu risināšanā, papildu stipendiju noteikšanā un citos atbalsta pasākumos jaunajiem speciālistiem.

Grupa “Atbalsts ģimenes ārstiem (vispārējās prakses ārstu pieejamība)”

Ģimenes ārstu sistēmā ir izdevīgas un neizdevīgas prakšu vietas. Rīgā uz ģimenes ārstu vietām ir izveidojusies rinda, savukārt daudzās citās Latvijas vietās nevar atrast ārstu, kas nāktu strādāt. Pašvaldības autonomā funkcija – nodrošināt veselības pakalpojumu pieejamību – rada atšķirīgas problēmas dažādās teritorijās. Tāpēc katrai pašvaldībai nepieciešama sava politika ģimenes ārstu atbalsta risinājumu piemērošanā.

Grupa “Atbalsts sabiedrības veselības pasākumiem”

Par sabiedrības veselību pašvaldībai jā rūpējas katrā savā pasākumā un katrā iestādē (Veselības inspekcija kontrolē šo procesu). Tāpat sabiedrības veselības pasākumi ir saprotami, un tos var veiksmīgi virzīt tirgū, tāpēc pašvaldību vadītāji mēdz būt aktīvi šajā jomā. Te paveras daudz iespēju inovācijām.

4.4. attēls. Veselības aizsardzības klasifikācija

- 4.4. Veselības aizsardzība
- 4.4.1. Slimnīcas pakalpojumi
- 4.4.2. Atbalsts sekundārajai ambulatorajai veselības aprūpei (speciālistu pieejamība)
- 4.4.3. Atbalsts ģimenes ārstiem (vispārējās prakses ārstu pieejamība)
- 4.4.4. Atbalsts sabiedrības veselības pasākumiem
- 4.4.5. Atbalsts rehabilitācijas pasākumiem
- 4.4.6. Atbalsts terciārajai aprūpei
- 4.4.7. Veselības aprūpe sociālās aprūpes iestādēs
- 4.4.8. Veselības aprūpe izglītības iestādēs
- 4.4.9. Citi veselības aprūpes pieejamības pasākumi

Grupa “Atbalsts rehabilitācijas pasākumiem”

Rehabilitācija valsts veselības sistēmā ir viens no vajajiem punktiem, parasti šai būtiskajai jomai pietrūkst finansējuma. Privāti rehabilitācijas pasākumus katrai māsaimniecībai nopirkt nav pa spēkam. Tāpēc cilvēki sagaida, ka pašvaldība savu sociālo pasākumu lokā iekļaus atbalstu rehabilitācijas pasākumiem.

Valsts īstenotā veselības pakalpojumu koncentrācija ir radījusi problēmu, ko tālāk darīt ar pašvaldības slimnīcām un ar bijušajām poliklīnikām (veselības centriem). Saistībā ar trūkstošajiem rehabilitācijas pakalpojumiem te paveras plašas iespējas daudzveidīgiem risinājumiem.

Grupa “Atbalsts terciārajai aprūpei”

Terciālā veselības aprūpe tiek saistīta ar mācību un zinātnisko procesu – universitātes klīnikām. Pašlaik šīs klīnikas ir galvenokārt valsts īpašumā, to sekmes vai neveiksmes nosaka tehnoloģisko progresu un ārstēšanas kvalitāti. Lai gan terciārās aprūpes iestādes atrodas valsts īpašumā (ieņemams arī dalītā valsts un privātajā īpašumā), tām ir būtiska ietekme arī uz pašvaldības ekonomiku.

Atbalstot šo iestāžu darbu, iespējams sekmēt ekonomikas pārstrukturēšanu – liela daļa nodarbināto var iesaistīties zinašanu ekonomikā. Atsevišķos gadījumos būtiska loma ir bijusi arī pašvaldību investīcijām, kas palīdzēja slimnīcām savstarpējās konkurences cīņā.

Grupa “Veselības aprūpe sociālās aprūpes iestādēs”

Viena no sociālās aprūpes iestāžu aktivitātēm ir veselības pakalpojumi. Ir

dažādas iespējas, kā efektīvi organizēt šos pakalpojumus.

Grupa “Veselības aprūpe izglītības iestādēs”

Pašvaldības nodrošina izglītojamiem profilaktisko veselības aprūpi un pirmās palīdzības pieejamību tās padotībā esošajās izglītības iestādēs MK noteiktajā kārtībā. Visus izdevumus, kas saistīti ar profilaktisko veselības aprūpi un pirmās palīdzības sniegšanu, tai skaitā arī ar medicīniskā personāla algošanu izglītības iestādēs, finansē izglītības iestādes dibinātājs.

Skolas medicīnas mācās pamatpienākumi ir bērnu profilaktiskās veselības aprūpes nodrošināšana un pirmās medicīniskās palīdzības sniegšana. Ir arī varianti – feldšera vai ģimenes ārsta pakalpojumu nodrošināšana.

Grupa “Citi veselības aprūpes pieejamības pasākumi”

Šī grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no grupām.

5. klase – sabiedriskā kārtība un tiesiskums

Vispārīgs ieraksts likuma “Par pašvaldībām” 15. pantā liecina, ka sabiedriskās kārtības nodrošināšana ir pašvaldības autonomā funkcija.

Veidu, kā sabiedrisko kārtību nodrošināt, pašvaldība izvēlas patstāvīgi. Tāpēc dažādas sabiedriskās kārtības funkcijas ir brīvprātīgās iniciatīvas, kuru regulēšanā izmanto pašvaldības politikas nostādnes un pašvaldības saistošos noteikumus. Daļu šādu funkciju nosaka arī valsts likumi, piemēram, municipālajai policijai

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

jādarbojas saskaņā ar likumu un patstāvīgi noteiktu pašvaldības politiku.

Ir gadījumi, ka tiek īstenota papildinātība. Piemēram, teritorijās, kurās darbojas municipālā policija, valsts kārtības policija izvairās no funkciju dublēšanās.

Grupa “Municipālā policija”

Šajā grupā tiek raksturotas aktivitātes, veidojot savu policiju.

Pašvaldības policijas pienākumos ietilpst:

1. likumpārkāpumu profilakse;
2. par administratīvajiem pārkāpumiem aizturētu un arestētu personu apsargāšana un konvojēšana;
3. kontrole pār to, kā tiek izpildīti pašvaldības apstiprinātie noteikumi, par kuru pārkāpšanu paredzēta administratīvā atbildība, kā arī naudas sodu uzlikšana par šo noteikumu pārkāpšanu un to piedzišana;
4. Valsts policijas un Drošības policijas atbalstīšana sabiedrības drošības garantēšanā un noziedzības apkarošanā;
5. tūlītēju draudu novēršana, ja persona, kas atrodas mājoklī vai tā tuvumā, var nodarīt kaitējumu aizsargājamās personas dzīvībai, brīvībai vai veselībai, līdz tiesa izskata jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

Ja pašvaldība neveido savu policiju vai nav deleģējusi pašvaldības policijas uzdevumus citai pašvaldībai, iepriekš minētos pienākumus izpilda Valsts policija.

Grupa “Atskurbtuves”

Atskurbtuvju uzturēšana ilgstoši bija

valsts kompetence, taču atsevišķās teritorijās (līdzīgi kā municipālās policijas gadījumā) iniciatīvu kopā ar finansēšanu bija pārņēmušas pašvaldības.

Tas vedināja Valsts policiju (kuras budžetā atradās atskurbtuvju uzturēšana) rosināt pašvaldības pārņemt atskurbtuves pilnībā. Tam traucēja centieni likvidēt reģionālās pašvaldības, kas vainagojās ar 2009. gada vietējo pašvaldību reformu. Reģions, kuram vajadzīga atskurbtuve, mēdz būt lielāks par novada teritoriju.

Tāpēc šī problēma tiek risināta individuāli, izvērtējot katru gadījumu.

Grupa “Tikumības policija”

Bija laiks, kad šo funkciju brīvprātīgi izvēlējās Rīgas pašvaldība un izveidoja attiecīgu struktūrvienību municipālās policijas sastāvā. 90. gadu beigās Valsts policijā tika izveidots attiecīgs departaments, un pašvaldības policijas aktivitātes šai jomā tika samazinātas.

Likumā “Par pašvaldībām” ir saglabāta pašvaldības autonomā funkcija “apkarot netiklību”, kas var tikt traktēts kā mandāts brīvprātīgai tikumības policijas izveidošanai. Iespējams, ka kāda pašvaldība šādu darbību izvēlēsies par savu prioritāti.

Grupa “Īres valdes”

Savulaik īres valde bija pašvaldību pirmstiesas iestāde, par kuru bija vesela nodaļa likumā par pašvaldībām. Pēc 1990. gada vairākkārt ir bijuši mēģinājumi noteikt īres valdēm likumā šādu statusu, tomēr likumdevējs šādu iniciatīvu nav atbalstījis.

Pašlaik atsevišķas pašvaldības brīvprātīgi veido savas struktūrvienības ar līdzīgām funkcijām, kas lielākoties darbojas kā

mediators starp ģimenek un izīrētāju.

Rīgas pilsētas Īres valdes sastāvā ir valdes priekšsēdētājs, divi pārstāvji no ģimenek un divi – no izīrētāju puses. Valdes izskatāmo jautājumu loks ir ļoti plašs. Daudzas domstarpības izraisās par Īres maksas noteikšanu, mājas un tajā esošo inženiertehnisko komunikāciju uzturēšanu, pieguļošās teritorijas uzkopšanu un komunālo pakalpojumu nodrošināšanu. Īpašā kategorijā ir konflikti, kas saistīti ar ģimenek patvarīgu izlikšanu no dzīvojamām telpām vai tādu apstākļu radīšanu, ka dzīvot attiecīgajā mājoklī kļūst neiespējami.

Grupa “Bāriņtiesas”

Kādreiz bāriņtiesas piederēja pie tiesu varas iestādēm, tās tika izveidotas pašvaldības sastāvā. Bāriņtiesu galvenās funkcijas nosaka Civillikums. Pašlaik arī Tieslietu ministrija izrāda interesi par bāriņtiesām un ir izveidojusi savu struktūrvienību, kas bāriņtiesām sniedz metodiskas konsultācijas un uzrauga to darbību.

Kaut arī bāriņtiesu juridiskais statuss ir pazemināts – tās nav tiesas, bet iestādes, tas nemaina lietas būtību – šajās iestādēs tiek pieņemti administratīvie akti adopcijas un aizgādības lietās, vecāku tiesību apturēšanā vai atņemšanā u.c. likumā paredzētajos gadījumos. Bāriņtiesu izveidošana ir pašvaldībai obligāta, taču pašvaldība var strādāt pie attiecīgo struktūru efektivitātes paaugstināšanas.

Grupa “Bērnu tiesību aizsardzība”

Bērnu tiesību aizsardzība ir dalītas kompetences funkcija, starptautiskā mērogā to organizē ANO, nacionālā mērogā – Labklājības ministrija, taču

arī pašvaldību sociālajiem dienestiem un pašvaldības bāriņtiesām ir daudz pienākumu.

Pašvaldības šajā jomā bieži darbojas ārpus likumā noteiktā minimuma, brīvprātīgi uzņemas dažādas papildu funkcijas un īsteno savu papildinošo politiku.

4.5. attēls. Sabiedriskā kārtība un tiesiskums

- 4.5.1. Municipālā policija
- 4.5.2. Atskurbtuves
- 4.5.3. Tikumības policija
- 4.5.4. Īres valdes
- 4.5.5. Bāriņtiesas
- 4.5.6. Bērnu tiesību aizsardzība
- 4.5.7. Iekšpagalmi
- 4.5.8. Krīzes centri (fiziskām personām) neaizsargātām grupām
- 4.5.9. Probācija
- 4.5.10. Apcietinājumā esošo kriminālvajāto personu civiltiesisko interešu pārstāvība
- 4.5.11. Kārtības nodrošināšana masu pasākumos
- 4.5.12. Narkomānijas apkarošana
- 4.5.13. Citi sabiedriskās kārtības un tiesiskuma pasākumi

Grupa “Iekšpagalmi”

Pēc dzīvokļu privatizācijas ir izveidojusies situācija, ka daudzdzīvokļu namiem nav saimnieka – juridiskas personas. Šajos apstākļos atsevišķo dzīvokļu kā domājamo daļu īpašniekiem ir sarežģīti vienoties par iekšpagalmu labiekārtošanu. Tāpēc pašvaldība nereti uzņemas iniciatīvu.

Iekšpagalmu labiekārtošana kā pašvaldības aktivitāte ir populāra visā Eiropā. Pašvaldības iespēju robežās labprāt piedalās šajā procesā.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Grupa “Krīzes centri (fiziskām personām) neaizsargātām grupām”

Šī ir joma, kurā pašvaldības darbojas paralēli privātajam sektoram un valstij. Ir ļoti daudz dažādu grupu, kam vajadzīga palīdzība. Situācijas dažādās pašvaldībās var būt krasi atšķirīgas. Šajā jomā iespējamas inovācijas un netradicionāli risinājumi.

Grupa “Probācija”

Valsts probācijas dienests veic funkcijas visā valsts teritorijā. Šis dienests ir ieinteresēts koordinācijā un darbību saskaņošanā ar pašvaldībām. Līdz ar to pašvaldībai kā sadarbības partneri rodas iespējas sadarboties visdažādākajā veidā, tai skaitā, piesaistot iedzīvotājus savai teritorijai.

Grupa “Apcietinājumā esošo kriminālvajāto personu civiltiesisko interešu pārstāvība”

Saskaņā ar Kriminālprocesa 248. pantu, ja personai piemēro ar brīvības atņemšanu saistītu tiesību līdzekli, tad pašvaldības atbildībā var nonākt (ja aizdomās turētajam vai apsūdzētajam nav citas iespējas):

1. bērns vai aizgādībā vai aizbildnībā esoša persona;
2. īpašums;
3. dzīvnieks.

Īpašuma, kas nodots aizsardzībā uz 3 mēnešiem, aizsardzības un nodošanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Rīcība šādās situācijās kļūst par pašvaldības rūpju un izdomas objektu.

Grupa “Kārtības nodrošināšana masu pasākumos”

Ja pašvaldība ir izveidojusi municipālo policiju, tad šis jautājums parasti ietilpst

šīs institūcijas atbildībā. Ja pasākumus organizē privātpersonas (piemēram, biedrība), tad atbildību var paredzēt rīkošanas atļaujā. Taču tas neatceļ pašvaldības atbildību par kārtības nodrošināšanu.

Ja pašvaldībai nav savas policijas, tā var lūgt Valsts policijas palīdzību. Šajos gadījumos ir daudz situāciju, kuras Valsts kontrole ir traktējusi kā pašvaldības resursu izšķērdēšanu (piemēram, tika ieliets benzīns Valsts policijai piederošā transportlīdzeklī). Lai gan likumdevējs cenšas uzlabot valsts un pašvaldības sadarbības iespējas, šī pašvaldības autonomā funkcija joprojām atrodas “riskā zonā”, jo var rasties aizdomas, ka, pildot savu autonomo funkciju, ir nepamatoti finansēta Valsts policija vai privātais sektors.

Grupa “Narkomānijas apkarošana”

Pamatā par šo jomu, savstarpēji koordinējoties, ir atbildīga Iekšlietu ministrija, Labklājības ministrija, Veselības ministrija un pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Taču šajā sadarbības lokā ietilpst arī pašvaldības.

Situācija pašvaldībās ir atšķirīga. Dažās pašvaldībās jautājums par narkomānijas izplatību var kļūt kritisks un nonākt pašvaldības prioritāšu augšgalā.

Grupa “Citi sabiedriskās kārtības un tiesiskuma pasākumi”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no grupām.

6. klase – avārijas un krīzes situācijas

Grupa “Glābšanas dienesti uz ūdeņiem”

Glābšanu uz ūdeņiem visā Latvijā nodrošina Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, taču plaši apmeklētās peldvietās parasti darbojas pašvaldības organizētas glābšanas stacijas vai glābšanas posteņi. Jūrmalā un Rīgā glābšanas stacijas ir izveidotas municipālās policijas sastāvā. Šajā jomā ir plašas iespējas sadarbībai. Glābšanas dienesti papildina atpūtas un izklaides iespējas, teritorijas pievilcību apmeklētājiem.

Grupa “Atbalsts ugunsdzēsībai”

Šī ir tipiska dalītās kompetences joma, kurā būtiska loma ir gan privātajai iniciatīvai, gan valstij un pašvaldībai. Vadošā loma ir Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam (VUGD).

Pašvaldības loma ir būtiska vairākos virzienos:

1. brīvprātīgo ugunsdzēsības biedrību atbalsts;
2. sadarbība ar privātajām (uzņēmumu) ugunsdzēsības struktūrām;
3. savu ugunsdzēsības struktūru izveidošana;
4. sadarbība ar VUGD.

Pašvaldība, izveidojot savu stratēģiju, visās šajās jomās vērtē ugunsnelaimju bīstamību un iedzīvotāju viedokli, pirms izšķiras novirzīt savus finanšu resursus un izveidot pašvaldības apmaksātas darbavietas.

Grupa “Dalība dabas un tehnisko katastrofu novēršanā”

Dabas un tehnisko katastrofu situācijās rīcība notiek atbilstoši centrālās valdības apstiprinātiem plāniem, taču pašvaldības kā vietējās varas loma ir ļoti liela. Parasti katastrofas ir lielāka apjoma negadījumi

vai draudīgi dabas notikumi: plūdi, ugunsgrēki, ceļu satiksmes negadījumi, negadījumi uz ūdens, dažādas traumas, tostarp darba traumas, kā arī citi negadījumi, piemēram, saindēšanās vai infekciju slimības.

Tā kā pašvaldības ir ļoti dažādas, katrā no tām var pastāvēt sava optimāla reakciju sistēma, kas visos gadījumos jākoordinē ar valsts iestādēm – VUGD, Medicīnas katastrofu centru u. tml.

4.6. attēls. Avārijas un krīžu situāciju klasifikācija

- 4.6. Avārijas un krīzes situācijas
- 4.6.1. Glābšanas dienesti uz ūdeņiem
- 4.6.2. Atbalsts ugunsdzēsībai
- 4.6.3. Dalība dabas un tehnisko katastrofu novēršanā
- 4.6.4. Avārijas dienesti publiskajai infrastruktūrai
- 4.6.5. Dalība terorisma apkarošanā
- 4.6.6. Atbalsts Zemessardzei
- 4.6.7. Sadarbība ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem
- 4.6.8. Citi avārijas un krīžu pasākumi

Grupa “Avārijas dienesti publiskajai infrastruktūrai”

Avārijas dienesti pastāv gan kā privātas komercsabiedrības, gan kā pašvaldībai piederoši uzņēmumi, gan kā pārvaldes struktūras. Pašvaldība izvērtē nepieciešamību iesaistīties šajās darbībās. Kopumā vietējās infrastruktūras drošība ir pašvaldības atbildības joma, kurā iespējami visdažādākie risinājumi.

Grupa “Dalība terorisma apkarošanā”

Pasaules prakse liecina, ka arvien izplatās dažādas terorisma formas, attiecīgi pieaug nepieciešamība visiem, tai skaitā pašvaldībām, iesaistīties

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

terorisma apkarošanā. Var prognozēt, ka turpmākajos gados šī nepieciešamība tikai palielināsies.

Grupa “Atbalsts Zemessardzei”

Latvijā ir trīs “zemessardzes novadi”, kuri katrs ir lielāks par plānošanas reģionu. Šajos novados ir lokalizēti Zemessardzes bataljoni, kuru personāls strādā savu pamatdarbu dažādu pašvaldību teritorijās un mācības iziet dzīvesvietas tuvumā. Līdz ar to ir nepieciešama sadarbība ar pašvaldībām, īpaši tām, kurās atrodas bruņoto spēku mācību bāzes.

Pašvaldības savulaik piedalījās Zemessardzes dibināšanā, vēsturiskās saites ir lielākā vai mazākā mērā saglabājušās. Sakarā ar ģeopolitiskajiem procesiem pašvaldību līdzatbildība par drošību pieaug, un būtiska loma šai procesā ir tieši sadarbībai ar Zemessardzi.

Grupa “Sadarbība ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem”

Zemessardze ir Nacionālo bruņoto spēku (NBS) sastāvdaļa. Patriotiskā audzināšana, profesionālā orientācija tiem, kas saistīs savu nākotni ar bruņotajiem spēkiem, sadarbība mācību un pārvietošanās laikā u. tml. pasākumi ietilpst pašvaldības rūpju lokā.

Sadarbība ar bruņotajiem spēkiem izpaužas arī kopējas sporta infrastruktūras veidošanā – stadioni, peldbaseini un citas būves nepieciešamas gan skolēniem, gan NBS.

Grupa “Citi avārijas un krīžu pasākumi”

Grupa ir nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

7. klase – telpiskās plānošanas un būvniecības uzraudzība

Grupa “Sabiedrisko apspriešanu organizēšana”

Kā obligātas sabiedriskās apspriešanas procedūras ir noteiktas daudzos likumos. Apspriešanas procedūru nosaka pašvaldība patstāvīgi. Sabiedrībā pastāv maldīgs priekšstats, ka pašvaldībai jāievēro sabiedrības viedoklis, izpildot apspriedēs teikto. Patiesībā daudzos gadījumos ir jārikojas diametrāli pretēji “sabiedrības viedoklim”, taču šādā situācijā problēmas sagādā pamatojums, kāpēc tomēr jādara citādi.

Pierādījumā parasti jāsalīdzina lielāks publiskais labums (lielākai daļai pašvaldības iedzīvotāju) ar individuālo labumu (mazākai daļai pašvaldības iedzīvotāju).

Grupa “Referendumu organizēšana”

Kamēr likumā “Par pašvaldībām” nebija panta par vietējiem referendumiem, tikmēr referendumi laiku pa laikam notika. Kopš panta ieviešanas referendumi nenotiek, jo nav pieņemts atsevišķs likums. Likuma pieņemšana kavējas vairāku iemeslu dēļ:

1. likumprojektā ir uzsvars uz dekonstruktīviem referendumiem, kuros paredzēts Bremzēt domes darbu vai pat atcelt domes lēmumus;
2. politiskie spēki, kuri sākotnēji virzīja likumprojektu, lai nostiprinātu centralizācijas tendences, konstatējuši, ka pastāv bīstamība vietējos referendumus izmantot pret nacionālajām interesēm.

Likuma pants ir pieņemts šādā redakcijā:

“61.³ pants. Pašvaldības likumā noteiktajā kārtībā ir tiesīgas rīkot pašvaldības referendumu.” Nav pareizi domāt, ka šī ir aizliedzoša norma. Kamēr likumā noteiktās kārtības nav, paveras plašas iespējas referendumu rīkošanai. Tomēr pagaidām (kopš 2008. gada) pašvaldības necenšas sākt attiecīgās diskusijas, jo daļa no juristiem varētu mēģināt apstrīdēt referendumu organizēšanas tiesības.

4.7. attēls. Telpiskās plānošanas un būvniecības uzraudzības klasifikācija

- 4.7. Telpiskā plānošana un būvniecības uzraudzība
- 4.7.1. Sabiedrisko apspriešanu organizēšana
- 4.7.2. Referendumu organizēšana
- 4.7.3. Saskaņošana ar citu publisko personu plānošanas dokumentiem
- 4.7.4. Teritorijas plānojuma izstrāde
- 4.7.5. Detaļplānojuma izstrāde
- 4.7.6. Vides ilgtspējības prasību nodrošināšana
- 4.7.7. Būvniecības tiesiskuma nodrošināšana
- 4.7.8. Ēku un būvju tehniskā stāvokļa uzraudzība
- 4.7.9. Citi telpiskās plānošanas un būvniecības uzraudzības pasākumi

Grupa “Saskaņošana ar citu publisko personu plānošanas dokumentiem”

Plānošanas sistēma rada milzu birokrātisko slogu. Galvenais iemesls ir tās atdalīšana no budžeta. Likumos ir runa par izvērstiem plāniem (ilgtermiņa stratēģijām, vidēja termiņa attīstības programmām un projektiem, īstermiņa projektiem), kuriem nav paredzēta sasaiste ar budžetu. Savukārt finanšu likumdošanas autori rūpīgi seko,

lai budžetā nebūtu deficīta, toties neinteresējas par budžeta izmantošanu attīstībai.

Tāpēc plānu un programmu rakstīšana ir kļuvusi par savdabīgu līdzekli nejausām, ar stratēģiju maz saistītām investīcijām. Tomēr arī pretējais nav iespējams – ja pašvaldība vēlas īstenot kādus attīstības pasākumus, tiem obligāti jābūt paredzētiem oficiālos plānošanas dokumentos, kas jāaskaņo ar sabiedrību un ar cita mēroga attīstības dokumentiem.

Saskaņošana paredz, ka mazāka mēroga plāns nevar būt pretrunā ar lielāka mēroga plānu. Pieņemot kaitīgus nosacījumus attīstības plānā, nacionālā mērogā tas negatīvi ietekmē visus mazāka mēroga plānus.

Pašvaldība, izstrādājot savu plānu, to saskaņo ar lielāka mēroga plāniem un ar līdzīga mēroga kaimiņu plāniem. Savukārt, kad tiek izstrādāts lielāka mēroga plāns, tas jāakceptē pašvaldībai. Pašvaldība var rosināt kaitīgu normu svītrošanu no lielāka mēroga plāniem.

Grupa “Teritorijas plānojuma izstrāde”

Teritorijas plānojums lielā mērā nosaka iedzīvotāju interesi palikt pašvaldībā vai pamest to. Tāpat investoriem ir svarīgi pašvaldības plānojuma nosacījumi. Ja pašvaldība domā par savu attīstību, tai jāpanāk priekšrocības salīdzinājumā ar kaimiņu teritorijām.

No šī viedokļa nav tik svarīgi glābt pasauli, cik piedāvāt saviem klientiem tādas iespējas, kas nav kaimiņiem. Jo dažādākas būs šīs iespējas, jo straujāk attīstīsies ekonomika valstī kopumā. Tāpēc plānojuma veidošana ir inovatīvs process, kurā jāatklāj teritorijas savdabība.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Grupa “Detalplānojuma izstrāde”

Detalplānojums ir dokuments, kas saistošs teritorijas lietotājam. Tieši atbildība par detalplānojumu ir ietekmīgākais instruments, ko pašvaldība izmanto ekonomisko procesu ietekmēšanai. Tāpēc pašvaldības pieredze šajos jautājumos un šādas peredzes analīze ir nozīmīgs faktors situācijas uzlabošanai.

Šī ir joma, kurā ir samērā augsts korupcijas risks. Tāpēc šai jomai jābūt pastāvīgai politiku redzeslokā.

Grupa “Vides ilgtspējības prasību nodrošināšana”

Rakstos, kas veltīti šim jautājumam, var atrast dažādu izpratni. Ar vidi saprot gan dabu, gan normatīvo vai cilvēcisko vidi. Ar ilgtspēju (angļu val. *sustainability*) var saprast sākotnējo jēdzienu *pašnodrošinošs*, gan daudzās dažādās nozīmes, kas pakāpeniski izplatījušās pasaulē zaļās ideoloģijas ietekmē.

Oficiālais publiskās administrācijas dalījums paredz, ka ar šo jomu valsts mērogā nodarbojas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un tās aģentūras, bet pašvaldībai savi projekti jāsaskaņo ar attiecīgajām iestādēm. Taču pašvaldības deputātiem ir tiesības uz saviem ideoloģiskajiem uzskatiem, viņi drīkst atbalstīt lielākus vai mazākus globālos ilgtspējas pasākumus, nodrošinot obligātas nacionālās normas vides aizsardzībai.

Ieraksti šai sadaļā var attiekties uz plašu jautājumu spektru.

Grupa “Būvniecības tiesiskuma nodrošināšana”

Laika gaitā pašvaldību pienākumi būvniecības uzraudzības jomā ir būtiski

mainījušies. Tādēļ pašlaik daļēji darbojas likumu un vispārējās būvniecības noteikumu obligātās normas, daļēji pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas.

Kaut arī savulaik pašvaldības autonomo funkciju samazināja līdz būvniecības tiesiskuma uzraudzībai, faktiski izrādījās, ka sabiedrība no pašvaldības gaida daudz vairāk. Pēc Zolitūdes traģēdijas tika strādāts pie Būvniecības likuma izmaiņām, kuras paredzēja procesa papildu birokratizāciju cerībā, ka tādējādi palielināsies drošība.

Grupa “Ēku un būvju tehniskā stāvokļa uzraudzība”

Saskaņā ar Būvniecības likumu pašvaldība “pieņem lēmumus par turpmāko rīcību ar tās teritorijā esošām būvēm, kuras ir pilnīgi vai daļēji sagruvušas vai nonākušas tādā stāvoklī, ka to lietošana ir bīstama vai tās bojā ainavu”.

Tehniskā stāvokļa uzraudzība var būt brīvprātīga iniciatīva.

Grupa “Citi telpiskās plānošanas un būvniecības uzraudzības pasākumi”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

8. klase – komunālie pakalpojumi

Šī klase saistās ar vietēja rakstura infrastruktūras izbūvi un uzturēšanu (angļu val. *public utilities*). Tā ir tradicionāla pašvaldības aktivitāšu joma, kas atbilstoši likumam “Par pašvaldībām” pieder pie pašvaldības autonomajām funkcijām. Tai pat laikā šī joma izceļas ar organizēšanas formu un attiecīgi saimnieciskās darbības formu daudzveidību.

Grupa "Ūdensapgāde"

Ūdensapgāde ir svarīga ne vien pārtikušiem, bet arī pašiem trūcīgākajiem iedzīvotājiem, tādēļ lielā daļā pasaules pašvaldību ūdenssaimniecības uzņēmums pieder pašvaldībai.

Nav būtisku iemeslu, kāpēc ūdensapgāde nevarētu būt privātajā atbildībā, ciktāl to var kontrolēt Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija.

Veicot ūdensapgādi ar sava uzņēmuma starpniecību, šim uzņēmumam jādarbojas maksimāli efektīvi (jāsamazina izmaksas pie pietiekami augstiem ūdens kvalitātes nosacījumiem).

Latvijā ir populārs piemērs, kad a/s "Rīgas ūdens" neprata izskaidrot savu rīcību uzņēmuma efektivitātes paaugstināšanai, jo dzeramā ūdens pārdošanai pudelēs izveidoja atsevišķu uzņēmumu. Tā vietā, lai paskaidrotu, ka jāizmanto viss iespējamais ražošanas cikls pamatpakalpojuma palētināšanai, tika saņemti apvainojumi, ka uzņēmums pārkāpj konkurences nosacījumus.

Minētais piemērs liecina, ka jāprot piemērot likumu "Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu" un skaidrot savu darbību sabiedrībai.

Grupa "Kanalizācija un ūdeņu attīrīšana"

Ieraksti šeit tiek veidoti līdzīgi kā iepriekšējā gadījumā un attiecas uz regulējamu nozari. Arī šajā gadījumā pašvaldībai ir plašas izvēles iespējas pakalpojuma sniegšanas optimizācijai.

Grupa "Sadzīves atkritumu savākšana un pārstrāde"

Šī arī ir regulējama nozare. Pašvaldība

izdod saistošos noteikumus par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu savā administratīvajā teritorijā, nosakot konkrētās teritorijas dalījumu sadzīves atkritumu apsaimniekošanas zonās, prasības atkritumu savākšanai, arī minimālajam sadzīves atkritumu savākšanas biežumam, pārvadāšanai, pārkraušanai un uzglabāšanai, paredzot kārtību, kādā veicami maksājumi par šo atkritumu apsaimniekošanu, kā arī norādot pašvaldības pilnvarotās institūcijas un amatpersonas, kuras kontrolē saistošo noteikumu ievērošanu un ir tiesīgas sastādīt administratīvā pārkāpuma protokolu.

Zaļo doktrīnu īstenošanas dēļ notiek pastāvīgs atkritumu apsaimniekošanas tarifu pieaugums, turklāt šis pieaugums ir saistīts arī ar pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem. Šajā jomā (piemēram, ieviešot dalīto atkritumu vākšanu) pašvaldībai jāprot izskaidrot, ka tas tiek darīts, lai īstenotu otrreizējo pārstrādi, un parādīt, kāds no tā labums.

4.8. attēls. Komunālo pakalpojumu klasifikācija

- 4.8. **Komunālie pakalpojumi (*public utilities*)**
- 4.8.1. Ūdensapgāde
- 4.8.2. Kanalizācija un ūdeņu attīrīšana
- 4.8.3. Sadzīves atkritumu savākšana un pārstrāde
- 4.8.4. Siltumapgāde
- 4.8.5. Koģenerācija
- 4.8.6. Energoefektivitāte ("energoefektivitāte")
- 4.8.7. Atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšana
- 4.8.8. Citi komunālie pakalpojumi

Grupa "Siltumapgāde"

Siltumapgāde ir joma, kurā tāpat kā

atkritumu savākšanā un pārstrādē jau no 90. gadu sākuma ir notikusi plaša privatizācija. Daļu šīs jomas savā īpašumā ir saglabājis valsts (TEC-1 un TEC-2 tiek izmantoti dārgas elektroenerģijas ražošanai, pamatojot, ka kurināšana ar gāzi ir drošāka nekā iespējamā elektroenerģijas nesāņemšana no kaimiņvalstīm).

Centienos samazināt siltumapgādes izmaksas pašvaldības atbalsta šķēdas izmantošanu, tomēr šķēdas cena aug līdz ar naftas cenu. Pašvaldībai jādomā par alternatīva kurināmā veida pieejamību.

Grupa “Koģenerācija”

leviešot koģenerāciju (elektroenerģijas ražošanai) papildu siltuma ražošanai), varēja paaugstināt sistēmas lietderības koeficientu. Lai veicinātu enerģijas taupīšanu, tika ieviests dubultais tarifs koģenerācijā iegūtajai enerģijai. Siltumuzņēmumiem kļuva izdevīgi ražot elektroenerģiju par dārgāku cenu nekā tīrās elektroenerģijas ražotājiem.

Tomēr jāņem vērā maksliģu cenu terminētais raksturs. Agrāk vai vēlāk centrālajai valdībai būs jādomā ekonomiskās kategorijās un jāsamazina vai pat jāizbeidz atsevišķu enerģijas veidu subsidēšana, kas jau pašlaik ir izraisījis nespēju konkurēt ar citām valstīm energoietilpīgās nozarēs.

Grupa “Energoveiktspēja (“ergoefektivitāte”)

Ēku un dzīvojamo māju siltināšana var būt gan ekonomiski pamatota, gan nepamatota. Ja tiek sadārdzinātas siltināšanas izmaksas (kā tas notiek ES fondu ieviešanas gadījumā), tad siltināšana šķietami ir efektīva tādēļ, ka finansējums tiek uzliģkots kā dāvana.

Ja namu īpašniekam pašam jāfinansē siltināšanas (vai jebkuri citi enegoveiktspējas) pasākumi, tad rūpīgi jāvērtē, vai šie pasākumi atmaksāsies.

Šajā jomā pašvaldībām kā procesa organizētājām rodas papildu grūtības, kas saistģtas ar formu, kādā organizēts dzģvokļu īpašums daudzdzģvokļu mājās. Turklāt, samazinoties enerģijas patēriģam, pieaug izmaksas siltumenerģijas ražošanai un pārvadei monopola apstākļos.

Grupa “Atjaunģgo energoresursu izmantošanas veicināšana”

Atjaunģgo energoresursu izmantošana tģka stimulēta ar vides politģku un ar ES fondu starpniecģbu. Īstermiģnā no šās politikas ģstenošanas pašvaldģbai bija ģguvumi.

Vērtģjot šādu pasākumu lietderģbu, vienmēr jānoskaidro, vai, beidzoties subsidģju politikai, attģcģgajām ģekārtām nebģs pārag dārga uzturēšana.

Grupa “Citi komunālie pakalpojumi”

Grupa nepieciešama, lai varģtu aprakstģt un atrast ierakstus, kuri atbģlģt klasei, bet neattiecas ne uz vienu no ģepriekš minģtajām grupām.

9. klase – ceļģ un ģelas

Pašvaldģbas ģpašumā ģr vairums ģelu un liela daļa ceļģu. Pamatoģot ar nepieciešamģbu koordinģt darbģbas ceļģu bģves un uzturģšanas jomā, finansģšana notiek centralizģti, turklāt pašvaldģbas ģpašumu finansģšana kopš 1990. gada notiek pģc pārpalģkuma principa.

Pretruna starp decentralizģtajām ģpašumtiesģbām un centralizģto finansģšanas sistģmu (ģiek uzskatģts,

ka pašvaldībai nevis jāfinansē, bet tikai jānodrošina līdzfinansējums centralizēti sadalāmai ceļu naudai) ir galvenais iemesls kritiskai situācijai ar ceļiem.

Ceļu stāvoklis ir viens no galvenajiem ekonomikas attīstību bremsējošiem faktoriem, ceļu finansēšanas politika arvien pasliktina Latvijas uzņēmumu un iestāžu konkurētspēju ES.

Grupa “Pašvaldības ceļu un ielu uzturēšana”

Ir uzturēšanas funkcijas, ar ko labāk nodarboties pašvaldības iestādei vai uzņēmumam. Citas funkcijas labāk veikt, izvēloties privātā sektora uzņēmumu ar iepirkuma starpniecību. Pašvaldībai ir plašas iespējas optimizēt šīs izvēles.

Grupa “Pašvaldības ceļu un ielu rekonstrukcija”

Problēmu loks ir līdzīgs kā uzturēšanas gadījumā. Parasti rekonstrukciju veic kā divus vienu otram sekojošus projektus: rekonstrukcijas tehniskās specifikācijas izstrāde un pati projekta realizācija, ko uzrauga pašvaldība. Saturiski šeit ir plašas iespējas inovācijām.

Grupa “Pašvaldības ceļu un ielu būvniecība”

Parasti būvniecība notiek, izmantojot ES fondu līdzekļus atbilstoši attiecīgiem MK noteikumiem. Taču ir arī citas iespējas, piemēram, sadarbība ar privāto sektoru. Ieraksti izdarāmi par attiecīgo pieredzi, īpaši meklējot inovatīvas idejas, jo ierastajā ceļā var izdarīt ļoti maz.

4.9. attēls. Ceļu un ielu funkciju klasifikācija

- 4.9. Ceļi un ielas
- 4.9.1. Pašvaldības ceļu un ielu uzturēšana
- 4.9.2. Pašvaldības ceļu un ielu rekonstrukcija
- 4.9.3. Pašvaldības ceļu un ielu būvniecība
- 4.9.4. Valsts nenodrošināto īpašnieka funkciju brīvprātīga veikšana
- 4.9.5. Sadarbība ar meža ceļu un privāto ceļu īpašniekiem
- 4.9.6. Pašvaldības ceļu un ielu nodošana koncesijā
- 4.9.7. Satiksmes drošības pasākumi
- 4.9.8. Veloceliņu uzturēšana un attīstība
- 4.9.10. Ceļu atjaunošana pēc komunālās un sakaru infrastruktūras remonta vai attīstības pasākumiem
- 4.9.11. Pašvaldības ceļu un ielu slēgšana, nosakot citu teritorijas atļautās izmantošanas veidu
- 4.9.12. Citi ceļu un ielu uzturēšanas, rekonstrukcijas vai attīstības pasākumi

Grupa “Valsts nenodrošināto īpašnieka funkciju brīvprātīga veikšana”

Valsts ceļu uzturēšanas politika ir klasificējama kā valdības nepilnība (*government failure*), kas izsauc daudz negatīvu seku. Tāpēc ir pamatota pašvaldību iekļaušanās, kad valsts bezdarbības dēļ situācija kļūst kritiska. Pašvaldības nereti brīvprātīgi veic valsts funkcijas valsts ceļu (īpaši – valsts vietējo ceļu) uzturēšanā.

Ieraksti apkopo pozitīvo un negatīvo pieredzi šādos gadījumos.

Grupa “Sadarbība ar meža ceļu un

privāto ceļu īpašniekiem”

Tur, kur vienam īpašniekam piederošs ceļš sākas vai beidzas, tas satiekas ar cita īpašnieka ceļu. Privātie ceļi un meža ceļi krustojas ar pašvaldības ceļiem un nereti ir svarīgi pieejamības vai sabiedriskā transporta organizēšanai.

Ieraksti apkopo attiecīgu informāciju par pieredzi šajos jautājumos.

Grupa “Pašvaldības ceļu un ielu nodošana koncesijā”

Savulaik Koncesijas likums tika rakstīts tieši ar mērķi nodrošināt vismaz minimālas ceļu attīstības iespējas, ja publiskais finansējums ir nepietiekams. Teorētiski ir iespējamas arī vienkāršākas formas ceļu un ielu būvniecībai vai rekonstrukcijai, taču kompleksa aizliegumu un ierobežojumu sistēma parasti liedz izvēlēties lētāko un vienkāršāko attīstības variantu.

Privātajam sektoram ir atļauts daudz kas no tā, ko neļauj publiskajam sektoram. Tas veicina sadarbību, tai skaitā ar koncesiju starpniecību.

Svarīgākais elements šajā gadījumā ir reāla risku sadalīšana starp publisko un privāto sektoru. Svarīgi noslēgt tādu koncesiju, kurā arī uzņēmējs riskē, ne tikai pašvaldība.

Grupa “Satiksmes drošības pasākumi”

Satiksmes drošība ir dalītas atbildības kompetence ne vien starp dažādām ministrijām, bet arī starp valsti un pašvaldībām.

Pašvaldība ir atbildīga gan kā ceļu īpašniece, gan kā dalībniece ceļazīmju uzstādīšanā. Tā piedalās dažādu drošības pasākumu saskaņošanā. Nereti iedzīvotāji par ceļu drošības jautājumiem vēršas pie pašvaldības, kas palīdz šos jautājumus atrisināt kopā ar valsts iestādēm.

Grupa “Veloceliņu uzturēšana un attīstība”

Velotransporta izmantošanai ir vairākas svarīgas komponentes – piesārņojuma mazināšana, veselīga dzīvesveida veicināšana, velotūrisma attīstība, gājēju un riteņbraucēju drošība. Pašvaldības visā pasaulē aktīvi piedalās veloceliņu uzturēšanā un attīstībā.

Grupa “Ceļu atjaunošana pēc komunālās un sakaru infrastruktūras remonta vai attīstības pasākumiem”

Līdz šim pēc remontiem ceļu stāvoklis pastāvīgi pasliktinās līdz nākamajai ceļa renovācijai. Attiecīgajos ierakstos tiek apkopota šīs problēmas risinājumu pieredze.

Grupa “Pašvaldības ceļu un ielu slēgšana, nosakot citu teritorijas atļautās izmantošanas veidu”

Tā kā visus ceļus un ielas nav iespējams uzturēt, daļa no tiem tiek slēgti, pakāpeniski samazinot ceļu kopgarumu. Pašvaldības lēmumi nosaka šo teritoriju tālākās atļautās izmantošanas veidu.

Ierakstos apkopotī pozitīvās un negatīvās pieredzes gadījumi.

Grupa “Citi ceļu un ielu uzturēšanas, rekonstrukcijas vai attīstības pasākumi”

Šī grupa ir nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

10. klase – ostas un lidostas

Ostas un lidostas var atrasties gan valsts, gan pašvaldības, gan privātā īpašumā. Latvijā valsts centās ierobežot pašvaldību ietekmi uz ostām, pieņemot likumu “Par ostām”.

Lidostas esamība netālu no pašvaldības vai tās teritorijā var būt būtisks investīciju piesaistes nosacījums.

Grupa “Ostu administrēšana”

Ostas nolikums ir attiecīgās pašvaldības saistošie noteikumi. Ostas pārvaldi trīs ostās veido atbilstoši likumam ar valsts un pašvaldības pārstāvjiem, bet ostas nolikumu pieņem Ministru kabinets (Liepājas ostai – Liepājas speciālās ekonomiskās zonas likums).

Ostas administrēšanu nodrošina Ostas pārvalde, kurā pašvaldības intereses pārstāv domes izvirzīti pārstāvji. Ostas politika var būt būtisks elements pašvaldības mārketinga stratēģijā. Ostas savstarpēji konkurē. Lai šī konkurence nekaitētu valsts kopējām interesēm, ir izveidota Latvijas Ostu, tranzīta un loģistikas padome.

4.10. attēls. Ostu un lidostu funkciju klasifikācija

- 4.10. Ostas un lidostas
- 4.10.1. Ostu administrēšana
- 4.10.2. Atbalsts ostu uzturēšanai
- 4.10.3. Dalība jaunu ostu būvniecībā un ostu attīstībā
- 4.10.4. Pašvaldības lidostu administrēšana
- 4.10.5. Atbalsts lidostu izveidošanai un attīstībai
- 4.10.6. Citi ostu un lidostu atbalsta pasākumi

Grupa “Atbalsts ostu uzturēšanai”

Tā kā pašvaldība ir ieguvējs no sekmīgas ostu darbības, ir loģiski, ka pašvaldība sniedz atbalstu. Osta var būt pašpietiekama, taču zināmos apstākļos tā var arī strādāt ar zudējumiem.

Pašvaldības atbalsts var izpausties gan

tiešā veidā, gan netieši, un tas var būt visai daudzveidīgs.

Grupa “Dalība jaunu ostu būvniecībā un ostu attīstībā”

Atsevišķos gadījumos tiek veidotas jaunas ostas vai arī vecajām mainīta funkcionalitāte. Tad pašvaldība var līdzdarboties būvniecībā un attīstībā.

Grupa “Pašvaldības lidostu administrēšana”

Šo jomu regulē likums “Par aviāciju”. Civilās aviācijas lidlauka izveidošanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

Valsts nozīmes civilās aviācijas lidlauks var būt valsts, pašvaldības vai arī privātpersonas īpašums. Valsts nozīmes civilās aviācijas lidlauka statusu piešķir Ministru kabinets. Vietējā pašvaldība, izstrādājot teritorijas plānojumu vai tā grozījumus, tajā attēlo noteiktās valsts nozīmes civilās aviācijas lidlauka teritorijas robežas un Ministru kabineta noteikto teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu.

Ja lidlauks pieder pašvaldībai, tad vadību norīko pašvaldība, bet lielāko daļu noteikumu pieņem Ministru kabinets.

Grupa “Atbalsts lidostu izveidošanai un attīstībai”

Lidostas attīstība lielā mērā ir pašvaldības rūpe, izņemot Rīgas lidostu, kura atrodas Mārupes novadā. Pie lidostu attīstības strādā virkne pašvaldību, jo lidostām ir būtiska loma šo pašvaldību attīstības perspektīvā.

Pieredze ir dažāda – lēto aviosabiedrību lidlauka veidošana, reģionālo lidostu veidošana, sporta lidlauku veidošana u. c.

Attiecīgajos ierakstos apkopota pozitīvā un negatīvā pieredze.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Grupa “Citi ostu un lidostu atbalsta pasākumi”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

11. klase – pieminekļi un sabiedriskā infrastruktūra

Sabiedriskās infrastruktūras attīstība un uzturēšana ir pašvaldības autonomā funkcija. Katram šādam infrastruktūras objektam ir sava specifika, taču šos objektus vieno vairākas kopīgas pazīmes:

1. tos neizmanto visi iedzīvotāji, tie var būt vairāk vērsti arī uz citām fokusgrupām, kā, piemēram, uzņēmējiem, apmeklētājiem vai nevaldības organizācijām;
2. tie ir publiski pieejami;
3. tie tiek pilnībā vai daļēji dotēti, pašvaldība nereti uztur personālu šo objektu ekspluatācijai un uzturēšanai;
4. tiem parasti ir netieša, bet ļoti būtiska ietekme uz pašvaldības ekonomiku;
5. pašvaldība var noteikt īpašu atlaižu režīmu skolēniem, invalīdiem, senioriem un citām kategorijām, ja tā piedalās šo objektu dotēšanā;
6. šos objektus uztur sadarbībā ar valsti un privātajiem ziedotājiem;
7. nereti šos objektus apsaimnieko komercsabiedrības vai reliģiskas organizācijas, taču tas neizslēdz dotēšanas nepieciešamību vai iespēju.

Šajā klasē iekļautos objektus pietiekami precīzi raksturo to nosaukumi, tāpēc papildu komentāri 4.11. attēlā parādītajai klasei nav nepieciešami.

4.11. attēls. Pieminekļu un sabiedriskās infrastruktūras klasifikācija

- 4.11. Pieminekļi un sabiedriskā infrastruktūra
 - 4.11.1. Muzeji
 - 4.11.2. Bibliotēkas
 - 4.11.3. Pieminekļi
 - 4.11.4. Koncertzāles
 - 4.11.5. Teātri
 - 4.11.6. Stadioni un sporta zāles
 - 4.11.7. Olimpiskie centri
 - 4.11.8. Kultūras un tautas nami
 - 4.11.9. Dārzi
 - 4.11.10. Parki
 - 4.11.11. Kapsētas
 - 4.11.12. Baznīcas
 - 4.11.13. Dabas parki
 - 4.11.14. Citi pašvaldības infrastruktūras objekti

Atsevišķs komentārs būtu nepieciešams ierakstam “**Baznīcas**”.

Attiecības starp publisko varu un baznīcu regulē valsts ar starptautisko līgumu, īpaša likuma un pārvaldes struktūru starpniecību. Demokrātijas standarts paredz, ka baznīca ir atdalīta no valsts, valstij un arī pašvaldībai ir jāgarantē reliģijas brīvība.

Tai pat laikā pašvaldība nonāk dažādās attiecībās ar baznīcu – kā ziedotāja baznīcai, kas ir kultūras piemineklis, kā nekustamā īpašuma nodokļa likmju noteicēja, kā sabiedriskās kārtības uzturētāja, kā fakultatīva priekšmeta par ticību ieviesēja pašvaldības skolā, kā baznīcas sabiedrisko un labdarības pasākumu dalībiece vai līdzorganizētāja u. tml.

Problēmas var kļūt vēl aktuālākas, ierodoties bēgļiem, kuri piekopi Latvijā netradicionālās ticības.

12. klase – vides aizsardzība

Vides aizsardzība ir valsts kompetencē, taču valsts uzliek daudzveidīgus pienākumus un ierobežojumus pašvaldībām un privātpersonām.

Nereti pašvaldību vada cilvēki, kam ir saistoša zaļā ideoloģija, tad vides aizsardzības jautājumiem tiek piešķirta lielāka nozīme.

4.12. attēls. Vides aizsardzības funkciju klasifikācija

- 4.12. Vides aizsardzība
- 4.12.1. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas
- 4.12.2. Dabas parki
- 4.12.3. Piekrastes un peldvietu apsaimniekošana
- 4.12.4. Dalība vides uzraudzības pasākumos
- 4.12.5. Vides izglītības pasākumi
- 4.12.6. Citi vides aizsardzības pasākumi

Grupa “Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas”

Pašvaldībai tāpat kā visiem ir jāievēro noteikumi, kuri attiecas uz nacionālas nozīmes aizsargājamām dabas teritorijām. Kā būvniecības regulatore pašvaldība seko nosacījumu saskaņošanai ar valsts vides pārraudzības struktūrām.

Pavisam Latvijā 2013. gada beigās bija 683 ar likumiem vai Ministru kabineta noteikumiem apstiprinātas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kas katrā atbilst kādai no astoņām aizsargājamo teritoriju kategorijām (nacionālais parks, biosfēras rezervāts, dabas parks, aizsargājamo ainavu apvidus, dabas liegums, dabas rezervāts, dabas piemineklis, jūras teritorija),

kas savstarpēji atšķiras ar teritorijas izveidošanas mērķiem, teritorijas platību un dažādu aizsardzības pakāpi – atļautām un aizliegtām darbībām.

Pašvaldība patstāvīgi var noteikt savas – vietēja rakstura – aizsargājamās teritorijas, izdodot par to pašvaldības saistošos noteikumus.

Valsts parasti neizpilda solījumu kompensēt iedzīvotājiem un uzņēmumiem zaudējumus, kas rodas no aizliegumiem, kuri rada plašu problēmu loku.

Grupa “Dabas parki”

Latvijā 2013. gada beigās bija 42 dabas parki ar noteiktu apvidu dabas un kultūrvēsturiskajām vērtībām. Dabas parki ir piemēroti raksturīgās ainavas saglabāšanai, sabiedrības izglītošanai un atpūtai, bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai. Parasti viens dabas parks aptver vairākas pašvaldības un var kļūt par saimnieciski izdevīgu vai neizdevīgu sadarbības objektu ar to saistītām pašvaldībām.

Dabas parka esamība palielina tūrisma iespējas, taču var radīt problēmas saimnieciskajai darbībai.

Grupa “Piekrastes un peldvietu apsaimniekošana”

Pastāv pretruna starp piekrastes izmantošanu un piekrastes dabas aizsardzību.

Dabas draugi domā, ka, lai atrisinātu Eiropas piekrastes teritoriju un jūru vides problēmas, ir vajadzīga politiska iejaukšanās visās nozarēs, kuras saistītas ar ūdeni, dabu, piesārņojumu, zvejniecību, klimata pārmaiņām un telpas plānošanu. Viņi izvēlas Latvijas

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

teritoriju kā aizsargājamu, taču nevēlas par to maksāt, cenšoties uzlikt atbildību privātpersonām un pašvaldībām.

Latvijas piekrastes josla ietver visus īpaši aizsargājamus biotopus: priekškāpas, embrionālās kāpas, pelēkās kāpas un mežainās kāpas. Šie biotopi veido mums pierastu ainavu, taču daudzās Eiropas valstīs pārsteidzīgas apbūves un kļūdainas apsaimniekošanas rezultātā kļuvuši ļoti reti. Tādēļ piekrastes biotopi ir ierakstīti ES aizsargājamo biotopu sarakstā.

Savukārt peldvietu labiekārtošana un atpūtas industrijas attīstība ir viens no pašvaldības attīstības resursiem.

Grupa “Daļība vides uzraudzības pasākumos”

Kaut arī valstī ir plaši izvēsta valsts vides uzraudzības sistēma, šī sistēma uzrauga vidi teritorijās, kuru izmantošanu regulē pašvaldības. Uzturot sabiedrisko kārtību, municipālā policija tāpat saskaras ar vides jautājumiem. Tāpēc visos šajos gadījumos paveras daudzveidīgas sadarbības iespējas.

Grupa “Vides izglītības pasākumi”

Arī šī joma ir valsts un privātajā kompetencē. Tai pat laikā izglītība visos līmeņos ir dalītas atbildības funkcija. Tāpēc pašvaldība var aktīvāk vai mazāk aktīvi iesaistīties vides aizsardzības pasākumos.

Grupa “Citi vides aizsardzības pasākumi”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

13. klase – sabiedriskais transports

Sabiedriskā transporta pakalpojumi lielā mērā ir privatizēti. Privātajam pārvaldītājam ir tiesības un iespējas nepildīt ierobežojumus, kas traucē valsts vai pašvaldības uzņēmuma darbu. Tāpat privātā iniciatīva ar savu dominējošo – peļņas – mērķi spēcīgi stimulē efektīvāku uzņēmējdarbības metožu izmantošanu.

Tai pat laikā tirgus elementiem sabiedriskajā transportā ir arī daudz trūkumu – nevēlēšanās ieguldīt progresīvās tehnoloģijās, mazāka interese par drošību, sarežģītāka sociālo jautājumu risināšana.

4.13. attēls. Sabiedriskais transports

- 4.13.1. Autobusu pakalpojumu regulēšana
- 4.13.2. Autobusu pakalpojumu sniegšana
- 4.13.3. Skolu autobusi un cits veids, kā skolēnu nogādāt skolā, neizmantojot publisko satiksmi
- 4.13.4. Taksometru pakalpojumu regulēšana
- 4.13.5. Citi sabiedriskā transporta pasākumi

Grupa “Autobusu pakalpojumu regulēšana”

Regulēšana notiek, gan apstiprinot maršrutus, gan citādi. Paaugstinot drošību vai pasažieru ērtību līmeni, pieaug izmaksas, līdz ar to arī bilešu cenas. Pašvaldību tiesības regulēt autobusu pakalpojumus ir mainīgas – centrālais likumdevējs un ES iejaucas tradicionālā pašvaldības atbildības sfērā, un tad šie centralizētie noteikumi ir ar augstāku juridisko spēku.

Autobusu pakalpojumi var būt arī viena no pašvaldības prioritātēm, jo tie lielā mērā ietekmē sociālo vidi (teritorijas bezdarbnieku piekļuvi darbam), kā arī darbaspēka pieejamību (piesaistot uzņēmējus, nepieciešams konkurētspējīgs darbaspēka piedāvājums).

Lai arī Latvijā šī joma lielā mērā ir centralizēta, pašvaldību ietekme var atkal pieaugt. Regulēšanas līdzeklis ir arī dotācijas, kas tiek noteiktas dažādām sociāli mazaizsargāto vai trūcīgo grupām, skolēniem, studentiem u. tml.

Grupa “Autobusu pakalpojumu sniegšana”

Autobusu pakalpojumi ir viena no jomām, kur Latvijā saglabājušās visas īpašnieku formas – valsts, pašvaldības un privātās, kas savstarpēji konkurē. Dažādas reformas (tai skaitā “skolu tīkla optimizācija”) rada nepieciešamību organizēt transportu kā bezmaksas pakalpojumu (piemēram, skolu autobusi), daļējas maksas pakalpojumu (nosakot dotācijas izvēlētām klientu grupām) vai pilnas maksas pakalpojumu.

Normāli pašvaldības autobusi brauc ne tikai savā teritorijā, bet konkurē ar privāto sektoru arī reģionālajos un tālsatiksmes maršrutos.

Grupa “Skolu autobusi un citi veidi, kā skolēnu nogādāt skolā, neizmantojot sabiedrisko transportu”

Latvija pārdzīvo depopulācijas periodu, kas saistāms gan ar dzimstības samazināšanos, gan mobilitāti – iespēju doties strādāt un dzīvot ES vietās, kur var vairāk nopelnīt un nokļūt labākos sadzīves apstākļos. Mērķtiecīgi slēdzot skolas, arvien lielāks skaits skolēnu

tiek nogādāti skolā ar īpašiem skolas autobusiem.

Attiecīgi rodas problēmas, kas saistāmas ar blaknēm, – nelietderīgi izmantotā laika pieaugums, skolēnu drošība, konkurence ar privāto sabiedrisko transportu un citi jautājumi, kas nonāk pašvaldības atbildībā un redzeslokā.

Ne mazāk svarīgi ir ekonomiskie jautājumi – kā nodarbināt skolas autobusa šoferi pilnu darbalaiku, kā apvienot vairākas profesijas.

Grupa “Taksometru pakalpojumu regulēšana”

Pašvaldība var pieņemt un administrēt noteikumus par taksometru darbību. Tie var būt ar lielāku vai mazāku protekcionismu – atkarībā no tā, kam pašvaldība piešķir augstāku prioritāti – apmeklētāju un iedzīvotāju ērtībai vai vietējo uzņēmēju (taksometru pakalpojumu sniedzēju) izdevīgumam. Šis jautājums paralēli ir arī valsts atbildībā, tādējādi likumi vai MK noteikumi var izmainīt situāciju, uz ko pašvaldībai jāreaģē.

Grupa “Citi sabiedriskā transporta pasākumi”

Šī grupa ir nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

14. klase – preču ražošana un pakalpojumu tirdzniecība

Parasti uzskata, ka publiskajam sektoram ar preču ražošanu vai tirdzniecību nav jānodarbojas. Šis jautājums ir iztirzāts otrajā rokasgrāmatā. Patiesībā var būt visai daudz iemeslu, kāpēc pašvaldība tomēr nolemj darboties kā privātpersona

un lielākā vai mazākā mērā ietekmēt gan konkurenci, gan tirgu.

Minēsim tikai dažus iespējamus iemeslus: centieni attīstīt teritoriju, centieni izmainīt vietējās ekonomikas struktūru, gūt papildu līdzekļus budžetam un citi motīvi. Lēmums ir atkarīgs no ekonomiskajām un sociālajām teorijām, ko apguvuši vai kam tic ievēlētie vietējās kopienas pārstāvji un viņu darbā pieņemtie darbinieki, kā arī no valstī spēkā esošajiem šādu darbību ierobežojumiem.

4.14. attēls. Preču ražošanas un tirdzniecības klasifikācija

- 4.14. Preču ražošana un tirdzniecība
- 4.14.1. Preču ražošana un tirdzniecība kā palīgozare pašvaldības pamatdarbības produktivitātes paaugstināšanai
- 4.14.2. Preču ražošana un tirdzniecība, apsaimniekojot pašvaldības noteiktu stratēģisko resursu
- 4.14.3. Preču ražošana un tirdzniecība pašvaldības stratēģisko cilvēkresursu attīstībai
- 4.14.4. Preču ražošana un tirdzniecība iepriekš minēto tirgus nepilnību novēršanai

Grupa “Preču ražošana un tirdzniecība kā palīgozare pašvaldības pamatdarbības produktivitātes paaugstināšanai”

Lai paaugstinātu produktivitāti, pašvaldība ir līdzīgā situācijā kā privātā sektora uzņēmēji. Pamatdarbībā parasti neizmanto pilnībā visus resursus (gan materiālos, gan cilvēkresursus). Veicot pamatdarbību, var palikt pāri gan

siltums, gan materiāli, gan enerģija, gan darba laiks. Lai publiskais sektors būtu efektīvs, pēc iespējas labāk jāizmanto visi “pārpalikumi”.

Preču un pakalpojumu ražošana palīgozarēs ir pretrunā dažādiem regulējumiem, jo parasti šajās palīgozarēs darbojas arī tirgus dalībnieki. Aizstāvēt konkurenci un novēršot valsts atbalstu, vienlaikus tiek izšķērdēti publiskā sektora resursi.

Grupa “Preču ražošana un tirdzniecība, apsaimniekojot pašvaldības noteiktu stratēģisko resursu”

Pašvaldības stratēģiskā resursa apsaimniekošana ir veids, kā paātrināt pašvaldības mērķu tuvināšanu. Šai gadījumā tirgus nepilnība izriet no apstākļiem, kas var būt īpatnēji katrā atsevišķā pašvaldībā. Tāpēc likums ļauj pašvaldības saistošajos noteikumos noteikt savu stratēģiju, tai skaitā stratēģiskos resursus, kuru attīstība ir būtiska vietējās teritorijas sociāli ekonomiskajai attīstībai.

Stratēģiskais resurss var būt gan izrakteņi, gan dabas apstākļi, gan kultūrvide.

Grupa “Preču ražošana un tirdzniecība pašvaldības stratēģisko cilvēkresursu attīstībai”

Šī grupa ir līdzīga iepriekš aprakstītajai, taču šajā gadījumā resurss ir cilvēki, viņu spējas un prasmes. Lai piesaistītu investīcijas, lai palielinātu iedzīvotāju atalgojuma līmeni, lai izmainītu vietējo ekonomisko struktūru, jārada pieprasījums pēc augsti atalgotām darbavietām, kur nepieciešams augsts prasmju līmenis. Ja privātais sektors šādas iespējas nepiedāvā, iespējama pašvaldības iejaukšanās.

Grupa “Preču ražošanas un tirdzniecība iepriekš minēto tirgus nepilnību novēršanai”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

15. klase – pilnas maksas (nesubsidētu) pakalpojumu sniegšana

4.15. attēls. Pilnas maksas pakalpojumu klasifikācija

- 4.15. Pilnas maksas (nesubsidētu) pakalpojumu sniegšana
- 4.15.1. Pakalpojumi kā palīdzinozāre pašvaldības pamatdarbības produktivitātes paaugstināšanai
- 4.15.2. Pakalpojumi, apsaimniekojot pašvaldības noteiktu stratēģisko resursu
- 4.15.3. Pakalpojumi kā līdzeklis pašvaldības stratēģisko cilvēkresursu attīstībai
- 4.15.4. Pakalpojumi iepriekš minēto tirgus nepilnību novēršanai

Grupa “Pakalpojumi kā palīdzinozāre pašvaldības pamatdarbības produktivitātes paaugstināšanai”

Šajā grupā raksturotie iemesli un motivācija pašvaldības pakalpojumiem ir līdzīgi kā preču ražošanas gadījumā.

Grupa “Pakalpojumi, apsaimniekojot pašvaldības noteiktu stratēģisko resursu”

Šajā grupā apskatītie iemesli un motivācija pašvaldības pakalpojumiem ir līdzīgi kā preču ražošanas gadījumā.

Grupa “Pakalpojumi kā līdzeklis pašvaldības stratēģisko cilvēkresursu attīstībai”

Šajā grupā raksturotie iemesli un motivācija pašvaldības pakalpojumiem ir līdzīgi kā preču ražošanas gadījumā.

Grupa “Pakalpojumi iepriekš minēto tirgus nepilnību novēršanai”

Grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

16. klase – kredītēšana un garantēšana

4.16. attēls. Kredītēšanas un garantēšanas funkciju klasifikācija

- 4.16. Kredītēšana un garantēšana
- 4.16.1. Kredīti
- 4.16.2. Galvojumi
- 4.16.3. Iedzīvotāju parādu pilnīga vai daļēja segšana
- 4.16.4. Uzņēmumu parādu pilnīga vai daļēja segšana
- 4.16.5. Līdzdalība attīstības bankās
- 4.16.6. Līdzdalība krājaizdevu sabiedrībās
- 4.16.7. Citu garantiju uzņemšanās

Grupa “Kredīti”

Pašvaldības parasti nedarbojas kredītēšanas jomā, publiskās personas statusā tas parasti ir aizliegts. Tai pat laikā pašvaldību obligācijas ir viens no pasaulē populārākajiem finansēšanas veidiem. Atsevišķos gadījumos var atrast likumīgus veidus arī kredītēšanai. Pieredzes apmaiņa un rezultātu analīze šajās jomās var būt interesanta, pieņemot atbilstošus lēmumus konkrētā pašvaldībā.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Grupa “Galvojumi”

Pašvaldība var galvot likumā paredzētajos gadījumos. Īpaši tas attiecas uz pašvaldības īpašumā esošajiem uzņēmumiem. Pieredzes apmaiņa šajos gadījumos palīdz pieņemt labi pamatotus lēmumus.

Grupa “Iedzīvotāju parādu pilnīga vai daļēja segšana”

Pašvaldības vai tās uzņēmuma pakalpojumi galvenokārt tiek sniegti avansā. Daļa no pakalpojumu saņēmējiem pēc pakalpojuma saņemšanas par to nesamaksā. Šai publiskā sektora ekonomikas sadaļai jādarbojas stabili neatkarīgi no maksātāju morāles vai bagātības (nabadzības). Tāpēc ir svarīgi salīdzināt pašvaldību pieredzi darbā ar nemaksātājiem.

Grupa “Uzņēmumu parādu pilnīga vai daļēja segšana”

Var būt gadījumi, kad uzņēmums ir parādā un nonācis grūtībās, taču bankrots nav izdevīgs pašvaldībai. Tādā gadījumā viens no atbalsta veidiem ir parādu dzēšana (tā notiek uz citu pašvaldības ieņēmumu rēķina). Pieredze šajā jomā ir būtisks elements lietderīgu lēmumu pieņemšanai.

Grupa “Līdzdalība attīstības bankās”

Pasaules praksē ir interesanti piemēri pašvaldību līdzdalībai. Daudz gadu šāds pozitīvais piemērs bija DEXIA (akciju sabiedrība, lielākie akcionāri 2015. gadā bija Beļģijas valsts ar 50,02 % un Francijas valsts ar 44,40 %), kurā akcijas piederēja daudzām Eiropas pašvaldībām.

Attieksme pret līdzdalību komercbankās mainījās pasaules ekonomiskās krīzes laikā, kad dažas valstis (tai skaitā Latvija) privatizēja sev piederošās akcijas. Tas ir vēl viens iemesls piedalīties tām pašvaldībām, kuras uzskata šādu valsts rīcību par kļūdu.

Grupa “Līdzdalība krājaizdevu sabiedrībās”

Nacionālā mērogā pastāvīgi noris diskusijas par pašvaldību iespējamo līdzdalību krājaizdevu sabiedrībās. Banku sistēma pilnībā nenodrošina uzņēmējdarbības kredītešanu, tāpēc mazo uzņēmumu attīstība nereti ir atkarīga no pašvaldības atbalsta tieši krājaizdevu sabiedrībām. Ciktāl aizdošana noris konkurences apstākļos, tiek izdomāti un ierakstīti likumos dažādi jauni aizliegumu veidi. Savukārt pašvaldībām ir svarīgi atrast likumīgas iespējas, kā šos aizliegumus apiet.

Grupa “Citu garantiju uzņemšanās”

Grupa ir nepieciešama, lai varētu aprakstīt un atrast ierakstus, kuri atbilst klasei, bet neattiecas ne uz vienu no iepriekš minētajām grupām.

1.7. 5. KLASIFIKATORS – FOKUSGRUPA (LABUMA SAŅĒMĒJS)

Ja pašvaldība lieto stratēģiskās vadīšanas metodes, tad īpaša uzmanība jāpievērš labuma saņēmējiem. Plaši izplatītais uzskats, ka valsts vai pašvaldība sniedz pakalpojumus visiem vienlīdzīgi, drīzāk ir filozofisks apgalvojums, kurš raksturo abstraktu mērķi – vienlīdzību, vienādu attieksmi pret visiem. Realitātē tiešie labuma saņēmēji ir ļoti konkrēti.

Vispārīgums izpaužas nevis apstākļi, ka visi saņem visus pakalpojumus, bet gan vietējās sabiedrības atbalsta pakalpojumu sniegšanā nelielām grupām.

Saskaņā ar pašvaldības mārketinga principiem pašvaldībai rūpīgi jāanalizē ne vien atsevišķu fokusgrupu pieprasījums, bet arī pakalpojuma efektivitāte atbilstoši pašvaldības (pārstāvētā iedzīvotāju kopuma) mērķiem. Šie mērķi saskaņā

ar publiskās izvēles teoriju tiek īstenoti atbilstoši politiķu un ierēdņu lēmumiem, kuru savtīgās intereses netieši noved pie sabiedrības mērķu īstenošanas.

Jebkurā gadījumā izvēle, vai turpināt sniegt kādai fokusgrupai pakalpojumus, cik lielā mērā ievērot fokusgrupas intereses un cik lielā mērā – vietējās kopienas vai tautas intereses, sākas ar šo fokusgrupu identificēšanu un analīzi.

1. klase – iedzīvotāji

Pēc jēgas un satura pašvaldība darbojas ar pilsoņu mandātu teritorijas iedzīvotāju interesēs. Tas gan nenozīmē, ka pašvaldībai nebūtu jādarbojas arī ar citiem interesentiem.

5.1. attēls. Pašvaldības iedzīvotāju klasifikācija

- 5.1. Iedzīvotāji (pašvaldībā reģistrētās personas)
- 5.1.1. Bērni līdz 7 gadu vecumam
- 5.1.2. Jaunieši 7–18 gadu vecumā
- 5.1.3. Pensijas vecumu sasniegušie
- 5.1.4. Visi iedzīvotāji
- 5.1.5. Studenti, augstskolu pasniedzēji un zinātnieki
- 5.1.6. Zemnieki
- 5.1.7. Inženieri un vadītāji
- 5.1.8. Pedagoģiskie darbinieki
- 5.1.9. Sociālie darbinieki
- 5.1.10. Policisti
- 5.1.11. Ārsti un vidējais medicīniskais personāls
- 5.1.12. Sievietes
- 5.1.13. Vīrieši
- 5.1.14. Invalīdi
- 5.1.15. Trūcīgie
- 5.1.16. Bezdarbnieki
- 5.1.17. Bezpajumtnieki
- 5.1.18. Agrāk krimināli sodītie
- 5.1.19. Atkarīgie
- 5.1.20. Citas iedzīvotāju kategorijas

Grupas, kas raksturo pašvaldības demogrāfisko struktūru

Šai gadījumā izvēlēta struktūra, kas atbilst pašvaldības finanšu izlīdzināšanas algoritmam. Ņemot vērā pašvaldību interesi par saviem ieņēmumiem, grupas ir izvēlētas atbilstoši finanšu izlīdzināšanas metodoloģijā lietojamam dalījumam. **Bērni līdz 7 gadu vecumam** saņem pirmsskolas izglītības pakalpojumus, savukārt 5 un 6 gadus sasniegušie – obligāto pirmsskolas izglītību. **Jaunieši no 7 līdz 18 gadiem** izvēlēti atbilstoši vispārējās izglītības 12 gadu ciklam. Uz šiem jauniešiem attiecas arī plašs kultūras un sporta, transporta un veselības pakalpojumu komplekss. **Pensijas vecumu sasniegušie** saņem daudzveidīgus valsts un pašvaldības pakalpojumus, bagātākie pensionāri arī papildina pašvaldības ieņēmumu bāzi. **Visi iedzīvotāji** ir grupa, kas saņem tos pakalpojumus, kuri attiecināmi uz visiem. Šo pakalpojumu apjoms ir ievērojami mazāks nekā iepriekš minētajām trīs grupām.

Pilotprojekti parādīja, ka pēdējo fakti pašvaldību darbinieki neizprot. Kā galvenā fokusgrupa tiek maldīgi norādīti visi iedzīvotāji, kaut arī pašvaldības budžetā visiem iedzīvotājiem tiek veltīta vismazākā daļa. Lielākā daļa pakalpojumu ir fokusēti citādi.

Tāpēc šai grupai “Visi iedzīvotāji” jāpievērš īpaša uzmanība, jo tikai retai pašvaldības aktivitātei ir tik plaša tiešo labuma guvēju grupa. Te nav runa par piekrišanu, bet gan tiešu labuma saņemšanu.

Tieši tāpēc finanšu izlīdzināšanā visiem iedzīvotājiem (vai iedzīvotājiem darbspējīgā vecumā) ir vismazākais koeficients, nosakot izlīdzināmās

vienības. Viņiem pašvaldība sniedz niecīgu daļu pakalpojumu.

Grupas, kas raksturo profesijas (nozares)

Profesiju katalogā ir daudzi simti profesiju. Īpašu interesi profesiju katalogs izraisa, ja veicam publisko iepirkumu. Iepirkuma dalībniekam jānodrošina, ka atbilstošā profesijā kvalificētie saņemtu vismaz 80 % no valstī vidējās algas attiecīgajai profesijai.

Tomēr, veidojot pašvaldības stratēģiju, būtiskākas ir potenciālo vēlētajū vai potenciālo investoru grupas, kuras parasti apvieno dažādu profesiju darbiniekus nozarē. Tālāk tiks aplūkotas dažas grupas, kam pašvaldības tradicionāli pievērš lielāku uzmanību.

Grupa “Studenti, augstskolu pasniedzēji un zinātnieki”

Grupa aptver cilvēkus, no kuriem potenciāli ir atkarīgs zinātniski tehniskais progress. Šādi cilvēki ir vajadzīgi, ja pašvaldība ir norūpējusies par inovatīvu un produktīvu vietējo ekonomiku. Šīs grupas pārstāvjus ir grūti piesaistīt teritorijai. Tikpat grūti to veikt mērķtiecīgi, nodrošinot prasmīga darbaspēka resursus.

Grupa “Zemnieki”

Šajā grupā iekļauti lauksaimniecībā strādājošie (īpašnieki un darbinieki). Šī grupa daudzās pašvaldībās ir dominējošā ražotāju grupa. Pašvaldībai problēmu rada apstākļi, ka šī grupa izceļas ar niecīgiem nodokļu maksājumiem, taču viņu problēmas ir tuvas vairumam vēlētajū. Zemnieki paši nav vainīgi pie nodokļu nemaksāšanas. Tam par iemeslu ir ES lauksaimniecības politika un Latvijā kopš 1990. gada īstenotā šo nozaru atbalsta politika.

Grupa “Inženieri un vadītāji”

Grupa aptver cilvēkus, kas nodarbojas ar ražošanas plānošanu un vadīšanu, konstruēšanu, pārbaudēm un citiem jautājumiem. Šīs grupas pārstāvji parasti ir ar augstāko izglītību, tā ir vietējā “tehniskā inteliģence”, kas prot kritizēt pašvaldības tehniskos risinājumus ar atbilstošu ietekmi uz vietējās sabiedrības viedokli.

Grupa “Pedagoģiskie darbinieki”

Grupa ietver samērā plašu nodarbināto loku, un tas ir lielāks par to, ko ar mērķdotācijām nodrošina valsts. Visos gadījumos no šiem cilvēkiem ir atkarīgs, kāda būs darbaspēka struktūra, cik apmierinātas ar pašvaldības darbu būs ģimenes. Daudzos novados šīs grupas piederīgie veido vietējās inteliģences vairākumu ar atbilstošu ietekmi uz vēlētajū lēmumiem.

Grupa “Sociālie darbinieki”

Grupu lielākoties veido nodarbinātie pašvaldības sociālajos dienestos, taču tie var būt arī valsts struktūru vai nevaldības organizāciju pārstāvji. Šīs profesijas pārstāvjiem ir ļoti liela ietekme uz sociālo situāciju. Pašvaldībai jādomā par šo darbinieku darba motivāciju, viņu drošību, kā arī par darba optimizāciju.

Grupa “Policisti”

Grupa atsevišķi tiek izdalīta tāpēc, ka pašvaldības atšķirīgi organizē sabiedriskās kārtības nodrošināšanu savā teritorijā. Municipālās policijas izveidošana ir brīvprātīgs lēmums, tādējādi domājot par sabiedriskās kārtības nodrošināšanu augstākā kvalitātē, taču tas rada būtisku slogu budžetam. Valsts neprasmīgā politika Valsts policijas organizēšanā rada

papildu problēmas, jo policisti salīdzina savus darba apstākļus.

Grupa “Ārsti un vidējais medicīniskais personāls”

Grupa ir svarīga tādēļ, ka veselības pieejamība ir viens no pašvaldības dzīvotspējas kritērijiem. Veselības aprūpes centralizācija turpinās, izveidojas neracionāla sistēma, kurā tikai pieaug izdevumi. Paralēli centros straujāk attīstās tehnoloģijas. Ārsti un vidējais medicīniskais personāls būtiski ietekmē iedzīvotāju uzskatus.

Grupēšana pēc dzimuma

Grupa “Sievietes”

Šī grupa var būt interesanta pašvaldībai gan no ideoloģiskiem apsvērumiem (tai skaitā – piesaistot dzimumu līdztiesības projektu līdzekļus), gan no gluži praktiskiem apsvērumiem. Var veidoties situācija, kad tirgus nenodrošina sievietēm darbavietas u. tml.

Grupa “Vīrieši”

Šī grupa tāpat var nonākt pašvaldības rūpju lokā. Piemēram, skolās starp pedagogiem trūkst vīriešu, un tas kavē pilnvērtīgu pedagoģisko procesu. Attiecībā uz vīriešiem nereti piemēro pozitīvās diskriminācijas pasākumus, par kuriem atbildīga var būt arī pašvaldība.

Sociālo risku grupas

Atkarībā no vietējiem apstākļiem pašvaldība var fokusēties uz šaurākām riska grupām. Šīs grupas ir tiešā labuma saņēmējas no pašvaldībām daudz lielākā mērā nekā normāli strādājošie.

Grupa “Invalīdi”

Šī ir fokusgrupa, kas pastāvīgi atrodas pašvaldības uzmanības lokā. Tāpat

šeit ir plašas sadarbības iespējas gan ar valsts programmām, gan nevaldības organizācijām.

Grupa “Trūcīgie”

Pašvaldība aktīvi piedalās šīs grupas problēmu risināšanā gan valsts noteiktajā kārtībā, gan saskaņā ar brīvprātīgo iniciatīvu. Īpašu interesi pašvaldības izrāda par trūcīgo iesaistīšanu savas labklājības celšanā, tādējādi cenšoties tiem palīdzēt patstāvīgi pārvarēt dzīves problēmas.

Grupa “Bezdarbnieki”

Šī grupa ir būtiska pašvaldības rūpju grupa. Nodarbinātības veicināšana ir viena no pašvaldības autonomajām funkcijām. Galvenais sadarbības partneris parasti ir Nodarbinātības valsts aģentūra.

Grupa “Bezpajumtnieki”

Šī ir fokusgrupa, kura nonāk pašvaldības rūpju lokā gan humānu apsvērumu dēļ, gan saistībā ar sabiedrisko kārtību un teritorijas labiekārtošanu. Pašvaldība darbojas gan patstāvīgi, gan sadarbojas ar nevaldības organizācijām.

Grupa “Agrāk krimināli sodītie”

Fokusgrupa, kura lielākā vai mazākā mērā ir pašvaldības redzes lokā. Sabiedrībai ir vēlama šo cilvēku iekļaušana un recidīva novēršana. Šeit iespējamas dažādas pašvaldības iniciatīvas.

Grupa “Atkarīgie”

Tā ir būtiska fokusgrupa, kurā tiek apkopta informācija par dažādiem atkarību veidiem. Atkarību ietekmes mazināšana var kļūt pat par prioritāru pašvaldības rūpi (atkarība no spēlēm, narkotikām, alkohola u. tml.).

Grupa “Citas iedzīvotāju kategorijas”

Grupa nepieciešama, lai aprakstītu

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

pašvaldības pieredzi un meklētu idejas grupām, kas netika iepriekš minētas.

2. klase – apmeklētāji

Apmeklētāji ir cilvēki, kas reģistrēti citās teritorijās (vai citās valstīs), bet savas aktivitātes īsteno pašvaldības teritorijā. Tas var notikt gan pastāvīgi (piemēram, neregistrēta pastāvīgā dzīvesvieta), gan neregulāri, arī tikai vienreiz.

Grupa “Ārvalstu tūristi”

Savulaik, domājot par pakalpojumu sfēras attīstību, galvenais uzsvars tika likts uz maksātpējīgāko pakalpojumu pircēju, kas var dot lielāko ekonomisko efektu. Atbalstot savus uzņēmējus, pašvaldība var palīdzēt risināt ārvalstu tūristu piesaistīšanas jautājumus.

Grupa “Latvijas tūristi”

Valsts iekšējais tūrisma tirgus ir ievērojami izaudzis. Latvijas iedzīvotāju prasības un maksātpēja tuvojas ārvalstu tūristu parametriem. Orientācija uz šo fokusgrupu ir būtisks elements teritorijas attīstībai.

5.2. attēls. Pašvaldības apmeklētāju klasifikācija

- 5.2. Klase “Apmeklētāji”
- 5.2.1. Ārvalstu tūristi
- 5.2.2. Latvijas tūristi
- 5.2.3. Kultūras tūristi
- 5.2.4. Dabas tūristi
- 5.2.5. Atpūtas tūristi
- 5.2.6. Teritorijā strādājošie
- 5.2.7. Teritorijā studējošie
- 5.2.8. Vidējo un pamata izglītību apgūstošie
- 5.2.9. Pirmsskolas iestādes audzēkņi
- 5.2.10. Kultūras, sporta un brīvā laika pasākumu apmeklētāji
- 5.2.11. Citi pašvaldības apmeklētāji

Grupa “Kultūras tūristi”

Šai grupai pieder tūristi, kuru galvenais mērķis ir kultūras objekti (izrādes, muzeji, kultūras pieminekļi utt.). Prioritāri atbalstot šo fokusgrupu, pašvaldība veicina kultūras un vēstures objektu attīstību.

Grupa “Dabas tūristi”

Šai grupai pieder tūristi, kuru galvenais mērķis ir daba (ainavas, dzīvnieki, dabas skati utt.). Prioritāri atbalstot šo grupu, pašvaldība atbalsta rezervātu un dabas parku veidošanu, piedalās šo teritoriju apsaimniekošanā.

Grupa “Atpūtas tūristi”

Šai grupai pieder tūristi, kuru galvenais mērķis ir atpūta (izklaides pasākumi, atpūta pludmalē, restorānu un kafējnicu apmeklējumi). Prioritāri atbalstot šo grupu, pašvaldība sekmē inovatīvus izklaides pasākumus, rīko svētkus u. tml.

Grupa “Teritorijā strādājošie”

Vairākās pašvaldībās darbaspēks no citām teritorijām ir ļoti būtisks. Strādājošie ne tikai ierodas teritorijā, bet arī tērē darbavietas teritorijā savu naudu.

Grupa “Teritorijā studējošie”

Ja pašvaldība attīsta augstāko izglītību, vēlams, lai studentu loks būtu pietiekami plašs. Studenti no citām pašvaldības teritorijām un no citām valstīm ir būtisks attīstības resurss.

Grupa “Vidējo un pamata izglītību apgūstošie”

Ja pašvaldībā ir labas skolas, tai izdodas piesaistīt skolēnus no citām teritorijām. Tas ļauj labāk efektīvāk noslogot izcilus un labus skolotājus.

Grupa “Pirmsskolas iestādes audzēkņi”

Pirmsskolas iestādes apmeklē bērni, kas konkrētajā pašvaldībā ierodas kopā ar strādājošiem vecākiem no citas pašvaldības. Labas pirmsskolas iestādes var kļūt par faktoru, kas palīdz piesaistīt vērtīgu darbaspēku.

Grupa “Kultūras, sporta un brīvā laika pasākumu apmeklētāji”

Izvēloties šo grupu kā prioritāti, pašvaldība īsteno virkni kompleksu pasākumu un piesaista vienlaikus dažādus apmeklētājus.

Grupa “Citi pašvaldības apmeklētāji”

Šajā grupā tiek nodrošināti ieraksti, kas nav aplūkoti iepriekš.

3. klase – uzņēmēji

Uzņēmēji ir tirgus ekonomikas pamats. Tie ir cilvēki, kas riskē ar savu naudu, lai nopelnītu. Tai pat laikā valsts nodokļu politika ir tāda, ka daudzos gadījumos uzņēmēju samaksātie nodokļi niecīgi ietekmē pašvaldības ienākumus. Katrā atsevišķā gadījumā pašvaldībai ir jāpēta, vai esošā vietējās uzņēmējdarbības struktūra ir labvēlīga teritorijas attīstībai.

5.3. attēls. Uzņēmēju klasifikācija

- 5.3.1. Pašvaldības teritorijā reģistrētie uzņēmumi
- 5.3.2. Citā Latvijas teritorijā reģistrētie uzņēmumi
- 5.3.3. Ārvalstīs reģistrētie uzņēmumi
- 5.3.4. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji pašvaldībai
- 5.3.5. Nekustamā īpašuma nodokļa maksātāji pašvaldībai
- 5.3.6. Privātpersonām piederošie uzņēmumi
- 5.3.7. Uzņēmumi ar privāto kapitālu mazāku par 50 %
- 5.3.8. Uzņēmumi ar publisko kapitālu lielāku par 50 %
- 5.3.9. Uzņēmumi ar zemas produktivitātes darbaspēku
- 5.3.10. Uzņēmums, kas pamatā strādā ar publiskajiem iepirkumiem
- 5.3.11. Uzņēmums, kas pamatā pārstāv ārvalstu kapitāla intereses Latvijā
- 5.3.12. Uzņēmums, kas pārsvarā ražo pasaules tirgū konkurētspējīgu produkciju
- 5.3.13. Uzņēmums, kas veic sociālās uzņēmējdarbības funkcijas
- 5.3.14. Mikrouzņēmums
- 5.3.15. Mazais uzņēmums
- 5.3.16. Vidējais uzņēmums
- 5.3.17. Pamatdarbība lauksaimniecībā, lopkopībā vai resursu ieguvē
- 5.3.18. Pamatdarbība rūpniecībā
- 5.3.19. Postindustriālā sektora uzņēmums
- 5.3.20. Zināšanu sektora uzņēmums
- 5.3.21. Cita specifiska uzņēmēju kategorija

Grupēšana pēc reģistrācijas vietas

Šāda grupēšana palīdz novērtēt dažādu uzņēmumu ietekmi uz pašvaldības ekonomiku.

Grupa “Pašvaldības teritorijā reģistrētie uzņēmumi”

Ir uzskats, ka tieši pašvaldības teritorijā reģistrētie uzņēmumi (juridiskā adrese) veido pašvaldības ekonomikas pamatu.

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

Dažkārt tā tas arī ir, taču lielākoties tas neatbilst patiesībai.

Pirmkārt, uzņēmums tiek reģistrēts Latvijas Republikā, nevis pašvaldībā. Pilnīgi iespējams, ka pašvaldības teritorijā esošās darbavietas pieder uzņēmumam, kam juridiskā adrese nav konkrētā pašvaldība. Tāpat arī iespējams, ka pašvaldībai pienākošos nodokļus bieži maksā citur reģistrēti uzņēmumi. Šajos ārpus pašvaldības teritorijas reģistrētajos uzņēmumos strādā pašvaldības iedzīvotāji.

Otrkārt, atklātā ekonomikā pastāv darba dalīšana – katrā atsevišķā teritorijā nevar atrast visas ekonomikas komponentes. Dažkārt lielāka nozīme ir iestādēs, nevis uzņēmumos strādājošajiem. Pašvaldība var specializēties izglītības pakalpojumu vai pakalpojumu vecajiem ļaudīm sniegšanā.

Treškārt, vietējās ekonomikas struktūra var būt tāda, ka vietējie uzņēmēji saņem lielus nodokļu atvieglojumus. Piemēram, zemnieku saimniecības un mikrouzņēmumi sniedz niecīgu ieguldījumu pašvaldības budžetā, kaut arī tiem ir liela ietekme sociālo jautājumu risināšanā.

Jebkurā gadījumā rūpēties par vietējās uzņēmējdarbības attīstību ir pašvaldības pienākums.

Grupa “Citā Latvijas teritorijā reģistrētie uzņēmumi”

Ir pašvaldības, kurās šādi uzņēmumi ir svarīgāki par savā teritorijā reģistrētajiem. Lai pieņemtu pareizu lēmumu, nepieciešams zināt, kāda ir šo uzņēmumu ietekme. Tie var būt interesanti arī kā potenciālie investori.

Grupa “Ārvalstīs reģistrētie uzņēmumi”

Ārvalstīs reģistrētie uzņēmumi parasti ir māteskompānijas, kam pieder daļas Latvijā reģistrētos uzņēmumos. Šiem uzņēmumiem ir liela ietekme uz valsts ekonomiku un politiku. Tāpēc tie būtiski ietekmē arī pašvaldības, ja pašvaldības teritorijā noris šo uzņēmumu aktivitātes.

Grupēšana pēc nodokļa maksāšanas pašvaldībai

Pašvaldībai ir svarīgi, lai būtu lielāki patstāvīgie ienākumi. Sīkāk šis jautājums aplūkots šīs rokasgrāmatas pēdējā nodaļā.

Grupa “Iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji pašvaldībai”

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis veido pašvaldības patstāvīgo ienākumu lielāko daļu. Iespēja palielināt pašvaldības attīstības tempu ir saistīta ar šā nodokļa pieaugumu. Šī nodokļa apjoms lielā mērā raksturo pašvaldības sekmes labklājības veicināšanā.

Nodokļa ieņēmumus var ietekmēt dažādas uzņēmumu grupas – gan pašvaldībā reģistrētie, gan ārpus tās reģistrētie uzņēmumi.

Grupa “Nekustamā īpašuma nodokļa maksātāji pašvaldībai”

Nekustamā īpašuma nodoklis 100 % ieskaitāms pašvaldības patstāvīgajos ienākumos, tāpēc arī pašvaldībām ir tiesības samazināt šā nodokļa likmi. Tas ir līdzeklis, ar kura palīdzību var atbalstīt tādus uzņēmumus, kas šķiet perspektīvi pašvaldības politiķiem.

Šo nodokli izmanto arī kā līdzekli noteiktu iedzīvotāju grupu un uzņēmumu piesaistīšanai.

Grupēšana pēc īpašnieka statusa

Uzņēmuma īpašnieku sastāvs nosaka gan mērķus, gan ierobežojumus, kas attiecas uz dažādu īpašnieku sastāvu. 1990. gada norma, ka visi uzņēmēji ir vienlīdzīgi un nevienam nevar noteikt priekšrocības, nav guvusi atsaucību. Katru gadu likumdošana padara uzņēmējus arvien nevienlīdzīgākus, un pašvaldībai ar to jārēķinās.

Grupa “Privātpersonām piederošie uzņēmumi”

Šī grupa ietver privātos uzņēmumus, kas saskaņā ar neoliberālu uzskatiem veido būtiskāko ekonomikas daļu. Katrai pašvaldībai jāizvērtē, cik lielā mērā šī teorija īstenojas tās teritorijā, kādas priekšrocības var iegūt, atbalstot šos uzņēmumus.

Grupa “Uzņēmumi ar publisko kapitālu mazāku par 50 %”

Ja pašvaldībai piederīga kapitālsabiedrība darbojas tirgus apstākļos, tad vienīgā iespēja tās efektivitātei ir privātā kapitāla dominēšana. Tikai šajā gadījumā nebūs jāpilda daudzie ierobežojumi un aizliegumi, kas attiecas uz valsts un pašvaldības uzņēmumiem. Tādi ierobežojumi kā publiskā iepirkuma nosacījumi un daudzi citi padara uzņēmumu konkurētspējīgu un veicina publisko līdzekļu izšķērdēšanu.

Darbojoties ar publisko kapitālu, kas mazāks par 50 %, ir svarīgi nodrošināt pašvaldības interešu efektīvu pārstāvību, un tas panākams, prasmīgi sagatavojot statūtus un efektīvi vadot uzņēmumu – tā lai arī privātie partneri būtu ieinteresēti panākumos.

Grupa “Uzņēmumi ar publisko kapitālu vienādu vai lielāku par 50 %”

Šādi uzņēmumi ir interesanti divos

gadījumos: ja uzņēmumiem ir monopolstāvoklis (publiskais monopols ir iedzīvotājiem draudzīgāks nekā privātais monopols), kā arī ja uzņēmums pamatā pilda iestādes funkcijas, kurai raksturīga saimnieciskā darbība (augstskola, slimnīca, saimnieciska rakstura aģentūra).

Pirmajā gadījumā ierobežojumu sistēmu attiecina gan uz privāto, gan publisko monopolu. Kā piemēru var minēt siltumapgādes uzņēmumus.

Otrajā gadījumā uzņēmuma dibināšana ir daudz efektīvāka nekā pastāvēšana budžeta finansētas iestādes statusā.

Grupēšana pēc ieņēmumu gūšanas rakstura

Uzņēmumus var analizēt atkarībā no to peļņas gūšanas stratēģijas. Pašvaldība var vērtēt, kurus uzņēmējus ir stratēģiski pareizāk atbalstīt pašvaldības (tās iedzīvotāju) mērķu tuvināšanai.

Grupa “Uzņēmums ar zemas produktivitātes darbaspēku”

Pie šīs grupas pieder uzņēmēji, kas darbiniekiem maksā mazas algas. Tie atbilst tradicionālajam mērķim – veicināt nodarbinātību, taču tie neveicina tehnoloģiju attīstību un bagātības pieaugumu. Ja dominē šāda veida uzņēmēji, tad ilgstoši sagaidāma nabadzība.

Īstermiņā šādi uzņēmumi palīdz sociālo jautājumu risināšanā, taču ilgtermiņā būtu vēlams no tādiem uzņēmumiem atbrīvoties un piesaistīt cita tipa investorus.

Grupa “Uzņēmums, kas pamatā strādā ar publiskajiem iepirkumiem”

Pie šīs grupas pieder uzņēmumi, kas

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

specializējas administratīvā sloga pārvarēšanā. Nereti to ieguldījumam ir galvenokārt juridisks raksturs, būvniecībā tie darbojas kā ģenerāluzņēmēji, kas tālāk organizē apakšuzņēmēju darbu.

Šo uzņēmumu specializēšanās izriet no valdības nepilnības, kas saistīta ar publisko iepirkumu procedūrām. Kamēr šādas procedūras pastāvēs (to esamība nav Latvijas izvēle, taču Latvija izrāda pārspīlētu centību, kaitīgi samazinot iepirkumu sliekšņus), tikmēr šāda specializācija ir neizbēgama.

Grupa “Uzņēmums, kas pamatā pārstāv ārvalstu kapitāla intereses Latvijā”

Parasti ārvalstu investīciju piesaistei nepieciešami palīgi, kas pārzina vietējos apstākļus un vietējo tirgu, kā arī palīdz pārvarēt administratīvo slogu. Kamēr ideja par ārvalstu kapitāla iesaistīšanu ir pareiza, šo uzņēmēju aktivitātes ir sabiedriski derīgas.

Jebkurā gadījumā šie uzņēmēji veicina visu pozitīvo – darbavietu radīšanu, tehnoloģiju pārnesi un citus labumus, ko veicina ārvalstu uzņēmēju kapitāls.

Grupa “Uzņēmums, kas pārsvarā ražo pasaules tirgū konkurētspējīgu produkciju”

Attīstoties starptautiskajai tirdzniecībai, visos tirgos (arī vietējā) sekmes nodrošina tikai starptautiski konkurētspējīga produkcija. Ja pašvaldības politiķi tic, ka Latvija spēs sasniegt bagātāko valstu līmeni, tad priekšroka ir tieši šādu uzņēmumu atbalstam.

Šādi uzņēmumi nereti ir “nemanāmi”, tie nemeklē ES fondu atbalstu un nestāv vairākus gadus rindā pēc pašvaldības pasūtījuma, Latvijas apstākļos tie ir mazie

vai vidējie uzņēmumi, kas izmanto un attīsta mūsdienīgas tehnoloģijas.

Grupa “Uzņēmums, kas veic sociālās uzņēmējdarbības funkcijas”

Efektīvai sociālajai uzņēmējdarbībai ir nepieciešama specializācija. Lai pašvaldības sociālā funkcija īstenotos sekmīgi, galvenais nosacījums ir sociāli mazaizsargāto grupu iesaistīšana darba procesā.

Pastāv plašas iespējas daudziem inovatīviem risinājumiem šajā jomā.

Grupēšana pēc lieluma

Grupēšana pēc lieluma ir tradicionāls analīzes paņēmiens. Eksistē vairāki mīti par lielu vai mazu uzņēmumu priekšrocībām. Atsevišķas pašvaldības teritorijā var dominēt atbalsts lieliem, maziem vai vidējiem uzņēmumiem, taču lielākos reģionos jātiecas pēc līdzsvara.

Grupa “Mikrouzņēmums”

Mikrouzņēmumu atbalstīšana ir moderns pasākums, kas balstās uz pieņēmumu, ka ekonomika var attīstīties, vairojot uzņēmēju skaitu. Iegūstam vairāk cilvēku, kas gatavi uzņemties risku.

Tomēr šādiem uzņēmumiem ir vairāki trūkumi:

1. darbiniekiem neveidojas pensijas kapitāls, perspektīvā šiem cilvēkiem būs jāiztiek ar sociālo (minimālo) pensiju;
2. samazinās sociālais budžets, sociālie pabalsti tiek finansēti uz pārējo maksātāju rēķina;
3. pieaug neprasmiņu uzņēmēju skaits;

4. šo formu izmanto “nodokļu optimizācijai”, dibinot fiktīvus mikrouzņēmumus.

Grupa “Mazais uzņēmums”

Dažādās valstīs ir atšķirīgi priekšstati par mazā uzņēmuma parametriem. Kopīgais ir šo uzņēmumu loma citu uzņēmumu vidū. Veicot ierakstus datubāzē, jāievēro attiecīgās valsts kritēriji.

Labā ekonomiskā sistēma ietver dažāda mēroga uzņēmumus, kas papildina viens otru.

Grupa “Vidējais uzņēmums”

Arī šai gadījumā vidējā uzņēmuma parametri jāizvēlas atbilstoši attiecīgās valsts tradīcijai. Latvijā praktiski nav lielo uzņēmumu ES tirgus izpratnē. Paši lielākie Latvijas uzņēmumi ir vidējie atbilstoši vienotās ekonomiskās sistēmas kritērijiem.

Grupēšana pēc atbilstības ekonomikas vēsturiskajām fāzēm

Uzņēmumus var analizēt atbilstoši uzņēmējdarbības vēsturiskajām attīstības stadijām. Kaut arī šīs stadijas saistās ar tehnoloģijas progresu, jaunāko zinātnes atklājumu izmantojumam ir vieta visās vēsturiskajās grupās.

Analīzei dalījums atbilstoši vēsturiskajām grupām ir interesants saistībā ar katras grupas līdzīgajām problēmām. Pašvaldība var veidot savu uzņēmējdarbības struktūrpolitiku atbilstoši vēsturiskajām formām.

Grupa “Pamatdarbība lauksaimniecībā, lopkopībā un resursu ieguvē”

Šīs ir senākās saimnieciskās darbības

formas, kas attīstās daudzus tūkstošus gadu. Latvijā joprojām šīs formas ieņem dominējošo vietu ekonomikā.

Grupa “Pamatdarbība rūpniecībā”

Tradicionāli tiek uzskatīts, ka apstrādes industrija rūpniecība ir ekonomikas pamats, kam jāpievērš lielākā uzmanība. Tas nav gluži pareizi, pastāvot starptautiskajai un reģionālajai darba dalīšanai, taču neapšaubāmi šo jomu attīstībai ir liela loma atsevišķu pašvaldību attīstībā.

Izvēloties rūpniecību kā atbalstāmo nozari, ir būtiski risināt darbaspēka piesaistīšanas jautājumus un no tā izrietošās daudzveidīgās problēmas.

Grupa “Postindustriālā sektora uzņēmums”

20. gadsimta otrajā pusē tika konstatēts, ka tieši dažāda veida pakalpojumi, nevis rūpniecība veido ekonomikas lielāko daļu. Postindustriālais sektors nav viendabīgs, taču tam raksturīgas augstas izaugsmes iespējas, panākumus var gūt attīstot un izmantojot mūsdienu menedžmenta (vadībinātnes) un mārketinga (tirgvedības) metodes.

Grupa “Zināšanu sektora uzņēmums”

Šai grupai raksturīga jaunāko tehnoloģiju pārnese, inovatīvi risinājumi un plaša zinātnieku un inženieru iesaistīšana. Šai jomai raksturīga paradoksāla īpašība – zināšanu ekonomika nevar attīstīties brīvā tirgus apstākļos, tai nepieciešama samērā augsta valsts vai pašvaldības atbalsta pakāpe.

Pašvaldībām potenciāli ir plašas iespējas izvēlēties tieši šo jomu savu salīdzinošo priekšrocību meklējumos, ja tā savu

1. KLASIFIKATORU SISTĒMA UN TĀS LIETOŠANA

stratēģiju veido, pamatojoties uz izglītotu un prasmīgu cilvēkresursu piesaistīšanu.

Grupa “Cita specifiska uzņēmēju kategorija”

Šī grupa nepieciešama, lai iekļautu iepriekš neaprašītus gadījumus.

4. klase – organizētās pilsoniskās sabiedrības personas

Tradicionālā vietas mārketinga teorija parasti pašvaldības klientus (fokusgrupas) sadala trīs iepriekš minētajās klasēs. Ceturtās klases pievienošana ir saistīta ar pasaulē notiekošajiem procesiem, līdzdalības demokrātijas attīstību. Līdzdalība arvien pieaugošā mērā pievieno jaunas tiešās demokrātijas formas. Pašvaldība ir ieinteresēta attīstīt arvien jaunas konsultāciju un iesaistīšanās procedūras. Pēdējo gadu pieredze liecina, ka šis process kļūst arvien plašāks.

5.4. attēls. Organizētās pilsoniskās sabiedrības klasifikācija

- 5.4. Organizētās pilsoniskās sabiedrības personas
 - 5.4.1. Biedrība
 - 5.4.2. Profesionālā asociācija
 - 5.4.3. Arodbiedrība
 - 5.4.4. Draudze
 - 5.4.5. Politiskās partijas teritoriālā organizācija
 - 5.4.6. Politiskā partija vai partiju apvienība
 - 5.4.7. Nodibinājums
 - 5.4.8. Cita pilsoniskās sabiedrības persona

Grupa “Biedrība”

Biedrības var dibināt dažādiem likumā

neizliegtiem mērķiem. Atkarībā no pašvaldības prioritātem pašvaldība attīsta daudzveidīgas sadarbības formas ar biedrībām.

Grupa “Profesionālā asociācija”

Profesionālās asociācijas ir savdabīgas profesiju pašvaldības (atšķirībā no teritoriālajām pašvaldībām). Spēkā esošajā likumdošanā profesionālās asociācijas nereti ieskaita “atvasinātu publisko personu” statusā. Ja profesionālā asociācija tiek dibināta no apakšas – pēc dalībnieku iniciatīvas, tā atvasinātas personas status neiegūst. Ja asociāciju izveido nedemokrātiski, tad tā šo statusu iegūst.

Jebkurā gadījumā nacionāla mēroga profesionālās asociācijas vai to reģionālās filiāles kļūst par nopietnām pašvaldības partnerēm.

Grupa “Arodbiedrība”

Arodbiedrības Latvijā pakāpeniski attīstās. To loma nav tik liela kā vairumā Rietumvalstu demokrātijā, kaut arī likumos ir paredzētas visas arodbiedrību pamattiesības. Arodbiedrības arvien vairāk piedalās sociālajā dialogā dažādos formātos.

Grupa “Draudze”

Pašvaldībām var būt ciešas saites ar reliģiskajām organizācijām, ja tām kādā teritorijā ir dominējoša loma iedzīvotāju uzskatos.

Grupa “Politiskās partijas teritoriālā organizācija”

Partiju loma vietējā politikā ir dažāda. Lielajās pilsētās dominē partiju saraksti, bet vairākos gadījumos šīm partijām ir reģionālo partiju raksturs – tās sola aizstāvēt sava reģiona vai pilsētas

attīstības intereses un koncentrējas uz pašvaldību, nevis Saeimas vēlēšanām. Tā kā reģionālās un vietējās partijas kļūst arvien populārākas, Saeimā pārstāvētie spēki cenšas tās iesaistīt arī nacionālajā politikā.

Lai īstenotu klasisko pārstāvniecības demokrātiju (rīkotos atbilstoši Satversmei), partiju veidošanās un nostiprināšanās būtu jāstiprina, nevis jāgrauj. Pašvaldībai vajadzētu sadarboties ar politisko partiju vietējam organizācijām, šo organizāciju pārstāvjus iekļaut domes izveidotās komisijās un darba grupās. Tieši vietējās organizācijās var izaukt nākamie pašvaldības politiķi, kas pastāvīgi apgūtu priekšstatu par to, ko dara pašvaldība un ko pašvaldībā var paveikt politiķis vai ierēdnis.

Būtiska loma ir arī partiju konkurencei, kas var izpausties dažādā veidā. Pašvaldības vadībai, domājot par perspektīvu, jāspēj iesaistīt teritorijā darbojošos aktīvos cilvēkus diskusijā par vietējiem jautājumiem.

Grupa “Politiskā partija vai partiju apvienība”

Šai grupā aplūkojami jautājumi, kas skar politiskās partijas un to apvienības. Ir vairāki apvienību veidi, tai skaitā pirmsvēlēšanu apvienības (var veidot kopējus sarakstus, rakstīt kopējas priekšvēlēšanu programmas) un pēcvēlēšanu koalīcijas. Pašlaik populāra sadarbības forma ir Koalīcijas padome, kas nacionālā mērogā ļauj koordinēt darbību visiem centrālo valdību atbalstošiem spēkiem.

Nereti šīs nacionāla mēroga formālās vai neformālās institūcijas pašvaldībai

ir lobēšanas subjekts, jo, lai panāktu resursu pārdali, par labu kādai teritorijai, ir jāsaņem partiju vai to apvienību atbalsts,

Grupa “Nodibinājums”

Nodibinājuma mērķi un mantas izmantošanas kārtību nosaka nodibinājuma līgums. Pašvaldība pati var izveidot nodibinājumu savu mērķu īstenošanai. Šai klasifikatorā domāti trešo personu nodibinājumi, kuriem ir sabiedriski vai privāti mērķi un kas darbojas pašvaldības teritorijā (neatkarīgi no juridiskās adreses) vai citādi ietekmē pašvaldību.

Grupa “Cita pilsoniskās sabiedrības persona”

Šī grupa nepieciešama, lai varētu aprakstīt gadījumus, kas neatbilst iepriekš aprakstītajiem kritērijiem.

1.8. 6. KLASIFIKATORS – TERITORIJA

Šis klasifikators paredzēts, lai atvieglotu pieredzes un datu meklēšanu atkarībā no raksturojamās teritorijas. Izvēlētas teritorijas, kas visbiežāk tiek izmantotas kā paraugs.

Klase – ES valstis kopumā

EUROSTAT nodrošina datus par visām ES dalībvalstīm. Dati izmantojami pašvaldības veikuma salīdzināšanai gan ar vidējiem ES rādītājiem, gan maksimālajiem, minimālajiem, mediānas un citiem raksturlielumiem. Jo attīstītāka ir pašvaldība, jo vairāk tai jādomā, kāds ir tās iedzīvotāju un uzņēmēju veikums salīdzinājumā ar citu valstu datiem.

Šis jautājums ir sevišķi svarīgs, vērtējot

emigrācijas perspektīvu – kamēr citur būs labāk, tikmēr bērnu dzimstības pieaugums nenodrošinās teritoriālās kopienas ilgtspējību. Parasti kopā ar vidējiem rādītājiem EUROSTAT publicē datus pa atsevišķām valstīm.

6. attēls. Datu attiecināmības teritoriju klasifikācija

6.1.	ES valstis kopumā
6.2.	EDSO (OECD) valstis kopumā
6.3.	Valsts
6.4.	Reģions
6.5.	Pašvaldība
6.6.	Novada pagasts vai novada pilsēta
6.7.	Apdzīvota vieta

Klase – EDSO (OECD) valstis kopumā

Iestājoties šajā organizācijā, Latvijai ir iespēja salīdzināt savu sniegumu arī ar citām attīstītajām valstīm ārpus Eiropas. Uzlabojot publisko administrāciju un sekojot šo valstu paraugam, var izmantot attiecīgo pieredzi.

Modernās pārvaldes metodes pēdējā pus gadsimtā ir attīstījušās nevis kontinentālajā Eiropā bet t.s. angļu-sakšu (vai Vestminsteras tipa) valstīs, īpaši Jaunzēlandē, Austrālijā, Kanādā, ASV un Apvienotajā Karalistē. Tas īpaši izceļ šīs klases ierakstu vērtību.

Klase – Valsts

Šās klases ierakstos atrodami dati un pieredze par valsti kopumā. Salīdzināmo datu bāzē vajadzētu rasties ierakstiem, kuri valsti raksturo no dažādiem skatupunktiem, arī tādiem, ko neatspoguļo oficiālā statistika.

Svarīgi, ka šeit varēs atrast arī neprecīzus,

bet operatīvajiem (taktiskajiem) mērķiem izmantojamus datus.

Klase – Reģions

Pašvaldības ir organizējušas savas aktivitātes plānošanas reģionos, ko labi raksturo EUROSTAT NUTS 3 dalījums (6 statistikas reģioni).

Kaut arī reģionālās pārvaldes unifikācijas ideja (noteikt vienotas reģionu teritorijas) gan pašvaldību sadarbībai, gan nozaru darba koordinācijai joprojām ir dzīva, tā, šķiet, savu ieviešanas lietderību jau pārdzīvojuši.

Lai nodrošinātu labu dialogu ar iedzīvotājiem un uzņēmējiem, jāuzlabo datu apmaiņa starp valsts informācijas sistēmām, var arī saglabāt īpatnēju reģionālo dekoncentrēto valsts pārvaldes iestāžu izvietojumu, kas labāk atbilst katras atsevišķas nozares interesēm.

Par šo jautājumu politiskā diskusija turpinās, un nākotnē, iespējams, tiks pieņemti arī unificējoši lēmumi, kas tādā gadījumā tiks atspoguļoti salīdzināmo datu bāzē.

Klase – Pašvaldība

Laika gaitā iecerēts, ka atsevišķas pašvaldības izmantos salīdzināmo datu bāzi saviem vadības mērķiem, veicot attiecīgus ierakstus un saņemot pretī analīzi un rezultatīvos rādītājus.

Šajā klasē būs atrodami ieraksti par atsevišķām pašvaldībām, taču tie būs publiski (atklātie dati) pieejami tikai ar pašvaldības piekrišanu.

Klase – Novada pagasts vai novada pilsēta

Nav saprotams, kāpēc 2009. gadā tika pārtraukta datu vākšana un analīze

par pirmsreformas administratīvajām teritorijām. Vienīgais izskaidrojums ir savvērestības teorija – valdošo partiju bailes uzzināt, kas noticis ar iedzīvotājiem un uzņēmējiem pēc reformas.

Ierasti jebkurā teritoriālas varas vadības procesā ir divas sastāvdaļas – nozaru vadība un teritoriālā vadība. Katrā pašvaldībā izvērstākā vai mazāk izvērstā veidā tiek īstenota pašvaldības iekšējā reģionālā politika. Tāpēc nepieciešami dati par oficiālajām pārvaldes teritorijām, kuras turklāt ir nostiprinātas likumā.

Tik ilgi, kamēr valsts neatzīs iepriekš minēto valdības nepilnību un pieļauto kļūdu nelabos, salīdzināmo datu bāze varētu kļūt par galveno informācijas avotu acīmredzamā trūkuma novēršanai.

Klase – apdzīvota vieta

Pilnvērtīgai pašvaldības iekšējai reģionālajai politikai vajadzīgs sīkāks teritoriālais dalījums nekā oficiālās pārvaldes teritorijas. Pašlaik nepastāv šī dalījuma unifikācija – tiek izmantots iepriekšējais dalījums ciemos, kā arī samazināts ciemu skaits saskaņā ar pašvaldības domes lēmumiem. Privātie teritorijas attīstītāji un pašvaldības veido jaunas apbūvētas teritorijas. Ir komercpiedāvājumi, kā sadalīt valsti ekonomisko aktivitāšu teritorijās.

Šai klasē būtu ievietojami ieraksti par teritorijām, kuras mazākas par pārvaldes teritorijām (iepriekš minētā klase).

Klase – cita teritorija

Šāda klase nepieciešama ierakstiem, kas tieši neattiecas uz iepriekšminētajiem gadījumiem. Pašvaldības nereti sadarbojas ar teritorijām, kuras nav ne ES, ne OECD sastāvā. Arī no šīm teritorijām var gūt daudz vērtīgu ideju.

1.9. 7. KLASIFIKATORS – LAIKS

Šis klasifikators raksturo datu vākšanas un apkopošanas periodu. Uzrādot šo rādītāju, tiek fiksēts vēlamais laiks. Sagaidāms, ka nākotnē no pašvaldībām vācamo datu periodiskums un nomenklatūra tiks pieņemti ar LPS domes lēmumiem, jo dalība šādos datu vākšanas un analīzes procesos nozīmē pašvaldību budžeta naudas tiešu vai netiešu izlietojumu informācijas iegūšanai.

Klase – Vienreiz ielādējami dati

Saistībā ar *mācīties salīdzinot* metodes izmantojumu vai politisko darba kārtību pašvaldību attīstības jautājumos, radīsies nepieciešamība pēc jauniem ierakstiem. Sākotnēji tie var būt vienreizēji ieraksti, pāreja uz šādiem ierakstiem periodiski ar noteiktu periodu jāizvērtē atsevišķi. Iespējams, lielākā daļa ierakstu tā arī paliks vienreizēji (piemēram – publikācijas, pieredzes apraksti u. tml.). Vienreiz var tikt veikti arī kvantitatīvi mērījumi.

Klase – NAP plānošanas periods

Pašlaik NAP programmē 7 gadu vadības ciklam. Visticamāk turpmāk šis periods sakrīt ar ES daudzgadu budžeta periodu.

LPS ir paudusi viedokli, ka optimāli būtu pāriet uz 5 gadu ciklu, vienādojot pārējos periodus ar ES Parlamenta vēlēšanu ciklu. Tomēr pagaidām tam jāsakrīt ar plānošanas periodu valstī.

Ar šādu periodiskumu var raksturot pārmaiņas, kas ir vai nav sasniegtas, izmantojot valsts attīstības instrumentus. Pašvaldības ir spiestas piemēroties valsts attīstības ciklam.

Klase – Vēlēšanu cikls

Pašlaik vēlēšanu cikls ir 4 gadi. Šāds datu vākšanas un analīzes periodiskums nodrošina iespēju novērtēt viena sasaukuma deputātu paveikto.

7. attēls. Datu iegūšanas periodiskuma klasifikācija

7.	Klasifikators – laiks
7.1.	Vienreiz ielādējami dati
7.2.	NAP plānošanas periods
7.3.	Vēlēšanu cikls
7.4.	Gads
7.5.	Mēnesis

Klase – Gads

Kalendārais gads ir budžeta cikls. Vienu reizi gadā tiek nodrošināts budžeta pārskats un apkopota pašvaldības īpašumu bilance. Viena gada procesu uzrauga vairums kontrolējošo iestāžu. Reizi gadā tiek sagatavots pašvaldības publiskais pārskats, kas domāts iedzīvotāju informēšanai.

Gada cikls ir vajadzīgs gada rezultātu prognozēšanai un novērtēšanai.

Klase – Mēnesis

Reizi mēnesī tiek vākti un apkopoti dati, kas nepieciešami operatīvajai vadībai, lai uzzinātu tendences noteikto plānu izpildē. Atsevišķi rādītāji var tikt vākti arī īsākiem periodiem (piemēram – mobilu telefonu lietošanas ilgums vai elektrības pieslēguma jauda pa teritorijām), taču rezultatīvie rādītāji parasti tiks gatavoti ilgākam periodam.

1.10. 8. KLASIFIKATORS – DATU PIEEJAMĪBA

Jautājums par datu publiskošanu vai ierobežotas pieejamības noteikšanu sīkāk analizēts otrajā rokasgrāmatā. Informācijas atklātība nav absolūts princips, Satversmes 116. pants paredz iespēju ierobežot gan privātās dzīves neaizskaramību (Satversmes 96. pants), gan vārda brīvību, kura iekļauj informācijas brīvību (Satversmes 100. pants), vairāku iemeslu dēļ: lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Tas darāms tikai likumā paredzētajos gadījumos, taču praksē likumus Latvijā saprot plašāk nekā tikai ar Saeimas pieņemtajiem likumiem.

Klase – Ikvienam pieejamie dati

Šai vajadzētu būt dominējošajai ieraksta formai, jo ierobežotas pieejamības statuss ir nosakāms tikai īpašos gadījumos ar pamatotu mērķi, lietojot proporcionālītātes principu. Atklātā informācija būs plaši izmantojama sabiedrības izglītošanai valsts pārvaldes un pašvaldību jautājumos, pašvaldību darba vērtēšanai.

Klase – Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem pieejamie dati

Lai varētu nodrošināt ierobežotas pieejamības informācijas neizplatīšanu, autorizētie darbinieki apņemsies ievērot datu neizplatīšanas nosacījumu. Autorizētie darbinieki sagatavos sekundāros datus tādā formā, kas ir publicējami, vai arī nodrošinās šādu datu nodošanu tikai atbilstošajiem lietotājiem.

8. attēls. Datu pieejamības klasifikācija

8.	Klasifikators – datu pieejamība
8.1.	Ikvienam pieejamie dati
8.2.	Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem pieejamie dati
8.3.	Tikai salīdzināmo datu bāzes administratoram un konkrētas pašvaldības autorizētiem darbiniekiem pieejamie dati
8.4.	Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem un autorizētām sadarbības tīkla pašvaldību amatpersonām pieejamie dati
8.5.	Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem un autorizētām ministriju un pašvaldību amatpersonām pieejamie dati

Klase – Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem un autorizētām ministriju un pašvaldību amatpersonām pieejamie dati

Veidojot salīdzināmo datu bāzi, tika paredzēta sadarbība ar valsts pārvaldes iestādēm. Paredzams, ka sadarbība turpināsies, kamēr pastāvēs salīdzināmo datu bāze.

Valsts iestādēm un amatpersonām būs interesanta atklātā daļa, taču konkrētu datu apstrādei iespējamas visdažādākās sadarbības formas, kurās ministrijas noteiks autorizēto personu loku.

Klase – Tikai salīdzināmo datu bāzes administratoram un konkrētas pašvaldības autorizētiem darbiniekiem pieejamie dati

Tā kā dati rodas pašvaldībā un sniedz sensitīvu informāciju par pašvaldību, pašvaldībai tiks piedāvāts izmantot LPS analītisko kapacitāti rezultatīvo rādītāju izveidošanai un vērtēšanai, taču šī informācija bez attiecīgās pašvaldības piekrišanas netiks nodota trešajām personām vai publiskota.

Klase – Tikai autorizētiem LPS darbiniekiem un autorizētām sadarbības tīkla pašvaldību amatpersonām pieejamie dati

Šai gadījumā darbības ir līdzīgas kā iepriekšējā klasē, tikai autorizēto personu loku nosaka pašvaldības – sadarbības tīkla dalībnieces.

2. DATU APSTRĀDES PIEMĒRS

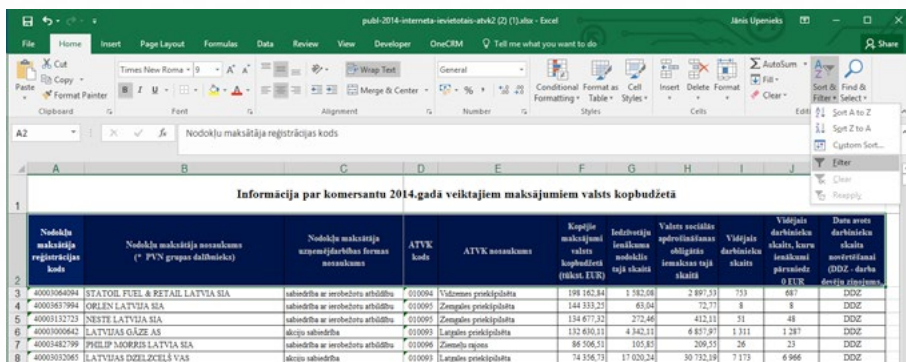
Valsts ieņēmumu dienests ir publiskojis informāciju par komersantu 2014. gadā veiktajiem maksājumiem valsts kopbudžetā. Tie atrodas VID mājaslapā sadaļu *Noderīgi un Komersantu samaksāto nodokļu kopsumma par 2014. gadu* apakšsadaļās. Tiešā saite: https://blis.lps.lv/images/VID/VID-IIN_maksataji_2014.xlsx. Šie dati ir pielāgoti datu apstrādei ar programmatūru *Microsoft Excel* vai arī kādu citu izklājlapas programmatūru (*OpenOffice, LibreOffice* vai citām). Tīks apskatītas vairākas iespējas darbā ar *Microsoft Excel* šo datu veiksmīgi apstrādei.

Tā kā fails satur mazliet vairāk nekā 170 tūkstošus ierakstus, tad jārēķinās, ka datoram jābūt diezgan jaudīgam, lai šos

datus apstrādātu. Datorā jābūt uzstādītai *Microsoft Office* 64 bitu programmatūrai, jo tā spēj darboties ar vairākiem centrālā procesora kodoliem, kā arī pilnvērtīgāk lietot datora operatīvo atmiņu. Vēlams, lai tā būtu vismaz 8 gigabaiti liela.

Atverot failu, konstatējam, ka tabulu virsraksti ir apvienoti vairākās šūnās. No datu apstrādes viedokļa tas ir traucēklis, jo ierobežo dažu darbību izpildi, tāpēc pirmais uzdevums ir kolonnu virsrakstu salikšana vienā rindā.

Pēc tam noņemam nost uzlikto filtrēšanu un pievienojam to kolonnu virsrakstiem. Iekrāsojam kolonnu virsrakstus, nospiežam *Sort & Filter (Home cilne)*, tad *Filter*.

Nodokļa maksātāja reģistrācijas kods	Nodokļa maksātāja nosaukums (* PŅV grupas dalībnieki)	Nodokļa maksātāja uzņēmējdarbības formas nosaukums	ATVK kods	ATVK nosaukums	Kopējais maksājumu viduss nodokļu summas (tūkst. EUR)	Ieliktortiesību nodokļu summas šajā skaitā	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas šajā skaitā	Vidējais darbinieku skaits, kurš nodarbināts pārveido	Vidējais darbinieku skaits, kurš nodarbināts pārveido	Datums ar kas šis datums
40005064094	ISTATOL FUEL & RETAIL LATVIA SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību	010004	Vidussmērnieku veikals	198 142,84	1 182,68	2 897,51	153	687	DDZ
40003637994	ORLEN LATVIA SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību	010095	Zemgāles benzīnstacija	144 833,25	63,04	72,11	8	8	DDZ
4000132723	NESTE LATVIA SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību	010095	Zemgāles benzīnstacija	134 677,32	272,46	412,11	51	48	DDZ
40003006642	LATVIJAS GAZE AS	akciju sabiedrība	010093	Lietišķu benzīnstacija	132 630,31	4 142,11	6 837,97	1 311	1 287	DDZ
40003482739	PIEŠĀP NĀKŠĒJAS LATVIA SIA	sabiedrība ar ierobežotu atbildību	010066	Zemgāles benzīnstacija	89 506,51	105,83	209,55	26	23	DDZ
40003032665	LATVIJAS DZELZCEĻŠ VAS	akciju sabiedrība	010093	Lietišķu benzīnstacija	74 596,73	87 020,24	30 732,39	7 173	6 966	DDZ

Microsoft Excel filtrēšanas rīks dot daudz dažādu iespēju – kārtot pieaugošā secībā, dilstošā secībā, atlasīt tikai konkrētas vērtības (piem., ATVK nosaukumā atlasīt tikai Abavas pagastu). Ja ir nepieciešams atlasīt tikai pagastus, tad ar filtra rīku var veikt atlasīti tām vērtībām kolonnā *ATVK nosaukums*, kas satur fragmentu “pag.”. Lai to izdarītu, uz *ATVK nosaukuma* jānospiež filtra poga, jāizvēlas *Text Filters*, pēc tam *Contains...* Kā redzams, zem *Text*

Filters var veikt vairākas teksta atlasēšanas iespējas, piem., izvēlēties tos atribūtus, kas sākas ar kaut ko noteiktu, beidzas ar kaut ko specifisku, ir ar kaut ko vienāds vai nav, varbūt pat, ja kaut ko nesatur. Ir arī iespējams kombinēt vairākus filtrēšanas parametrus.

Nodokļu maksātāja uzņēmējdarbības formas nosaukums	ATVK kods	ATVK nosaukums	Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā (tūkst. EUR)	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā	Valsts apdzīvotību ievērojot
sabiedrība ar ierobežotu atb.	A↓	Sort A to Z	40 573,27	8 574,76	
sabiedrība ar ierobežotu atb.	Z↓	Sort Z to A	12 835,76	638,94	
akciju sabiedrība		Sort by Color	9 671,23	3 795,65	
sabiedrība ar ierobežotu atb.		Clear Filter From "ATVK nosaukums"	8 930,44	18,81	
akciju sabiedrība		Filter by Color	5 745,02	507,63	
akciju sabiedrība		Text Filters	4 293,15	1 281,31	
sabiedrība ar ierobežotu atb.			1 938,24	440,58	
sabiedrība ar ierobežotu atb.			1 871,03	617,96	
sabiedrība ar ierobežotu atb.			1 836,19	260,67	
sabiedrība ar ierobežotu atb.			1 819,23	380,17	
sabiedrība ar ierobežotu atb.			1 791,13	172,47	

Search

- (Select All)
- Abavas pag.
- Aglonas pag.
- Ainaži
- Ainažu pag.
- Aiviekstes pag.
- Aizkalnes pag.
- Aizkraukle
- Aizkraukles pag.
- Aizpute
- Aizputes pag.
- Aknīste
- Aknīstes pag.
- Allažu pag.
- Aloja
- ...

Custom AutoFilter

Show rows where:

ATVK nosaukums

contains pag.

And Or

Use ? to represent any single character
Use * to represent any series of characters

OK Cancel

Izlecošajā logā tiek atzīmēti tādi ieraksti, kas satur vārdu *pag.* Tādējādi tiek iegūts saraksts ar nodokļu maksātājiem, kas reģistrēti pagastos.

Skaitliskajām vērtībām filtra funkcijas

ir citas, šeit var izvēlēties gan lielākas vērtības, gan mazākas, var definēt konkrētu apgabalu (piem., atlasīt tos uzņēmumus, kur darbinieku skaits ir lielāks par 50).

2. DATU APSTRĀDES PIEMĒRS

ATVK kods	ATVK nosaukums	Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā (tūkst. EUR)	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tajā skaitā	Vidējais darbinieku skaits	Vidējais darbinieku skaits, kuru ienākumi pārsniedz 0 EUR	Datu avots darbinieku skaita novērtēšanai (DDZ - darba devēju ziņojum)
8008	Sort Smallest to Largest		8 574,76	18 016,88	9 150	8 260	DDZ
8008	Sort Largest to Smallest		638,94	1 258,02	560	470	DDZ
8008	Sort by Color		3 795,65	6 257,49	1 123	1 036	DDZ
8019	Sort by Color		18,81	18,05	12	12	DDZ
8008	Clear Filter From "Kopējie maksājumi..."		507,63	1 059,57	367	347	DDZ
8008	Filter by Color		1 281,31	2 408,26	663	601	DDZ
8049	Number Filters				55	152	DDZ
4273	Search				25	203	DDZ
5467	Greater Than...				54	439	DDZ
4002	Greater Than Or Equal To...				17	390	DDZ
8008	Less Than...				5	81	DDZ
8008	Less Than Or Equal To...				7	63	DDZ
9802	Between...				7	190	DDZ
3402	Top 10...				16	276	DDZ
5467	Above Average				8	18	DDZ
8049	Below Average				40	295	DDZ
7802	Custom Filter...				40	326	DDZ
8008					71	313	DDZ
1689					10	196	DDZ
4002					6	74	DDZ
5467			692,67	1 284,56	315	297	DDZ
8008			184,58	315,37	78	77	DDZ
8049			144,00	272,09	74	64	DDZ
9002			546,59	764,52	214	203	DDZ

Ļoti noderīga funkcija ir nosacījumu formatēšana (*Conditional Formatting*). Ar tās palīdzību iespējams automātiski iekrāsot visas vērtības, kas, piemēram, ir lielākas par kādu konkrētu skaitli vai arī mazākas par kādu konkrētu skaitli,

var veikt iekrāsojumu vērtībām, kuras atkārtojas (dublikāti) utt. Iekrāšosim tos uzņēmējus, kuru kopējie maksājumi valsts kopbudžetā pārsniedz 500 €. Iekrāsojam visu kolonnu, nospiežam *Conditional Formatting*, tad *Greater Than...*

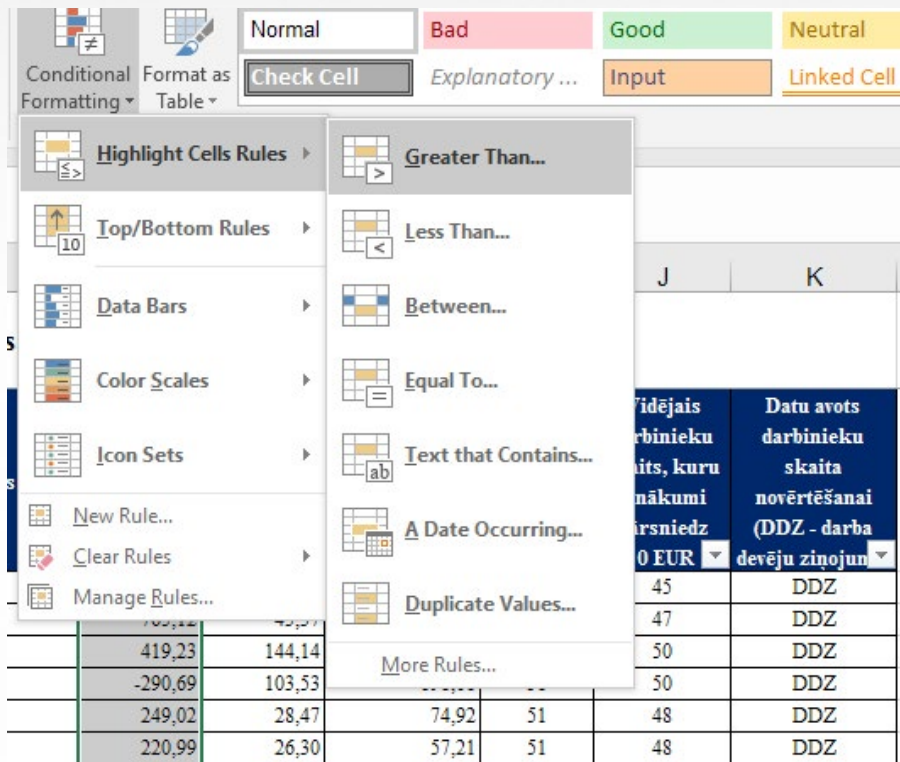
? X

Greater Than

Format cells that are GREATER THAN:

500 with Light Red Fill with Dark Red Text v

OK
Cancel

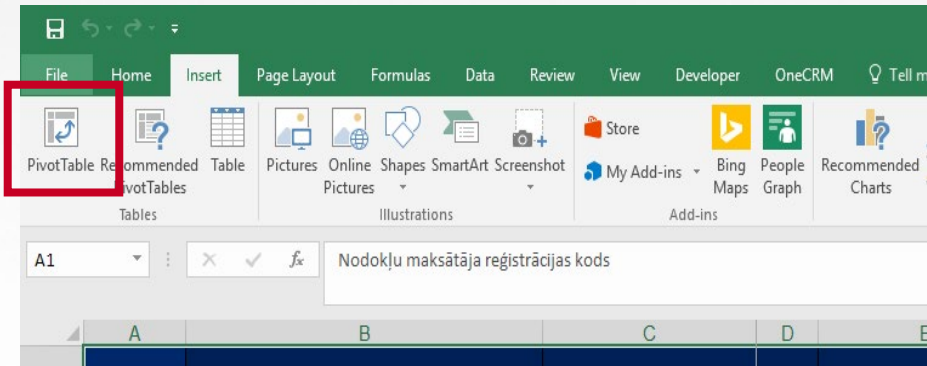

Iznirstošajā lodziņā ierakstām vērtību 500 un nospiežam OK. Excel programmatūra iekrāsos visas vērtības, kas lielākas par 500, sarkanā krāsā ar rozā fonu.

Nākamajās darbībās tiks aprakstītas operācijas, ar kuru palīdzību var veikt aprēķinus, balstoties uz dažādiem parametriem. Šajā gadījumā izmantosim ATVK atribūtus, jo ir daži pagasti, kuriem ir vienādi nosaukumi. Ja tiktu izmantoti šajā gadījumā ATVK nosaukumi, tad pagasti ar vienādiem nosaukumiem tiktu uztverti kā viens parametrs un saskaitīti kopā.

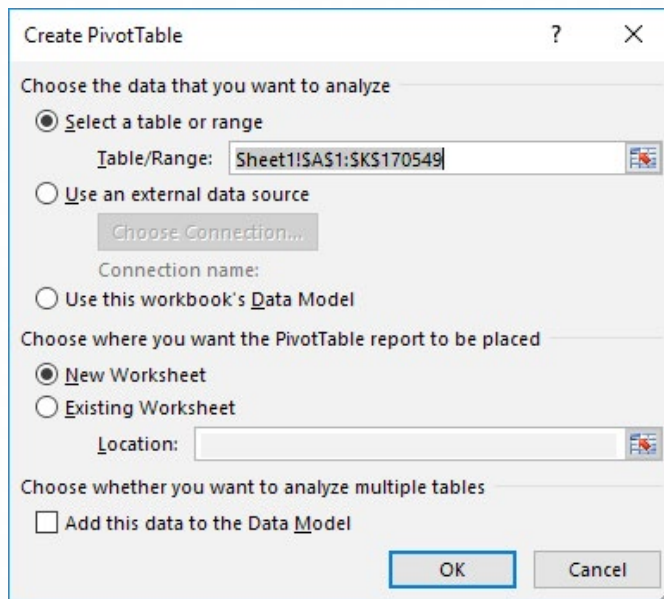
Šādiem mērķiem tiek izmantotas rakurstabulas (*pivot tables*). Lai sāktu darbu ar rakurstabulām, vispirms jānoņem visi filtri un jāiekrāso visa tabula, kā arī jānoņem jebkuri citi traucēkļi, piemēram, tabulas nosaukums, piezīmes virs vai zem tabulas utt. Ērtības labad tiek rekomendēts iekrāsot vienu šūnu tabulā un nospiegt kontroles taustiņu ar zvaigznīti (*CTRL+**). Tas iekrāsos visu tabulu. Jāatver sadaļa *Insert* un tajā jāizvēlas *Pivot Tables*.

2. DATU APSTRĀDES PIEMĒRS

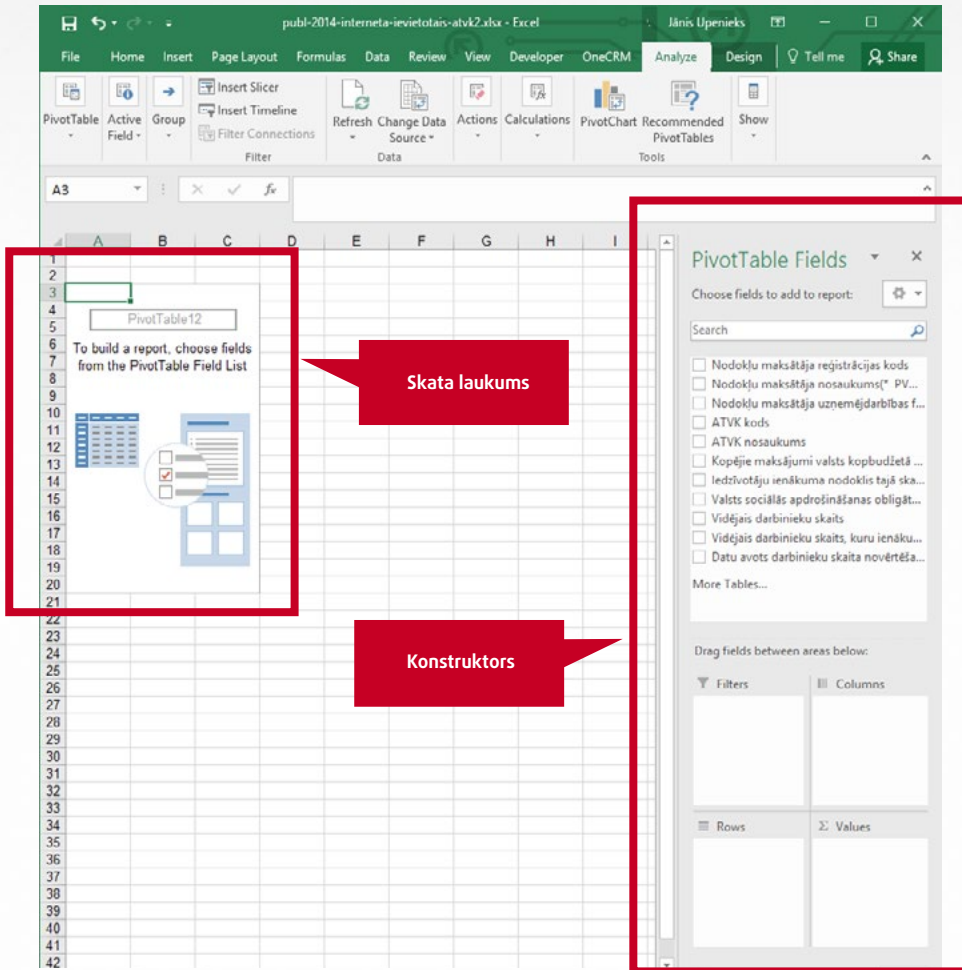
Atvērsies rakurstabulu izveides logs, kurā tiks jautāts par apgabalu, no kura veidot rakurstabulu. Redzam, ka *Table/Range*

rāda pareizu apgabalu, tāpēc droši varam spiest apstiprinājuma pogu "OK".

Atvērsies jauna izklājlapa. Rakurstabula sastāv no divām daļām – skata laukuma, kur tiek attēlota vēlamā tabula vai pārskats, un konstruktora, ar kura palīdzību var

veidot tabulas saturu. Konstruktorā satur visas esošās tabulas virsrakstus, kas šajā gadījumā būs parametri, ar kuriem varēs veikt aprēķinus.

Mūsu uzdevums būs saskaitīt pa teritorijas vienībām kopējos maksājumus valsts kopbudžetā, samaksāto iedzīvotāju ienākuma nodokli, iemaksātās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, saskaitīt vidējo darbinieku skaitu, vidējo darbinieku skaitu, kuru ienākumi pārsniedz 0 EUR, kā arī nodokļu maksātāju skaitu. Galvenais parametrs ir teritorija, pārējie parametri tam būs

piekārtoti. Jāuzspiež uz ATVK kods ar peles kreiso taustiņu, un tas jāieviek laukā *Rows*. Skata laukumā uzreiz izkārtošies visi unikālie ATVK kodi. Pēc tam nospiežam uz *Nodokļu maksātāja reģistrācijas koda*, to ieviekam laukā *Values*. Uzreiz parādīsies jauna kolonna ar nosaukumu *Count of Nodokļu maksātāja reģistrācijas kods*, kas nozīmē, ka *Excel* programma būs saskaitījusi unikālos

2. DATU APSTRĀDES PIEMĒRS

nodokļu maksātāju kodus. Pēc tam ievelkam *Vidējo darbinieku skaitu* laukā *Values*. Parādīsies papildu kolonna ar nosaukumu *Sum of Vidējais darbinieku skaits*, kurā būs saskaitīti visi uzņēmumu darbinieki katram konkrētam ATVK kodam.

Tāpat ievelkam arī pārējos parametrus – *Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā*, *iedzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā*, *valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tajā skaitā*. Jūsu rezultātam vajadzētu izskatīties šādi.

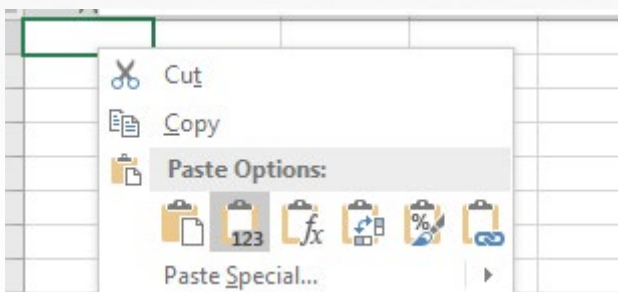
Row Labels	Count of Nodokļu maksātāja registrācijas kods	Sum of Vidējais darbinieku skaits	Sum of Vidējais darbinieku skaits, kuru ienākumi pārsniedz 0 EUR	Sum of Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā (mils. EUR)	Sum of Iedzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā	Sum of Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tajā skaitā
010091	10984	47986.1	41816.5	327730.54	69680.36	107622.63
010092	12614	52514.1	45684	361705.7	58559.77	100075.82
010093	22467	104052.8	92744.6	939009.33	131978.72	226457.59
010094	29134	121767.2	105492.2	1062268.43	173850.46	277310.01
010095	13613	65609.2	56274.8	795100.07	79880.54	134840.82
010096	11805	55604.4	48837.5	520129.64	89060.97	138332.65
0500000	4027	24961.8	22487.3	93545.81	17376.01	34570.56
0900000	3635	16236.3	13227.3	25974.59	13071.28	23091.75
1210000	1241	6554.1	5852.7	16284.33	5279.96	10133.37
1310000	4153	14891.4	12751.7	48100.19	10652.43	18890.18
14170000	4212	23085.3	20359.6	88583.07	24120.8	42600.69
15210000	1622	8446.2	7478.6	22126.98	5372.22	10355.4
16250000	1704	8950.9	7895.3	29123.67	9851.22	17367.5
17270000	1925	13085.5	11612.8	47426.67	18708.21	30939.02
18320201	371	1906.6	1702.2	3768.42	1800.33	3502.97
19320244	67	561.4	512.6	6703.51	748.73	1437.61
20321007	77	615.5	562.2	-5517.96	1458.73	2101.31
21321027	3	8.5	3.3	1.64	0	0.37
22321050	29	66.9	59.4	163.85	124.9	82.47
23321078	18	36.2	27.9	21.51	17.83	16.5
24321080	33	106.2	88.7	208.67	51.38	111.74
25321084	10	12.9	8.5	8.23	7.82	8.7
26321086	8	15	14.1	7.48	0.83	4.06
27321413	67	285.2	268.5	1228.42	248.34	496.08
28321442	24	77.5	71.3	539.1	68.84	59.74
29321458	17	152.3	131.5	402.92	92.76	201.52
30321492	25	71.9	53.6	83.46	46.66	79.16
31326146	26	137.4	121.3	646.33	84.36	197.12
32326154	6	34.4	31.4	48.33	28.55	56.98
33326160	138	566.9	499.9	1675.6	464.87	846.92
34327166	20	64.3	54.7	-491.88	85.63	97.42
35327170	39	101.2	83.8	227.29	48.56	94.78
36327174	5	6.6	4.9	2.42	0.16	0.92
37327196	24	61.4	46.3	-14.56	16.09	28.87
38328200	144	464.1	378.2	881.6	205.75	405.09
39360201	282	1730.2	1556.2	4774.11	1293.35	2489.79
40360242	43	139.2	122.3	271.04	112.41	139.68
41360244	10	65.4	47.4	28.05	14.79	41.58
42360252	11	10.9	7.6	6.5	1.26	3.98
43360256	31	81.3	68.8	49.41	16.01	47.44

Ir iegūta lieliska analīzes tabula, bet cilvēkiem nav ierasts teritoriālās vienības apskatīt kā ATVK skaitļu virknes. Lai atvieglotu datu nolasišanu, jāpieliek

klāt teritoriālais nosaukums. Tā kā rakurstabula ir programmatūras veidota automātiska tabula, tajā izmaiņas nav iespējams veikt, tāpēc šīs tabulas dati

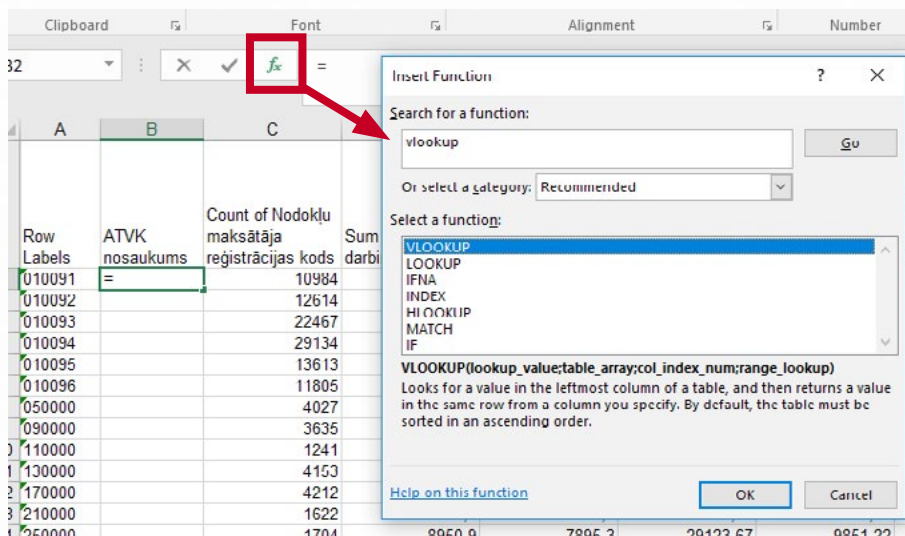
vispirms jāpārkopē jaunā izklājlapā. Jānospiež **CTRL+***, lai iekrāsotu visu tabulu, jānospiež **Copy**, jāievieto jauna izklājlapa, un jaunajā lapā jāielīmē tikai

šūnu vērtības. Nospiež jaunajā lapā pirmajā šūnā labo taustiņu un ikonu, kas simbolizē mapīti ar skaitļiem 1, 2 un 3. Skatīt tālāk esošo attēlu.

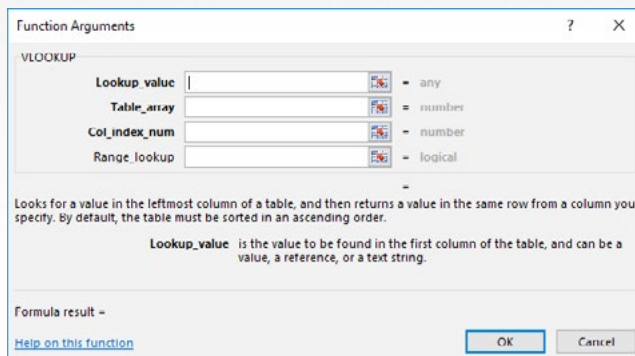
ievietojam jaunu kolonnu starp kolonnu *Row Label* un *Count of Nodokļu maksātāja reģistrācijas kods*. Nosaucam kolonnu par *ATVK nosaukums*. Aktivizējam pirmo šūnu jaunizveidotajā kolonnā zem virsraksta. Tālāk tiks izmantota Excel formula *vlookup*. Ļoti noderīga formula, lai savietotu pēc konkrētiem lielumiem

datus no divām tabulām. Darbības princips nav vienkāršs, taču ļoti efektīvs. Vispirms jānospiež funkcijas poga (skatīt tālāk esošo attēlu). *Search for a functions* laukā jāieraksta formulas nosaukums *vlookup* un jānospiež **Go**. Formulu laukā parādīsies meklētā formula, uz tās jānospiež dubultklikšķis.

2. DATU APSTRĀDES PIEMĒRS

Parādīsies šāds logs:

Lookup_value logā jānorāda tās vērtības, kurām jāpiemeklē atbilstošā vērtība. Norādām, ka tā ir pirmā kolonna.

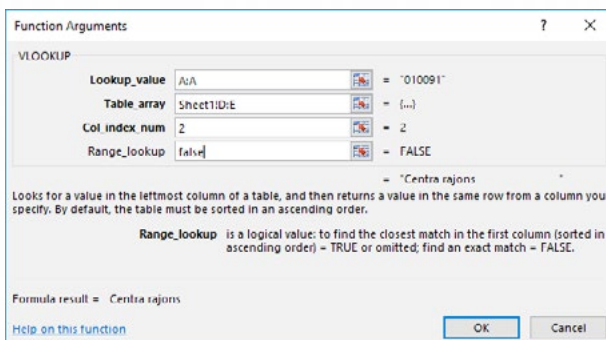
Table_array apzīmē tabulu, no kuras jāpaņem atbilstošā vērtība. Šīs atbilstošās vērtības atrodas sākotnējā tabulā. Apgabala iekrāsošana jāveic tādā veidā, lai tiktu ietvertas gan vērtības, gan arī atbilstošās vērtības. Iekrāsojam abas kolonnas no sākotnējās tabulas, kurās atrodas ATVK un ATVK nosaukumi.

Col_index_num laukā jānorāda, no kuras pirmavota tabulā iekrāsotās pēc kārtas kolonnas jāievieto atbilstošās vērtības. Šajā

gadījumā abas kolonnas atrodas blakus, tas nozīmē, ka tā ir otrā kolonna. Šajā laukā tāpēc mums jāievada skaitlis "2".

Range_lookup laukā var ievadīt divas vērtības – *false* vai *true*. *True* parametrs apzīmē to, ka var tikt meklētas līdzīgas vērtības. *False* vērtības nozīmē to, ka tiks meklēts tikai pēc precīzas sakritības. Šajā gadījumā jābūt precīzai sakritībai, tāpēc šajā laukā jāieraksta *false*.

Ja sakrīt kolonnu nosaukumi, tad veiksmīgam rezultātam jābūt šādi aizpildītam logam:

Novelkam līdz tabulas beigām aktīvo šūnu ar rezultātu, *Excel* katram ATVK

piemeklēs atbilstošo nosaukumu.

Pozitīva rezultāta gadījumā Jūsu izklājlapas saturam būtu jāizskatās šādi:

A	B	C	D	E	F	G	H
Row Labels	ATVK nosaukums	Count of Nodokļu maksātāju registrācijas kods	Sum of Vidējais darbinieku skaits	Sum of Vidējais darbinieku skaits, kuru ienākumi pārsniedz 0 EUR	Sum of Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā (tūkst. EUR)	Sum of ledzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā	Sum of Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tajā skaitā
010091	Centra rajons	10984	47986,1	41816,5	327730,54	69680,36	107622,63
010092	Kurzemes rajons	12614	52514,1	45684	361705,7	58559,77	100075,82
010093	Latgales priekšpilsēta	22467	104858,8	92744,6	939009,33	131978,72	226457,59
010094	Vidzemes priekšpilsēta	29134	121767,2	105492,2	1062268,43	173850,46	277310,01
010095	Zemgales priekšpilsēta	13613	65609,2	56274,8	795100,07	79880,54	134840,82
010096	Ziemeļu rajons	11805	55604,4	48837,5	520129,64	89060,97	138332,65
050000	Daugavpils	4027	24961,0	22487,3	93545,81	17376,01	34570,56
090000	Jelgava	3635	15236,3	13227,3	25974,59	13071,28	23091,75
110000	Jēkabpils	1241	6564,1	6852,7	16284,33	5279,96	10133,37
130000	Jūrmala	4153	14891,4	12751,7	48100,19	10652,43	18890,18
170000	Liepāja	4212	23085,3	20359,6	88583,07	21210,8	42600,69
210000	Rēzekne	1622	8446,2	7478,6	22126,98	5372,22	10535,4
250000	Valmiera	1704	8950,9	7895,3	29123,67	9851,22	17367,5
270000	Ventspils	1925	13095,5	11612,8	47426,67	10708,21	30939,02
320201	Aizkraukle	371	1906,6	1702,2	3768,42	1800,33	3502,97
320244	Aizkraukles pag.	67	561,4	512,6	6703,51	748,73	1437,61
321007	Jaunjelgava	77	615,5	562,2	-5517,96	1458,73	2101,31
321027	Jaunjelgavas pag.	3	8,5	3,3	1,64	0	0,37

Atliek pārsaukt kolonnu nosaukumus un formatēt tabulu.

Atgriežoties pie rakurstabulām, var iegūt starprezultātus katrai teritoriālai vienībai pēc konkrēta parametra. Šajā gadījumā apskatīsim, kā aprēķināt starprezultātus pēc nodokļu maksātāja uzņēmējdarbības formas nosaukuma. Rakurstabulā

parametru *Nodokļu maksātāja uzņēmējdarbības formas nosaukums* ievelkam laukā *Rows*. Tādējādi tiks iegūti rezultāti pa uzņēmējdarbības formu veidiem teritoriālo vienību griezumā. Tas dod iespēju apskatīt, kura no uzņēmējdarbības formām konkrētā teritoriālā vienībā dod vislielākos ieguvumus. Skatīt zemāk esošo attēlu.

A	B	C	D	E	F	G
Row Labels	Count of Nodokļu maksātāja registrācijas kods	Sum of Vidējais darbinieku skaits	Sum of Vidējais darbinieku skaits, kuru ienākumi pārsniedz 0 EUR	Sum of Kopējie maksājumi valsts kopbudžetā (tūkst. EUR)	Sum of ledzīvotāju ienākuma nodoklis tajā skaitā	Sum of Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas tajā skaitā
010091	10984	47986,1	41816,5	327730,54	69680,36	107622,63
akciju sabiedrība	135	4160,7	3049,5	46564,17	13732,50	20007,01
individuālais komersants	264	121,1	103,6	372,83	51,23	102,93
sabiedrība ar ierobežotu atbildību	10585	43704,3	37863,4	280793,54	55896,55	87431,89
010092	12614	52514,1	45684	361705,7	58559,77	100075,82
akciju sabiedrība	47	3612,6	3301,7	34128,91	9513,95	15773,98
individuālais komersants	714	382	307,3	265,54	27,11	71,83
sabiedrība ar ierobežotu atbildību	11853	48519,5	4207,5	327311,25	49018,71	84230,01
010093	22467	104858,8	92744,6	939009,33	131978,72	226457,59
akciju sabiedrība	114	19654	18683,5	352938,16	45692,24	79118,3
individuālais komersants	1026	579,8	459,2	485,06	47,91	118,74
sabiedrība ar ierobežotu atbildību	21327	84625	73601,9	585586,11	86238,57	147220,55
010094	29134	121767,2	105492,2	1062268,43	173850,46	277310,01
akciju sabiedrība	209	14217,5	13298,4	201342,13	45315,01	64488,82
individuālais komersants	874	551	441,4	1228,28	71,92	162,66
sabiedrība ar ierobežotu atbildību	20051	106990,7	91752,4	859690,02	120463,53	212650,53
010095	13613	65609,2	56274,8	795100,07	79880,54	134840,82

Saskaroties ar kādu identificētu problēmu, nepieciešams saprast, kas rada šo problēmu. Piemēram, skolas uzturēšanas izdevumi ir samērā augsti salīdzinājumā ar otru līdzīgu skolu. Jāveic analīze, lai noskaidrotu, kas konkrēti sadārdzina uzturēšanas izdevumus – varbūt ļoti augstas izmaksas par elektrību, varbūt par apkuri. Sagatavojot anketu, pēc iespējas vairāk jāapskata problēmu veicinošie faktori. Kad faktori ir atrasti, konkrēti jādefinē faktora parametri. Ja viens no faktoriem ir patērētā elektrība, tad skaidri jādefinē, ka patērētā elektrība tiks mērīta kilovatstundās (kWh) vai megavatstundās (MWh).

Jautājumiem jābūt skaidriem un viegli lasāmiem, lai lasītājam nerastos interpretācijas iespējas. Piemēram, skolotāja alga. Alga var tikt izteikta kā bruto vai neto, tā var sastāvēt gan no valsts dotācijām, gan arī pašvaldību piemaksām. Tāpēc anketas jautājumiem jābūt precīziem un skaidri definētiem, lai anketas aizpildītājiem nerastos jautājumi un apjukums par to, ko anketas sagatavotājs vēlēties noskaidrot. Ja ir iespēja, anketas sagatavotājam vajadzētu vispirms testēt anketu kādā no pašvaldībām, lai noskaidrotu, vai anketā nav pieļautas kļūdas vai neskaidrības.

Jautājumu sagatavotājam būtu jāpārliedz, vai tas, ko viņš vēlas noskaidrot no respondenta, jau nav kaut kur publiski pieejams.

Lai iegūtu labākus rezultātus, vislabāk piedāvāt jau gatavus atbilžu variantus (kur tas iespējams), kur respondents izvēlas sev piemērotāko atbildi (slēgtie jautājumi). Tas prasa nopietnāk sagatavot anketu un precīzi paredzēt visus iespējamus atbilžu variantus. Vēlams arī tehniski ierobežot lietotājus – ja tiek prasīts, piemēram,

skolu skaits, tad atbilžu laukā jādefinē, ka var ierakstīt tikai veselus skaitļus. Reizēm ir labi noteikt obligātos jautājumus, taču tiem ir jābūt pārdomātiem. Var gadīties, ka uz kādu respondentu obligātais jautājums var neattiekties, bet, neatbildot uz obligāto jautājumu, viņš nevar iesniegt atbildes.

Jautājumu sagatavotājam būtu vēlams uzdot arī jautājumus, no kuriem varētu veikt vairāk aprēķinu vai kas dotu iespēju lietās skatīt no vairākiem griezumiem. Piemēram, ja tiek noskaidrots par pārvadu stāvokli pašvaldībā, derīgi ir noskaidrot pārvada platumu un garumu, segumu, kā arī to, kādā stāvoklī tas ir. Kad visas anketas ir savāktas, šie rādītāji ļauj veikt analīzi, kāds kopgarums pa segumiem un/vai stāvokļiem pašvaldībā ir. Protams, var arī aprēķināt pārvadu laukumus un analizēt, kādi ir pārvadu stāvokļi pēc platības.

Vienmēr ieteicams anketas beigās iestrādāt lielāku teksta lauku komentāriem, viedokļiem un ierosinājumiem. Pašvaldības bieži vien sniedz komentāros interesantas piebildes vai esošās situācijas raksturojumus, kas atklāj vai nu jaunu problēmas šķautni, vai reizēm pat interesantu un veiksmīgu pieeju problēmas risināšanā.

Pēc anketu apkopošanas derīgi ir respondentu iepazīstināt ar anketēšanas rezultātiem, lai respondentam nerastos doma, ka ieguldītais darbs veikts bez rezultāta.

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

1. Divas pieejas budžeta ieņēmumiem

Dažkārt cilvēki domā, ka pašvaldībai pašai nav jācenšas palielināt savus ieņēmumus, jo par to rūpējas valsts.

Centralizētas komandu ekonomikas laikos pastāvēja daudzpakāpju budžets, kuru sagatavoja valsts plāns un kas paredzēja ieņēmumus un izdevumus visos mērogos un visos līmeņos. Tika piesaistīti zinātnieki, lai visu optimāli saplānotu. Lai pēc iespējas vairāk pūļu varētu veltīt kara gatavošanai, bet pēc iespējas mazāk pūļu – patēriņa priekšmetu ražošanai. Šāda budžeta galvenā iezīme ir, ka augstākā līmenī jau ir noteikti visi galvenie izdevumu veidi, kurus drīkst detalizēt zemākā līmenī.

Finanšu līdzekļus tolaik savāca vienā katlā (Maskavā) un tad vēlīgi daliņa pa teritorijām atbilstoši augstākā līmeņa budžeta apstiprinātajam.

Šāda sistēma ciešami darbojas, ja pašvaldības funkcijas ir noteiktas no augšas un pašvaldība darbojas kā aģents – īsteno nevis savu politiku, bet valsts politiku. Šādas funkcijas varētu īstenot valsts pārvaldes iestādes bez pašvaldībām, jo pašvaldības tiek iesaistītas galvenokārt ekonomijas apsvērumu dēļ.

Likumā “Par pašvaldībām” šādas funkcijas sauc par “valsts deleģētajām” funkcijām. Šīs funkcijas būtu jāfinansē no valsts budžeta. Likumā gan ir viltīgi paredzēts, ka pašvaldība var brīvprātīgi veikt valsts deleģēto funkciju arī par savu naudu.

Centralizēti izplānota līdzekļu sadale slikti darbojas pašvaldības patstāvīgo (autonomo) funkciju gadījumā. Patstāvīgu pienākumu, par kuriem jāatbild saviem vēlētājiem, ir tik daudz, ka pieejamo finanšu līdzekļu vienkārši trūkst. Tāpēc

katrs izdevumu veids rūpīgi jāpārdomā, jācenšas optimizēt savas darbības, piemērojot tās vietējiem apstākļiem.

Aktīva pašvaldība domā, kā vairāk saņemt resursus un kā labāk šos resursus izmantot. Jebkuru valsti izveidotu kārtību šāda aktīva pašvaldība skata caur savu prizmu – kā likumīgi iegūt vairāk finanšu saviem iedzīvotājiem, turklāt izmantojot likumīgās atlaides teritorijas attīstībai.

2. Negatīvas atgriezeniskās saites princips

Jebkura sistēma (arī pašvaldība) var pastāvēt tikai tad, ja tā spēj saglabāt stabilitāti. Tas nozīmē, ka uz ārējām vai iekšējām darbībām tai jāspēj reaģēt pareizā virzienā.

Fizikas piemērs. Pagrūžot ķermeni, kuram smaguma centrs atrodas zem rotācijas ass, smaguma spēks izraisa reakciju ar pretēju efektu un atgriež šādu ķermeni (pēc vairākām svārstībām) sākotnējā stāvoklī.

Medicīnas piemērs. Ja cukura daudzums asinīs pieaug, tad aizkuņģa dziedzeris izstrādā insulīnu, kurš samazina cukura līmeni. Ja cukura daudzums asinīs samazinās, tad otrādi – aizkuņģa dziedzeris izstrādā glikozi. Sistēmas reakcija samazina ierosināto procesa virzību.

Administrēšanas piemērs. Ja, apkarojot korupciju (iespēju ierēdņim izmantot dienesta stāvokli personīgajam labumam), tiek samazināts ierēdņu skaits, tā ir negatīva atgriezeniskā saite, un korupcijas risks samazinās. Ja pretēji – cerībā samazināt korupciju tiek ieviestas papildu ierēdņu vietas, tad tā ir pozitīva atgriezeniskā saite, un korupcijas riski palielinās.

Tādējādi jebkuras (arī ekonomiskās) sistēmas vai organizācijas stabilitātes

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

nepieciešamais nosacījums ir, ka novirze no iecerētā organizācijas virsmērķa (misijas virzībā uz vīziju) izsauc reakciju, kura virza sistēmu atpakaļ vīzijas virzienā. Šāds nosacījums daudzus gadsimtus bija pazīstams katram, kas pētīja stabilitāti matemātikā vai mehānikā. 20. gadsimta vidū Norberts Vīners, attīstot šo ideju, iniciēja jaunu zinātnes nozari – kibernetiku.

Pašvaldība ir organizācija ar savām pašnoteikšanās tiesībām. Eiropas vietējo pašvaldību harta paredz vēlētās pārstāvniecības

1. atbildību vēlētājiem;
2. budžeta autonomiju;
3. administrācijas autonomiju;
4. personāla autonomiju.

Savukārt Civillikums nostiprina pašvaldības īpašuma autonomiju. Likums “Par pašvaldībām”, Budžeta un finanšu vadības likums, Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likums un citi likumi nedaudz sašaurina augstāka juridiskā spēka līgumā noteiktās tiesības, taču saglabā minētās autonomijas.

Šāda pašvaldība, kas balstās uz piecām minētajām autonomijām, var patstāvīgi organizēt savas procedūras un noteikt savu politiku atbilstoši vēlmei saglabāties un attīstīties. Ja tiek ievērots negatīvas atgriezeniskās saites princips, tad sistēma var attīstīties.

3. Pašvaldības ieņēmumu struktūra

Pašvaldības ieņēmumiem ir divas daļas – objektīvā un subjektīvā. Eiropas vietējo pašvaldību hartas principiem labāk atbilst objektīvā daļa, kas ir atkarīga no pašvaldības un tās iedzīvotāju darbības un ko nevar ietekmēt politiski centrālās

valdības lēmumi. Nebūtu problēmu, ja valsts ar savu subjektīvo daļu nodrošinātu valsts politikas izpildi. Daudz sliktāk ir, ja pašvaldībai savām obligātajām autonomajām funkcijām nauda jāiegūst ar centrālās valdības subjektīvu lēmumu palīdzību.

Objektīvā daļa veidojas tad, kad centrālajai valdībai ir minimālas iespējas ietekmēt pašvaldības budžetu, jo ieņēmumi veidojas vai nu no pašvaldībai piekrietošiem ieņēmumiem, vai no mērķdotācijām, ko aprēķina saskaņā ar publiski zināmām formulām. Šādas objektīvās daļas ieviešana 90. gadu vidū bija LPS panākums, jo līdz ar finanšu izlīdzināšanas sistēmu izdevās ievest pašvaldībām piekrietošus nodokļus.

Objektīvā daļa sastāv no valsts regulējamās daļas un no pašas pašvaldības nopelnītās daļas. Šajā piemērā galveno vērību pievērsīsīm valsts regulējamajai daļai.

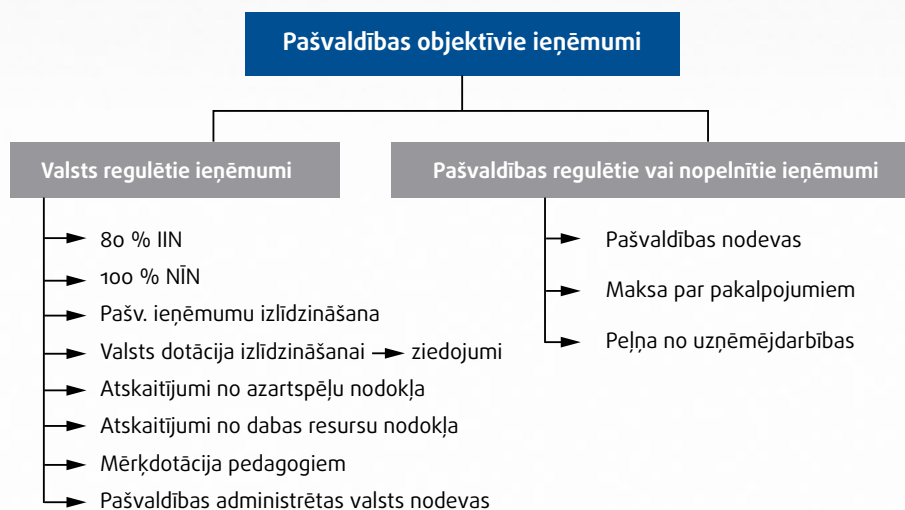
Valsts regulējamā daļa sastāv no pašvaldību savstarpējai izlīdzināšanai paredzētās sistēmas (Robina Huda princips – pašvaldībām ar augstākiem nodokļu ieņēmumiem daļu ieņēmumu atņem, lai sadalītu pašvaldībām ar zemākiem nodokļu ieņēmumiem), no nelielas valsts dotācijas, kas domāta papildu izlīdzināšanai un no mērķdotācijām pedagogu algām. Šo valsts regulējamo daļu papildina ieņēmumi no azartspēļu nodokļa, no dabas resursu nodokļa un no pašvaldības administrētajām valsts nodevām (9. attēls).

Pirmās divas sastāvdaļas netiek ierobežotas ar nosacījumiem, kā dotācijas no izlīdzināšanas sistēmas un valsts vispārējā izlīdzināšanas dotācija jālieto. Teorētiski pašvaldības patstāvīgi optimizē šo izlietojumu, kā arī pašvaldībai piekrietošo nodokļu izlietojumu. Šī brīvība gan ir relatīva, jo valsts cenšas regulēt pašvaldību izdevumus, pēc iespējas padarot šos izdevumus obligātus. Ja

pašvaldība iedomātos pilnībā izpildīt visus likumos un Ministru kabineta noteikumos paredzētos izdevumus, tad pašvaldības

darbība apstātos, jo finanšu resursu trūkuma dēļ visām pašvaldībām (arī pašām “bagātākajām”) būtu jādemisionē.

9. attēls. Pašvaldības objektīvo ieņēmumu struktūra, kurā dominē četri valsts regulējamie avoti: 80 % IIN (iedzīvotāju ienākuma nodoklis), 100 % NĪN (nekustamā īpašuma nodoklis), pašvaldību ieņēmumu pārdale (izlīdzināšana) un mērķdotācija pedagogu algām

Trešā minētā objektīvo ieņēmumu sastāvdaļa nav brīvi lietojama – to drīkst izmantot tikai un vienīgi pedagogu algām un sociālās apdrošināšanas obligātajam maksājumam.

Pašvaldībai ir arī citi objektīvie, no valsts neatkarīgie ieņēmumi, kas veidojas atšķirīgi katrā pašvaldībā, jo pašvaldības meklē vietējiem apstākļiem piemērotāko līdzsvaru starp vēlmi rīkoties izdevīgāk iedzīvotājiem un nepieciešamību samaksāt pakalpojumus vai nodrošināt investīcijas.

Pie citiem objektīvajiem ieņēmumiem pieder ieņēmumi no dabas resursu nodokļa un no azartspēļu nodokļa, pašvaldības nodevas un valsts nodevas (ja pašvaldība īsteno valsts pārvaldes izdevumus), maksa par pakalpojumiem, ieņēmumi no uzņēmējdarbības, dāvinājumi un aizņēmumi.

Subjektīvā daļa sastāv no mērķdotācijas ceļiem un no valsts investīcijām (pamatā no ES fondiem un arī no citiem avotiem). Subjektīvā daļa veidojas tad, kad koalīcijas valdību veidojošajām partijām un ierēdņiem, kas vada dažādu nozaru attīstību, ir plašas iespējas pieņemt lēmumus atbilstoši politisko vai ekonomisko grupu interesēm. Šī daļa tiek sadalīta, lai nostiprinātu vienas interešu grupas un lai novājinātu citas interešu grupas. Formāli valstī ir izveidota attīstības plānošanas sistēma, saskaņā ar kuru vajadzētu finansēt šo subjektīvo daļu. Sabiedrībai un pašvaldību politiķiem ministri mēģina iestāstīt, ka dotot investīcijas ceļiem un publiskajai infrastruktūrai saskaņā ar savstarpēji saskaņotām ilgtspējīgas attīstības stratēģijām, Nacionālo attīstības plānu un saskaņotām pašvaldību attīstības programmām un tamlīdzīgi.

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

Faktiski nekas tāds nenotiek, jo visa veida attīstības dokumentus nav pieņemts saskaņot ar finansēm. Tāpēc centrālā valdība ik gadu var izlikties, ka pilda dažādas stratēģijas, bet patiesībā subjektīvi sadalīt investīcijas. Oficiālā plānošanas sistēma ir domāta voluntāras finansēšanas “piesegšanai”, lai sabiedrība noticētu, ka šai jomā viss notiek objektīvi.

4. Pareto 20/80 princips

Savulaik itāļu ekonomists Vilfredo Pareto ievēroja, ka 20 % no parādību ietekmējošiem faktoriem parasti nosaka 80 % no rezultāta un otrādi – 80 % no šo pašu parādību ietekmējošiem faktoriem nosaka atlikušos 20 % no rezultāta.

Lai arī šim principam ir drīzāk kvalitatīvs, nevis kvantitatīvs raksturs, tas ir ļoti noderīgs gan problēmas risināšanai, gan risinājuma kavēšanai.

Politikas zinātne apraksta abas situācijas. Politikā, kas patiesībā vēlas kavēt procesu, izvērsīs plašas aktivitātes 80 % faktoru

jomā. Savukārt politiķi, kas vēlas panākt reālas pārmaiņas, nodarbosies ar daudz mazāku faktoru skaitu – darbosies 20 % jomā.

Piemēram, ja vāja valsts ir izdevīga, tad tiek izveidots milzīgs legālo nodokļu atvieglojumu apjoms, bet ieņēmumu palielināšanas plānā ieraksta daudzus desmitus pasākumu, kā papildus iekasēt no “ēnu ekonomikas” vai atlikušajiem godīgajiem maksātājiem, kuri jau tāpat veido faktiskos nodokļu ieņēmumus. Ja būtu izdevīga stipra valsts, tad analizētu, kam piešķirti nodokļu atvieglojumi un uz ko attiecas atbalsta politika, kādu labumu sabiedrībai šie legālie nodokļu atvieglojumi vai subsīdijas sniedz.

Šis piemērs ir domāts tiem lasītājiem, kuri vēlas palielināt savas pašvaldības ieņēmumus, tāpēc turpmākie ieteikumi attieksies uz tiem paņēmieniem, kas nosaka 80 % no palielināšanas iespējām. Attiecīgi mazāk svarīgiem paņēmieniem netiks pievērsta uzmanība.

1. tabula. Izlīdzināšanai pakļautās objektīvās ieņēmumu daļas raksturojums (2014. gada dati, avoti – RAIM, Valsts kase un VID)

Pašvaldības	Ieņēmumi, eiro	Iedzīvotāji reģistrētie	IIN no iedz., eiro	NĪN teritorijā, eiro	Vērtētie ieņēmumi, %
Ādaži	12593977	10450	8456501	1611733	66,52
Mārupe	22371533	17039	17129971	3448648	76,67
Rīga	713097398	701184	450525822	94227582	63,76
Baltinava	1651120	1252	372106	74876	22,56
Balvi	16000871	14608	4462234	505218	25,47
Daugavpils	77568288	98089	37970192	3067264	43,11
Vārkava	1648127	2225	448935	142462	30,43
Saldus	26746202	27239	10864426	1748920	39,04
Latvijā	2189924343	2180291	1108087919	196993935	49,47

5. Objektīvā ieņēmumu daļa – tās apjoms un nozīme

Šajā piemērā izvēlētas astoņas pašvaldības, lai ilustrētu ieņēmumu struktūru un to palielināšanas iespējas. Divas lielākās republikas pilsētas – Rīga un Daugavpils – raksturo donoru un saņēmēju no izlīdzināšanas. Divas Pierīgas pašvaldības – Mārupes novads un Ādažu novads – raksturo pašlaik “bagātāko” pašvaldību daļu, kur vērojams iedzīvotāju pieaugums. Divas mazās pašvaldības – Vārkavas novads un Baltinavas novads – sniedz informāciju par teritorijām, kas tālu no Rīgas un ar izteiktu lauksaimniecības dominanti. Divi lieli novadi – Balvi un Smiltene – ir tuvu iepriekšējo rajonu apmēriem un ar dažādāku ražošanas struktūru. Šāda piemēru izvēle neaptver visus raksturīgos gadījumus, tāpat tā nav domāta šo pašvaldību sekmju jebkādai vērtēšanai (tas prasītu pavisam citādu iztirzājumu), bet ir domāta tiem lasītājiem, kuri vēlas palielināt savu pašvaldību ieņēmumus.

Kā redzams no 1. tabulas, finanšu izlīdzināšanas sistēma (vērtētie ieņēmumi) veido aptuveni pusi pašvaldību ieņēmumu 80 % no IIN, summējot ar 100 % NIN visā valstī. Atsevišķas pašvaldības vērtētos ieņēmumus apzīmējam ar V_i , $i = 1, 119$. Tabulā redzams, ka vērtētie ieņēmumi var veidot ļoti atšķirīgu daļu no kopējiem ieņēmumiem: Pierīgas pašvaldībai – Mārupes novadam – vērtētie ieņēmumi pārsniedz 3/4 no kopējiem ieņēmumiem, kamēr Baltinavas novadam nerasniedz pat 1/4.

Tam ir divi iemesli – iedzīvotāju objektīvā bagātība un nodokļu atvieglojumu sistēma. Ja kādā pašvaldībā ir mazi ieņēmumi, iemesls var būt gan tirgus nepilnība (investori neveido pelnošus uzņēmumus), gan valdības nepilnība (progresīvie nodokļi, nodokļu atlaides esošajiem uzņēmumiem, nevienmērīgs pārvaldes iestāžu sadalījums u. tml.). ES lauksaimniecības politika ir

valdības nepilnības piemērs, taču kopumā kā nepilnības darbojas daudzi faktori, kas nav atkarīgi no pašvaldības darbības.

Vērtētie ieņēmumi pašvaldībai paliek tikai 40 % apmērā, jo pārējie ieņēmumi ir jāpārskaita kopējā katlā. No pašvaldību līdzekļiem izveidotā katla jau atgriežas ne vairs savi ieņēmumi, bet gan vispārējā dotācija no finanšu izlīdzināšanas sistēmas, kā arī neliela valsts dotācija trūcīgāko pašvaldību stāvokļa uzlabošanai. Attiecīgā ieņēmumu formula ir noteikta Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likuma pielikumā. Līdz pašreizējai izlīdzināšanas sistēmai (1995.–2014.) pašvaldībām tika nodrošināta daudz augstāka proporcija no pašas ieņēmumiem. Jaunajā sistēmā solidaritāte (Robina Huda princips) ir paaugstināta.

Objektīvo ieņēmumu dominējošā daļa izveidojas, summējot 40 % no patstāvīgajiem ieņēmumiem ar dotāciju no finanšu izlīdzināšanas fonda:

$$O1_i = 0,4V_i + 0,6 \cdot N_i / N \cdot V + D \cdot N_i / N \cdot (I_{\max} - I) / (I_{\max} - I), \quad (1)$$

kur $i=1, \dots, 119$, (pašvaldības kārtas skaitlis) un tiek izmantots pēdējās izlīdzināšanas reformas gaitā izgudrotais jēdziens – *izlīdzināmā vienība*. Šī izlīdzināmā vienība N_i ir atkarīga no pašvaldības demogrāfiskās struktūras un pašvaldības platības:

$$N_i = d_i + 3,34 \cdot b_i + 4,26 \cdot j_i + 1,74 \cdot v_i + 1,52 \cdot p_i \quad (2)$$

kur četras pozīcijas atkarīgas no pašvaldībā i reģistrētajiem darbības vecuma iedzīvotājiem d_i , bērniem b_i , jauniešiem skolas vecumā j_i un vecajiem ļaudīm v_i , bet piektā – no arī kvadrātkilometru skaita pašvaldības teritorijā p_i .

No formulas (2) redzams, ka “visnevērtīgākais” ir iedzīvotājs darbības vecumā, bet “vērtīgākie” ir bērni un jaunieši. Tas atspoguļo tradicionālo pašvaldības izdevumu struktūru, kāda tā

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

izveidojusies kopš 1990. gada. Pašvaldība finansē skolu un bērnudārzu, finansē sociālo aprūpi, savukārt pieaugušajiem domātās aktivitātes tiek finansētas pēc pārpalikuma principa.

Formulā (2) attēlotais sadalījums vēsturiski ir veidojies, analizējot informāciju par pašvaldību faktiskajiem izdevumiem. Savulaik bija iecerēts, ka izdevumu svara koeficienti ik gadus tiks mērīti un sadalījumā (2) tiks ieviestas korekcijas (sākotnējā sadalījuma autori bija akadēmiķe Raita Karnīte un tā laika pašvaldību lietu valsts ministrs Jānis Bunkšs (pirms tam – pirmais LPS priekšsēdis)). Tomēr, izgudrojot sistēmu, netika ņemts vērā,

ka budžeta klasifikācija nav piemērota šādiem mērījumiem. Izveidojās arī politiski šķēršļi – koeficientu maiņa būtu izdevīga pusei no pašvaldībām, bet otrai pusei – neizdevīga. Radās arī ideoloģiski šķēršļi – vēlme grozīt objektīvi aprēķināmus svara koeficientus par labu ideoloģiski izvēlētām fokusgrupām.

Kopumā esošais sadalījums atgādina trūcīgas ģimenes budžetu, kad maksimāli iegulda izdzīvošanā un maz domā par attīstību.

Formulā (1) ar I_i apzīmēti patstāvīgie ieņēmumi uz izlīdzināmo vienību skaitu

$$I_i = V_i / N_i \quad (3),$$

2. tabula. Pašvaldību objektīvo ieņēmumu (izlīdzināšanas sistēma) proporcija pret pašvaldības ieņēmumiem 2014. gadā (avoti – salīdzināmo datu bāze un MK noteikumi)

Pašvaldības	Ieņēmumi, eiro	Pašvaldības teritorijā reģistrētie iedzīvotāji	40 % no vērtētajiem ieņēmumiem, % no visa	60 % no vērt. ieņēmumiem proporcionāli iedzīvotāju skaitam, % no visa	Mērķdotācija pedagogiem, % no visa
Ādaži	12593977	10450	26,61	24,74	9,73
Mārupe	22371533	17039	30,67	22,71	7,85
Rīga	713097398	701184	25,50	29,32	11,41
Baltinava	1651120	1252	9,02	22,61	38,24
Balvi	16000871	14608	10,18	27,77	16,05
Daugavpils	77568288	98089	17,24	37,70	14,50
Vārkava	1648127	2225	12,17	40,25	14,30
Saldu	26746202	27239	15,62	30,37	22,20
Latvijā	2189924343	2180291	19,79	29,68	13,79

bet bez indeksa ar lielajiem burtiem V, N tiek apzīmēta attiecīgo lielumu summa pa 119 pašvaldībām, I_{\max} – maksimālie

patstāvīgie ieņēmumi, I – vidējie patstāvīgie ieņēmumi $I = V/N$.

Objektīvo ieņēmumu otrā daļa ir saistāma arī ar pedagoģisko darbinieku atalgojumu. Kaut arī ministrija apgalvo, ka notiekot izglītības reforma, kura sāksoties ar atalgojuma paaugstināšanu, bet turpināšoties ar izglītības kvalitātes paaugstināšanos, pagaidām faktiski notiek algu pārdale iepriekšējā finansējuma ietvaros. Tomēr no finansēšanas viedokļa saglabājās svarīgs princips – Ministru kabineta noteikumos tiek publicētas formulas, saskaņā ar kurām jāaprēķina pedagoģisko darbinieku slodzes atbilstoši normatīvajam klašu piepildījumam (pedagogu likmju skaits atbilstoši normatīvajam skolēnu skaitam klasē). Tas nenozīmē procesu, ka nauda seko skolēnam, ne arī taisnīgumu, kam visi piekristu. Taču, tāpat kā finanšu izlīdzināšanas gadījumā, tiek publicētas formulas, un finanšu saņēmējiem ir iespējams pārbaudīt, vai valsts mērķdotācija ir izrēķināta atbilstoši publicētajām formulām.

Pilns šo formulu pieraksts (ņemot vērā daudzveidīgās skolu, programmu, pedagogu, skolēnu kategorijas, tīpašos direktora fondus u. tml.) aizņemtu vairākas lappuses, taču aprēķina “kodolu” var attēlot šādi:

$$O2_i = n / n_{\text{norm}} \cdot 12 \cdot (a + s) \quad (4),$$

kur normētais skolēnu skaits n_{norm} ir atkarīgs no pašvaldību politiski veikta dalījuma – Rīgai, republikas pilsētas, Pierīga, novadu lauki, novadu pilsēta, bet a – minimālā darba alga, s – atbilstošās sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Kopumā mērķdotācija pedagogu algām ir būtiska izglītības finansējuma sastāvdaļa, tomēr tā nebūt neveido izglītības izdevumu galveno daļu (tas tiks ilustrēts tālāk). Pamatā pirmsskolas, pamata un vidējā izglītība tiek finansēta no pašvaldības, nevis valsts budžeta.

6. Ieņēmumu objektīvās daļas palielināšanas iespējas

Kā redzams 2. tabulā, vidēji objektīvi aprēķināmie ieņēmumi pašvaldībām pārsniedz 63 % no visiem ieņēmumiem. Ja šo daļu papildina ar citiem pašvaldības patstāvīgi iegūstamajiem ieņēmumiem – pilnas vai daļējas maksas pakalpojumiem, nodevām, atskaitījumiem no vides nodokļa un azartspēļu nodokļa, ieņēmumiem no uzņēmējdarbības, aizņēmumiem un ziedojumiem, tad aina neliekas tik slikta – vidēji valsts ar subjektīviem lēmumiem pašvaldību tik stipri nemaz neietekmē.

Kopējā katla – 60 % visu vērtēto ieņēmumu – pārdale tabulā rēķināta, izmantojot pieņēmumu, ka valstī iedzīvotāju struktūra un platības sadalījums ir homogēns. Faktiskie aprēķinātie ieņēmumi ir atkarīgi no faktiskās iedzīvotāju un platības struktūras, taču tabulā attēlota kopējā “katla” sadale proporcionāli reģistrēto iedzīvotāju skaitam. Faktora potenciālās ietekmes izvērtējumu labāk sākt ar vienkāršāku modeli. Piemērojot attiecīgā gada faktisko iedzīvotāju struktūru, būs vērojama neliela pārdale, ko pašvaldība var censties ietekmēt.

Atsevišķām pašvaldību grupām objektīvo ieņēmumu struktūra ir dažāda.

1. Pašu ieņēmumi ir visbūtiskākie Pierīgas pašvaldībām un Rīgai, palielinot vērtētos ieņēmumus par 10 %, tās gūst 2,5–3 % budžeta pieaugumu.
2. Mazākā ietekme uz budžetu būs pašu ieņēmumu pieaugumam Baltinavā, Vārkavā un Balvos – 10 % palielinājums ieņēmumos dos tikai 0,9–1,2 % budžeta pieaugumu.
3. Vidēja ietekme uz budžetu būs pašu ieņēmumu pieaugumam Saldū un Daugavpilī – no 1,5 līdz 1,7 %.

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

Aplūkojot šo situāciju saistībā ar atgriezenisko saiti, valstī izveidotā sistēma destabilizē pašvaldības: vismazākā interese palielināt savus nodokļa ieņēmumus ir tieši tām pašvaldībām, kurām šie ieņēmumi ir niecīgi. Baltinavai un Vārkavai interese palielināt patstāvīgos ieņēmumus var būt tikai ļoti būtiska šo ieņēmumu palielinājuma gadījumā.

No pašvaldību kopējā katla pārdaļamie ieņēmumi rāda atšķirīgu ainu.

- Pārdales ieņēmumi ir visbūtiskākie Daugavpilij, kas izskaidrojams ar mazo pašu ieņēmumu daļu. Daugavpils ir savdabīgs “antiapiemērs” administratīvi teritoriālajai reformai – pašvaldība ar otru lielāko iedzīvotāju skaitu valstī, turklāt relatīvi attīstītu uzņēmējdarbību atrodas izlīdzināšanas sistēmas lejasgalā. Tas apgāž reformas gaitā tā arī nepierādīto hipotēzi, ka lielāks iedzīvotāju skaits pašvaldībā automātiski nodrošina lielāku

labklājību un augstāku ieņēmumu līmeni.

- Pārdales ieņēmumu nozīme tuvu vidējai Latvijai ir Rīgā, Balvos, Vārkavā un Smiltēnē.
- Pārdales ieņēmumi ir mazāk būtiski Ādažos, Mārupē un Baltinavā, kas parāda, ka šāda situācija ir iespējama pie dažādu nosacījumu kombinācijas.

Patstāvīgo (vērtēto) ieņēmumu palielināšanai ir vairāki paņēmieni, no kuriem pašvaldība izvēlas efektīvāko vai arī lieto šo paņēmienų kombināciju.

Pirmkārt, var attīstīt vietējo uzņēmējdarbību, cerībā, ka vairums darbinieku vietējos uzņēmumos būs no savas teritorijas un maksās nodokļus. Tomēr, kā redzams 3. tabulā, daudzos gadījumos fakti šādas pieejas lietderību neapstiprina.

3. tabula. Pašvaldību iedzīvotāju ienākuma nodokļa veidošanās 2014. gadā (avoti – VID un RAIM)

Pašvaldības	IIN ieņēmumi pēc dzīvesvietas, eiro	IIN, ko valstī maksā vietējie uzņēmēji, eiro	IIN, ko maksā teritorijā reģistrētas personas, eiro	Vietējo uzņēmēju daļa maks. pēc jurid. adreses, %	IIN iemaksas pēc teritorijas pret iemaksām pēc dzīvesvietas, %
Ādaži	8456501	2372150	4602807	51,54	54,43
Mārupe	17129971	35048170	33191972	105,59	193,76
Rīga	450525822	601227460	712963891	84,33	158,25
Baltinava	372106	9060	167768	5,40	45,09
Balvi	4462234	1243120	2088944	59,50	46,81
Daugavpils	37970192	17371480	22560470	77,00	59,41
Vārkava	448935	6410	129050	4,97	28,75
Saldus	10864426	5684590	7300052	77,87	67,19
Latvijā	1108087919	932402920	1126271455	82,79	101,64

Aplūkojot 3. tabulu, redzams, ka ieņēmumi pēc reģistrētās dzīvesvietas un ieņēmumi pēc pašvaldībā reģistrētajām adresēm būtiski atšķiras visā Latvijā.

Pirmkārt, vietējo uzņēmēju iemaksātais nodoklis var būt niecīgs (kā Vārkavā un Baltinavā). Tā ir valsts nodokļu politikas nepilnība, kas daļēji saistīta ar ES lauksaimniecības politiku, daļēji ar mūsu valdības kļūdām nodokļu politikas veidošanā. Jāņem arī vērā, ka padarīt nodokļu sistēmu "plakanāku", atņemot atvieglojumus lielām uzņēmēju vai iedzīvotāju grupām, ir politiski riskanti.

Vārkavā ir visvairāk reģistrēto uzņēmumu uz vienu iedzīvotāju valstī, taču pašvaldības budžetā visu vietējo uzņēmēju kopējais ieguldījums ir tuvu nullei. Arī maksātajos pašvaldības teritorijā dominē nevis uzņēmumu, bet iestāžu un pensionāru iemaksas. Ja

šādās pašvaldībās ir vēlme palielināt ieņēmumus, tad jāmaina ražošanas struktūra, samazinot lauksaimniecībā nodarbināto lomu. Baltinavā vairāk nekā pusi nodokļa, bet Vārkavā 2/3 nodokļa veido strādājošie citās teritorijās reģistrētos uzņēmumos. Tas nenozīmē, ka viņi uz darbu iet Rīgā. Pilnīgi iespējams, ka uz darbu a/s "Latvenergo" vai a/s "Latvijas valsts meži" šie nodokļa maksātāji dodas savas pašvaldības teritorijā.

Vietējie uzņēmēji ir reģistrējušies Latvijas Republikā, nevis pašvaldības teritorijā. Juridiskā adrese nenozīmē stingru saistību ar teritoriju. Ja Ādažu novadā vietējo uzņēmēju maksājums nedaudz pārsniedz ceturto daļu no Ādažiem piekrītošā nodokļa, tas nenozīmē, ka būtisku daļu šie uzņēmumi ar juridisko adresi Ādažu novadā nepārskaita uz citām teritorijām, no kurām Ādažos ierodas darbaspēks.

4. tabula. Pašvaldības izglītības izdevumu avotu raksturojums 2014. gadā

Pašvaldības	Ieņēmumi kopā, eiro	MD pedagogu algām, eiro	Visp. izglītības programmas audzēkņu skaits	Izdevumi izglītībai, eiro	MD pedagogu algām, % no izglītības izdevumiem	MD pedagogu algām uz vienu izglītojamo, eiro/skol.
Ādaži	12593977	1224862	2794	510302	22,2	438,39
Mārupe	22371533	1757611	3308	11048529	15,9	531,32
Rīga	713097398	81380847	137048	237668548	34,24	593,81
Baltinava	1651120	631424	282	1313871	48,06	2239,09
Balvi	16000871	2567535	2924	7267746	35,33	878,09
Daugavpils	77568288	11247278	17864	35211419	31,94	629,61
Vārkava	1648127	235607	332	530734	44,39	709,66
Saldus	26746202	5938665	5654	14480669	41,01	1050,35
Latvijā	2189924343	302047464	417190	911559766	33,13	724,00

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

Ir arī pretējas situācijas – ja darbaspēks ierodas no ārienes, tad vietējo uzņēmumu nodoklis var pārsniegt pašvaldībai piekriņotās kopējās iemaksas. Tā tas ir Mārupē un Rīgā.

Otrkārt, noteicošais faktors nav arī attālums līdz galvaspilsētai. Piemēram, Daugavpilī vietējo uzņēmēju samaksātais nodoklis tikai nedaudz pārsniedz 40 % no teritorijai piekriņotā IIN.

Tādēļ svarīgi piesaistīt tādus uzņēmumus, kas maksā lielu algu savas pašvaldības iedzīvotājiem. Šī atziņa var būt pašvaldības mārketinga stratēģijas pamatā. Piemēram, VID datu analīze par vietējiem uzņēmumiem parādīja, ka 2014. gadā atalgojumu, kas lielāks par 880 eiro mēnesī, Daugavpilī vietējie uzņēmēji maksāja tikai 42 personām. No mazajām algām, ņemot arī vērā neapliekamo minimumu un citus atvieglojumus, būtiski nodokļa ieņēmumi nesanāk.

Cits darbības virziens ir vērā ņemamu nodokļa maksātāju piesaiste teritorijai. Tā izpaužas kā konkurence starp pašvaldībām. Katrs maksātājs, kas palielina vienas pašvaldības ieņēmumus, samazina otras pašvaldības ieņēmumus.

Pēdējos gados ar atbilstošām aktivitātēm izcēlās Rīga (priekšlikumi par bezmaksas transportu Rīgā reģistrētajiem) un Jūrmala (nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi, iebraukšanas maksas saglabāšana). Tomēr ne mazāk svarīga šāda stratēģija ir arī citām teritorijām, kurās ieņēmumus veido cilvēki, kas reāli strādā citur.

Ieņēmumu palielināšana no pārdales mehānisma. Šajā gadījumā pašvaldībai ienākumi nav pašai jānopelna, bet jāveido nosacījumi lielākas daļas saņemšanai no citu nopelnītā.

Lai palielinātu izlīdzināmo vienību skaitu, ir izdevīgi, ka skolēni un bērni reģistrējas pašvaldības teritorijā. Situācija ir pretēja nekā attiecībā uz patstāvīgiem ieņēmumiem, kad vajadzēja piesaistīt darbaspējīgos. Pašvaldība var pat izrēķināt, kas izdevīgāk – piesaistīt darbaspējīgo, kas pelna četras vidējās algas (40 % no samaksātā IIN nonāks pašvaldības budžetā) vai vienu skolēnu (no kopējā izlīdzināšanas katla 60 % apmērā skolēns ienesīs 4,26 reizes vairāk).

No šī viedokļa pašvaldības finanšu iespējas pieaug, ja skolēns ir tikai reģistrējies iedzīvotāju reģistrā, bet skolā mācās citur. Citādi ir ar mērķdotāciju pedagogu algām. Dotācija no finanšu izlīdzināšanas līdzekļiem, ko tagad saņem katra pašvaldība, nav atkarīga no darba ražīguma pašvaldībā, bet ir atkarīga vienīgi no iedzīvotāju struktūras, taču par to iespējams lemt patstāvīgi, tāpat kā par pašu “nopelnīto” nodokļu izlietojumu.

Mērķdotācijas palielināšana izglītībai. Izdevumus izglītībai pašvaldības drīkst ieģrāmatot dažādi. Pastāv tradīcija pie izglītības pieskaitīt pedagoģiskā un atbalsta personāla algas, taču skolas transports, investīcijas skolas vai sporta laukuma celtniecībai var parādīties dažādās budžeta sadaļās.

4. tabulā parādīts, kā valsts mērķdotācija pedagogu algām 2014. gadā saistījās ar vispārējās izglītības audzēkņu skaitu, ar kopējiem pašvaldības izdevumiem izglītībai un ar pašvaldības kopējiem izdevumiem.

Baltinavā un Saldū mērķdotāciju pedagogiem ietekmē ne vien vispārīzglītojamo programmu audzēkņu skaits, bet gan speciālajām pirmsskolas izglītības iestādēm un speciālajām

internātskolām bērniem ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem pārskaitītās dotācijas.

Tā vai citādi redzams, ka dažādās pašvaldībās mērķdotāciju līmenis uz vienu audzēkni ir visai atšķirīgs, ka centrālās valdības mērķdotācijas vidēji veido tikai trešo daļu no izglītības izdevumiem, bet daudzās pašvaldībās valsts mērķdotāciju devums ir vēl mazāks.

Lai palielinātu mērķdotāciju izglītībai pēc jaunās sistēmas, pašvaldībā ir svarīgs normatīvais skolēns – jo vairāk skolēnu, salīdzinot ar normatīvo skaitu, jo vairāk varēs samaksāt pedagogiem. Ja skolēnu skaits sakrīt ar normatīvo vai ir zem tā, tad jāsamazina pedagogu slodzes, un līdz ar to pedagogu atalgojums būs ievērojami mazāks par IZM solīto.

Tātad attiecīgo ieņēmumu palielināšanai ir divi pamatpaņēmieni:

1. rosināt teritorijā reģistrēto bērnu un jauniešu vecākiem sūtīt bērnus savas pašvaldības skolās;
2. rosināt kaimiņu pašvaldību vecākus sūtīt bērnus blakus pašvaldības skolās.

Lai iegūtu lielāku mērķdotāciju, jāpalielina skolēnu skaits, ja vien skolas piepildījums to atļauj. Pie lielāka skaita varēs labāk plānot noslodzi, nodrošināt pedagogu likmes tuvāk maksimālajām, līdz ar to arī būs spēkā galvenais arguments labākai mācību kvalitātei – atalgojums.

7. Subjektīvā ieņēmumu daļa un tās palielināšanas iespējas

Vidēji subjektīvā daļa veido aptuveni trešo daļu pašvaldību budžeta, taču tā veidojas daudz nevienmērīgāka par

objektīvo daļu. Šai subjektīvajai daļai ir vairākas pamatkomponentes.

1. Valsts ir uzņēmusies pašvaldības autoceļu finansēšanas funkciju, ko regulāri pilda daudz sliktāk par valsts autoceļu finansēšanu. Teorētiski pašvaldībai nekas netraucē savus ceļus uzturēt par saviem līdzekļiem, taču, pastāvot centralizētās finansēšanas shēmai, finansēšana no saviem līdzekļiem atgādina izšķērdību. Turklāt Satiksmes ministrija plāno un saskaņo visu ceļu būvniecību un uzturēšanu.

90. gadu otrajā pusē tika izstrādāta autoceļu finansēšanas shēma no akcīzes nodokļa par naftas produktiem. Dažus gadus šī shēma strādāja samērā veiksmīgi, izveidojās tradīcija 30 % no ceļu fonda (tā tika nosaukts speciālais budžets) novirzīt pašvaldību ceļiem un ielām. Tomēr alkatība šo shēmu pazudināja, jo centrālajai valdībai pietuvinātie uzņēmēji panāca tik būtiskas dažādu nodokļu atlaides, ka nebija vairs, no kā finansēt ministriju izdevumus. Jau dažus gadus pēc veiksmīgās un iedzīvotājiem saprotamās shēmas ieviešanas tā tika likvidēta.

Pakāpeniski nacionālais finansējums ceļiem tika samazināts, vienlaikus palielinot ceļu finansējumu no ES fondiem. Šādai pieejai ir vairāki trūkumi: pirmkārt, Eiropas Komisija neatbalsta aktivitātes, kurās dalībvalsts pati neiegulda; otrkārt, Eiropas Komisija atbalsta Transeiropas ceļus un uzskata, ka ar vietējas nozīmes ceļiem jātiek galā pašiem; treškārt, Eiropas Komisija nefinansē ceļu uzturēšanu, kas pašvaldību gadījumā ir kritisks jautājums.

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

5. tabula. Pašvaldības ceļu un ielu finansēšanas avotu raksturojums 2014. gadā (avoti – Valsts budžeta likums, CSP)

Pašvaldības	Izdevumi kopā, eiro	MD pašv. ceļiem un ielām, tūkst. eiro	MD ceļiem un ielām, eiro/km	Kopīgie izdevumi pašvald. ceļiem un ielām, eiro/km	Kopīgie izdevumi pašv. ceļiem/kopīgie pašv. izd., %
Ādaži	11221360	452,8	372,94	324,61	1,31
Mārupe	20697475	140,7	1265,57	11148,83	7,58
Rīga	743170107	1181,9	7797,15	55298,21	8,79
Baltinava	2027646	123,2	329,25	257,00	1,56
Balvi	16626276	452,8	738,58	576,45	1,57
Daugavpils	82634120	123,2	12193,92	124434,33	18,55
Vārkava	1454518	146,2	329,25	257,00	1,56
Saldus	28480733	869,9	805,84	1166,57	3,56
Latvija	2280411272	38479,2	1116,69	3947,02	6,66

Šāda pieeja bija vairāk vai mazāk loģiska pasaules finanšu krīzes apstākļos 2009. gadā un 2010. gadā, taču turpināt atteikties no nacionālā finansējuma vēlākajā periodā nozīmēja nekādi nepamatojamu valsts saistību neizpildi, un šāda rīcība ir tiesiskā nihilisma piemērs.

Likums paredz, ka normālos apstākļos ceļiem jānovirza valsts budžeta līdzekļi 80 % apmērā no ieņēmumiem par akcīzes nodokli naftas produktiem, ja valsts budžeta likumā nav noteikta cita kārtība. Valsts budžeta likums var noteikt citu kārtību ārkārtas situācijā – kara, plūdu, katastrofu u. tml. gadījumos, taču šāda ārkārtas situācija būtu atbilstoši jāpamato un jāizskaidro. Tomēr tiesiskā nihilisma apstākļos ārkārtas situācijas noteikumi ceļu finansējumam tiek piemēroti katru gadu – valstij naudas pašvaldību ceļiem nepaliek, bet ES fondi pašvaldību ceļu finansēšanu neparedz!

Tiesiskais nihilisms šai gadījumā ideāli atbilst vienam no ES mērķiem – darbaspēka mobilitātes veicināšanai – un ir diametrāli pretējs citam ES mērķim – līdzsvarotai reģionu attīstībai. Pašvaldību ceļu un ielu sabrukums nekādi neveicina augsti produktīva darbaspēka un gudru uzņēmēju piesaisti teritorijām.

2. Valsts ir uzņēmusies investīciju līdzfinansēšanu (dominējošā apmērā) sabiedriskajā infrastruktūrā. Pārņemot no pašvaldībām publiskā sektora ieņēmumus (Eiropas Komisijas ierēdņu kļūdas dēļ tos dēvē arī par “vispārējās valdības ieņēmumiem”), valsts uzņēmās rūpes par publiskās infrastruktūras investīciju finansēšanu un centralizētu plānošanu. Latvijas piemērs kārtējo reizi pierāda, ka, centralizēti plānojot, vietējās intereses tiek piemirstas vai tiek plānotas un īstenotas neefektīvi.

6. tabula. Pašvaldības izdevumu raksturojums, nodalot izglītību un ekonomiku 2014. gadā (avoti: salīdzināmo datu bāze, aprēķins)

Pašvaldības	Izdevumi kopā, eiro	Izdevumi ekonomikai, eiro	Izdevumi izglītībai, eiro	Pārējie izdevumi, eiro	Pārējo izdevumu daļa, %
Ādaži	11221360	43285	510302	5667773	50,51
Mārupe	20697475	91711	11048529	9557235	46,18
Rīga	743170107	198651467	237668548	306850092	41,29
Baltinava	2027646	64089	1313871	649686	32,04
Balvi	16626276	1573193	7267746	7785337	46,83
Daugavpils	82634120	20174999	35211419	27247702	32,97
Vārkava	1454518	116971	530734	806813	55,47
Saldus	28480733	917107	14480669	13082957	45,93
Latvijā	2280411272	350521111	911559766	1018330395	44,66

Viena no lielākajām iepriekšējo Latvijas valdību ekonomiskajām kļūdām bija Valsts investīciju programmas likvidēšana. Šī programma, kas tika mantota no PSRS Valsts plāna un 90. gadu sākumā saruka gandrīz līdz nullei, tomēr ļāva noteikt nacionālās prioritātes un potenciāli varēja kalpot arī par pašvaldību finansēšanas avotu.

ES fondi ir derīgi, taču šos fondus var izmantot tikai un vienīgi ES noteiktajām prioritātēm. Lai kādu labumu arī nedotu ES kopīgo jautājumu risināšana, tā neaptver visu, kas vajadzīgs dalībvalstīm, reģioniem un vietējām pašvaldībām. Tāpēc tikai tās politikas īstenošana, ko atbalsta ES, ir principā nepareiza, tuvredzīga un tikai īsos laika periodos attaisnojama.

Sākumā nebija naudas. Pazaudējot PSRS tirgu, sagruva rūpniecība un lauksaimniecība, valdošā elite aizrāvās ar privatizāciju, bet teorētisko pamatu meklēja neolibērajā ekonomikā. Taču, lai darbotos tirgus spēki, nevar izvērst plašu nodokļu atļaižu un subsīdiju sistēmu, kas

dzen ar pilnām nodokļu likmēm apliktos ēnu ekonomikā.

Praktiski Valsts investīciju programma strādāja ar katru gadu sliktāk, kamēr 2007. gadā to nolēma likvidēt vispār. Sākumā tajā iekļāva dažas nebūtiskas investīcijas. Vēlāk to pārvērta par citās budžeta sadaļās ievietotu projektu kopsavilkumu bez atsevišķa finansējuma. Uzkrājoties nerealizētiem ES projektiem, īstermiņā radās iespāids, ka jābeidz niekoties ar ES neatbalstītām idejām. Galu galā tika pieņemts stratēģiski kļūdainis lēmums.

5. tabulā izmantota CSP informācija par kopīgajiem izdevumiem pašvaldības ceļiem un ielām, kurā ES fondu finansējums un pašvaldību patstāvīgais finansējums nav atdalīti. Redzams, ka kopējie izdevumi gan uz vienu km ceļa, gan pēc lomas kopējos pašvaldības izdevumos ievērojami atšķiras.

Tas apstiprina hipotēzi par būtisku subjektīvā faktora lomu investīciju politikā. Kā palielināt ieņēmumus šādos apstākļos?

4. DATU ANALĪZES PIEMĒRS – BUDŽETA IEŅĒMUMU PALIELINĀŠANAS PROBLĒMA

Pirmkārt, jāievēro likumā noteiktā kārtība attiecībā uz attīstības plānošanu. Jebkura investīciju joma tiek noregulēta ar deleģējumu likumā un ar atbilstošiem Ministru kabineta noteikumiem par sadales kārtību. Šajos dokumentos vienmēr ir atsauce uz ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentiem.

Tādēļ ir sistemātiski jāievēro ēdienkartes princips – ilgtermiņa attīstības stratēģijā un attīstības programmā jāparedz viss iespējamais, kas kādreiz varētu būt noderīgs pašvaldības teritorijā. Ja kāda pašvaldība šajos dokumentos ievietos rūpīgi izvērtētas prioritātes, tad tā var palikt bez investīcijām.

Ēdienkartes principa ievērošana ir nepieciešams, bet ne vienīgais nosacījums. Vēlams, lai konkrēti politiķi un ministrijas atbalstītu pašvaldības vēlmes.

Otrkārt, jāiestājas pareizajā partijā vai vismaz jāslēdz līgums par dalību valdošajā koalīcijā. Tādas institūcijas kā Valdības koalīcijas padome darbība pierādīja, ka iepriekš izplānoto vienmēr ir iespējams optimizēt atkarībā no politisko spēku samēra. Esot pie varas, ir grūtāk uzvarēt nākamajās vēlēšanās, taču var izdarīt vairāk labu darbu.

Treškārt, aktīvi jālobē pašvaldības intereses ministrijās un valsts aģentūrās, kas strādā ar investīciju projektiem. Lielākā māksla ir lobējot palikt likuma robežās, jo izpratne par interešu konfliktiem vai par personiskajām interesēm var būt visai dažāda. Ir dažādi pieļaujamo lobēšanas paņēmieni standarti ES un Latvijā, darbības, kas skaitās korektas Briselē, ne vienmēr pozitīvi tiks uztvertas Rīgā.

Tomēr lobēšana ir milzīgs, nepietiekami izmantots resurss, kas var būtiski uzlabot pašvaldību ieņēmumus.

Secinājumi, pamatojoties uz aprakstīto piemēru

1. Saskaņā ar negatīvas atgriezeniskās saites principu pašvaldībai jāveido sava

politika un administratīvās struktūras tā, lai mazinātu likumdošanas un normatīvu negatīvās ietekmes.

2. Pastāvēt konkurencei starp pašvaldībām un nozarēm, katra pašvaldība var palielināt savus resursus, optimizējot rīcības virzienus.
3. Lai palielinātu pašvaldības vērtētos ieņēmumus, kas vidēji veido 19,8 % no ieņēmumiem, galvenie līdzekļi ir:
 1. organizēt bagātu cilvēku deklarēšanos pašvaldības teritorijā;
 2. veicināt tādu uzņēmēju piesaistīšanu, kas maksā lielas algas.
4. Lai palielinātu ieņēmumus no pašvaldību kopējo ieņēmumu pārdales caur izlīdzināšanas sistēmu, galvenie līdzekļi ir:
 1. skolēnu deklarēšana pašvaldības teritorijā;
 2. bērnu deklarēšana pašvaldības teritorijā.
5. Lai palielinātu ieņēmumus no mērķdotācijas pedagogu atalgojumam, kas vidēji veido 13,8 % ieņēmumu, galvenie līdzekļi ir:
 1. bērnu vecāku ieinteresēšana bērna mācībām pašvaldības skolās;
 2. citu pašvaldību bērnu ieinteresēšana mācīties konkrētās pašvaldības skolās.
6. Lai palielinātu valdības neobjektīvi administrējamo ieņēmumu daļu, plānošanā jālieto ēdienkartes princips, un galvenie līdzekļi ir:
 1. iestāšanās valdošās koalīcijas partijās;
 2. aktīvs pašvaldības interešu lobēšanas process ministrijās.

Redzot tādu vai citādu likumdošanas nepilnību, var rosināt situāciju labot, taču pašvaldībai ir pienākums savu iedzīvotāju interesēs izmantot likumīgos ienākumu palielināšanas paņēmienus.

Noslēgums

Šī rokasgrāmata nesniedz atbildes uz visiem jautājumiem, kuri varētu rasties, lietojot salīdzināmo datu bāzi. Rokasgrāmatā ir norādīti attīstības virzieni un raksturoti galvenie lietošanas paņēmieni.

Jāņem vērā, ka valstī notiek vērtību un jēdzienu, atbildības un institūciju pārskatīšana informācijas un rezultātu mērīšanas jautājumos. LPS izveidotā koncepcija labi iekļaujas paredzētajā nozares attīstībā, taču daudz kas būs atkarīgs no pašvaldību un valdības politiskajiem lēmumiem nākotnē.

Rokasgrāmata ir izstrādāta ar Norvēģijas finanšu instrumenta 2009.–2014. gada perioda programmas "Kapacitātes stiprināšana un institucionālā sadarbība starp Latvijas un Norvēģijas valsts institūcijām, vietējām un reģionālām iestādēm" atbalstu projektā "Lietpratīga pārvaldība un Latvijas pašvaldību veikspējas uzlabošana".
Par rokasgrāmatas saturu pilnībā atbild tās autors, un tā neatspoguļo Programmas un iesaistīto valstu oficiālo viedokli.

